

Dönem : 1
Toplantı : 2

MİLLET MECLİSİ S. Sayısı : 527

Siyasi partiler kanunu tasarısı ile Adana milletvekilleri Kasım Gülek ve Kemal Sarıbrahimoğlu'nun, Siyasi Partiler kanun teklifleri ve Geçici Komisyon raporu (1/560, 2/378, 2/591)

T. C.

Başbakanlık

Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi

Sayı : 71 - 2140/4558

3 / 10 / 1963

MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İçişleri Bakanlığınca hazırlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisine arzı Bakanlar Kurulunca 3 / 10 / 1963 tarihinde kararlaştırılan «Siyasi Partiler kanunu tasarısı» ve gerekçesi, ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin yapılmasını rica ederim.

Ismet İnönü
Başbakan

Siyasi Partiler kanunu tasarısı

GEREKÇE

Genel gerekçe

Türk Milleti, 9 Temmuz 1961 Anayasası ile Demokratik Hukuk Devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak istemiştir. Anayasanın başlangıç kısmında ifade edildiği gibi, bugünkü temel hukuk yapımız, insan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdi ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik bir hukuk devleti düzenidir. Devlet hayatımız, çok partili parlömanter demokrasi esasına dayandığı cihetle, Devlet ve toplum yapısını bir bakıma siyasi partiler demokrasisi olarak adlandırmak da kabildir.

Bu sebeple, Anayasanın getirdiği Devlet anlayışı içinde siyasi partilerin yeri, kesin bir şekilde tâyin edilmiş ve partiler iktidarda olsunlar, muhalefette bulunsunlar demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları sayılmışlardır. Bu anlayış, aynı zamanda, Türk Anayasasının kabul ettiği hukuk düzeninde meşru parti varlığının, demokratik bir siyasî hayata hadim olmayı ve Anayasa düzeninin karşısında bulunmamayı gerektirdiğini de ifade eder. Anayasamızın 57 nci maddesi, siyasi partilerin kuruluş hedefleriyle kuruluş ve işleyiş tarzları hakkında Demokratik hukuk devletinin ilkelerine uygunluk şartını vaz'etmiş bulunmaktadır. Anayasanın 57 nci maddesinin ikinci fıkrasında siyasi partilerin gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verecekleri hükmü vaz'edildikten sonra, aynı maddenin üçüncü fıkrasında parti iç çalışmaları, parti faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine partilerin ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimin nasıl yapılacağı hususunun bir kanunla düzenleneceği ifade olunmuştur. Anayasanın 7 nci geçici maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplandığı tarihten itibaren iki yıl içinde tedvini gereken kanunlar arasında (Siyasi Partiler Kanunu) da yer almış bulunuyor.

Bilindiği üzere, demokratik memleketlerin hemen hepsinde olduğu gibi bizde de partilerin hukukî rejimi için bugüne kadar ayrı bir kanun tedvini yoluna gidilmemiş, partiler, hususi hu-

kukun derneklerle ilgili hükümlerine göre kurulan ve işliyen hususi hukuk tüzel kişileri olarak kabul edilmişlerdir. 9 Temmuz 1961 Anayasasının yukarıda bahis konusu edilen 57 nci maddesi hükmü, Federal Almanya Anayasasının 21 nci maddesindeki hükümden mühemdir ve Almanya'da âme ve idare hukukçularını tereddüde sevk eden 21 nci madde hükmü ıslah ve ikmal edilmiş olarak Türk Anayasasına alınmış bulunmaktadır.

Türk Anayasasının partilerin hukukî rejimini tanzim edeci bir kanun tedvini hususunda kanun koyucuya yüklediği vazifenin mahiyeti ve şumulü hakkında bir görüşe sahibolmaksızın siyasi partiler kanununun hazırlanmasına imkân yoktur. Anayasa, siyasi partiler bakımından bâzı temel görüşleri tesbit etmiş ve tanzim istikametlerini göstermiş olmakla beraber, partiler hukukî rejiminin düzenlenmesi bahsinde hudutsuz bir genişlik kabul etmemiş, dernekler hukukunun serbesti prensibini de muhafaza eylemiştir. Ancak, yukarıda da temas edildiği üzere, Türk Anayasa düzenine göre siyasi parti, behemahal insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik hukuk devletinde vazife görecek bir bünyeye sahip bulunmak, Anayasa ilkelerinden ayrılmamak ve hele bu Anayasa düzenine karşı olmamak mevki ve mecburiyetindedir.

Federal Almanya Anayasasının siyasi partiler kanunu tedvinini kanun koyucuya vazife olarak yükliyen bir Anayasa olduğu belirtilmişti. Ancak, siyasi partilerin hukukî rejimini tanzim edeci bir kanun örneğine başka memleketlerde de rastlanmamış olan Alman hukukçuları, konunun önemi karşısında, anayasalarının 21 nci maddesindeki temel direktife rağmen, kesin bir adım atamamışlardır. Bu durum, kısmen de, Batı Almanya Anayasasının 21 nci maddesinin ihtiva ettiği hükümlerin bizim Anayasamızdaki sarahatten mahrum oluşunun bir neticesi sayılabilir.

Batı âlemi 19 ncu asır ortalarından itibaren seçim hukuku ile ilgilenmiş ve birçok memleketlerde siyasi partilerin işleyişini dolayısıyla tanzim eden mevzuat vücut bulmuştur. Batı Almanya'da siyasi partilerin hukukî rejimini tanzim zarureti kuvvetle hissedilmiştir. Çok liberal bir hukuk anlayışını aksettiren Weimar Demokrasisinin iflâsından mütevellit aei tarihî hâtıralar, hukukçuları, Devlet idaresi sorumlularını ve parlâmentoyu bu konu üzerinde eğilmeye sevk etmiştir. 1955 yılı Ocak ayında Federal Almanya İçişleri Bakanı, Siyasi partiler Kanununun tedvinine bir ön hazırlık olmak üzere muhtelif ilim çevrelerinden seçtiği uzmanlardan bir komisyon kurmuş ve bu komisyonu sosyal ve tarihî gelişmeleri de dikkate alarak bir rapor hazırlamaya memur eylemiştir. Bonn Üniversitesi Âme Hukuku Profesörü Dr. Ulrich Scheuner'in başkanlık ettiği 18 kişilik bu ilim heyetinde siyasi ilimler ve âme hukuku profesörleri ile felsefe, sosyoloji, tarih uzmanları vazife almışlardır. Alman İçişleri Bakanı tarafından tavzif edilen bu partiler hukuku komisyonu, Partiler Kanununu ilgilendiren konuları üyeleri arasında taksim ettikten ve bunlardan müferit raporlar aldıktan sonra, neticeleri topluca müzakere etmiş ve bir sene yedi ay süren çalışmaları sonunda 250 sayfalık raporunu vermiştir. Alman İçişleri Bakanı tarafından kaleme alınan kısa bir ön sözle, (Rechtliche Ordnung des Parteiwesens) siyasi partilerin hukukî tanzimi başlıklı bu rapor 1957 Ağustosunda yayımlanarak halk oyuna arz olunmuştur. Yalnız Almanya'daki siyasi parti gelişmelerini ve partilerle ilgili mevzuatı değil, aynı zamanda, yabancı memleketler mevzuatını da çalışma konusu yapan ve meseleleri ilmi açıdan etraflı bir şekilde inceleyen ve hal suretleri bakımından da azlık ve çokluk görüşlerini belirtmekte olan bu ilmi eser, Siyasi partiler kanunu tasarruflarının hazırlanmasında geniş ölçüde yardımcı olmuştur.

Siyasi partiler Kanununu tedvin ederken, millî iradeye dayanan Cumhuriyet devrinde çok partili hayatımızın gelişme seyrini, geçirilen tecrübeleri ve toplum yapımızı hiçbir suretle gözden kaçırmamak icabeder. Esasen Anayasamız da, modern anayasaların ihtiva ettiği hükümlerin tesadüfi bir şekilde bir araya toplanması suretiyle değil, Türk Milletinin gerçek ihtiyacına cevap verecek tarzda ve onun bünyesiyle tam bir ahenk içinde meydana getirilmiş bir hukuk manzumesidir.

Siyasi partiler Kanununun neleri ihtiva etmesi ve hükümlerinde ne dereceye kadar umumiyet içinde kalması gerektiği, bir taraftan bu tarihî gelişime, diğer taraftan da Anayasasının emredici hükümlerine göre tâyin edilmek iktiza eder.

Siyasi partilerin hukukî tanzimini sağlayıcı bir özel kanunun siyasi parti mefhumunu, siyasi partiyi diğer derneklerden ayıran objektif kıstaslara göre belirgin bir şekilde tesbit etmekle başlaması lüzumu meydandadır. Bundan sonra, kuruluş hükümleriyle birlikte partilerin iç bünyelerini ilgilendiren bazı temel hükümlerin kanunda yer almasına zaruret vardır. Zira, Anayasanın 57 nci maddesi, «Siyasi partilerin, tüzükleri programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır» demektedir ve bunlara uymıyan partilerin temelli kapatılmasını emretmektedir. Keza, aynı maddenin üçüncü fıkrasında «partilerin iç çalışmaları» ve «faaliyetleri» nin kanunla demokrasi esaslarına uygun olarak düzenleneceği hükmü vaz' edilmiştir.

Şu hale göre, bir taraftan hususi hukukun derneklere mütaallik serbesti prensibi düşünülecek, diğer taraftan da siyasi partilerin Devlet hayatında oynadıkları müstesna rol ve millî iradenin teşekkülünde başlıca vasıta oluşları dikkate alınarak, Anayasanın emredici hükümlerine uygun bir tarzda hukukî bir nizam sağlanacaktır. Partilerin demokratik bir kuruluş ve işleyişe sahibolmaları, parti içi iradenin hür bir şekilde belirmesi ve parti organlarının ve idari mercilerinin bu hür iradeye göre vazife almalarının sağlanması ile mümkün olabilir. Binaenaleyh, Partiler Kanununda parti üyelerinin iradelerinin tesirli bir hale getirilmesi, organların aşağıdan yukarıya kuruluşlarına ve parti mensupları tarafından murakabe edilmelerine müsait birer statüye sahip kılınması zarureti vardır. Ancak, kanun koyucunun siyasi partiler için bir (ideal statü) veya bir (tip statü) meydana getirmesi, Anayasa hükümleri ile ve derneklerin muhtar yapıları ile telif edilemez. Bu itibarla, parti teşkilâtı ve parti organları münasebetinde her siyasi partinin kurucuları ve üyeleri için bir hareket serbestisi tanınması cihetine gitmek lâzımdır.

Alman Partiler Hukuku Komisyonunun raporuna yazdığı ön sözde Alman İçişleri Bakanı Gerhard Schröder'in çok haklı ve isabetli bir tarzda ifade ettiği gibi, «millet, iradesini partiler kanalıyla izhar etmektedir. Siyasi düşünce ve gayretler bugün partiler tarafından benimsenmedikçe, Devlet iradesinin teşekkülünde hemen hiçbir tesir yapmamakta, milletin ve Devletin hayatı onun partilerinin taazzuv gücüne ve ruhuna kesin olarak bağlı bulunmaktadır.»

Siyasi partilerin millet iradesinin tecellisine vasıta oluşları, onların seçimlerde oynadıkları rol ile ve parlamento bünyesine gönderdikleri temsilcilerle izah edilmek lâzımgelir. Nitekim, siyasi partiler, bu sebeple seçim hazırlığı kuruluşları olarak da tavsif edilmektedirler. Partilerin seçimlerde rol oynamaları ve özellikle parlamentoya temsilci göndermek suretiyle yalnız seçim sırasında değil, devamlı surette millet iradesinin oluşumunun başlıca vasıtası bulunmaları adaylık meselesinin tanzimini gerektirmektedir. Demokratik bir parti kuruluş ve işleyişinden bahsedebilmek için, parti organlarının, parti üyelerinin hür iradesiyle iş başına gelen ve belli süre vazife gören organlar olması asla yeterli değildir. Bunun kadar ve hattâ bundan daha önemli olarak, siyasi partilerin seçmene arz edecekleri adayların o partiye oy veren veya hiç değilse o partinin mensubu bulunanların arzu ve temayüllerine göre seçilmesi de sağlanmalı ve teminat altına alınmalıdır. Alman İlim Hiyeti, bir Partiler Kanununa, aday tesbiti bahsinde demokratik usulleri getiren hükümlerin ithalini zaruri görmüş ve bu konuda yabancı devletler mevzuatını da geniş ölçüde bahis konusu etmiştir. İttifakla belirtilen husus şudur ki, millî iradeye değer veren demokratik devletlerin hayatında siyasi partilerin aday tesbiti işlemleri ve aday listelerinin düzenlenmesi meselesi, parti teşkilâtının veya parti lider kadrosunun inhisarından kurtarılmış ve aday tesbiti partiye oy veren seçmenlerin veya hiç değilse bütün parti üyelerinin hakkı sayılmıştır. Ancak, tatbikatta aday tesbiti, delegasyon sistemini külliyen bertaraf etmiş değildir.

Parti iç nizamının tanziminde ele alınması gereken bir önemli konu da, Parlâmentodaki siyasi parti grupları olmak lâzımgelir. Zira, millî iradenin tezahür ve tecellisinde devamlı olarak rol ifası, parti teşkilâtından daha çok parti gruplarına tereddübetmektedir. Bu itibarla, siyasi parti grupları en az diğer parti organları kadar kanun koyucuyu Partiler Kanununun tanziminde ilgilendirecektir.

Siyasi partiler Kanununun behemahal tanzim etmek zorunda olduğu bir diğer husus, partilerin gelir ve giderleriyle ve malî durumlarıyla ilgilidir. Alman Anayasası 21 nei maddesinde siyasi partilerin, gelirlerinin kaynakları hakkında halkoyuna açıklama yapacaklarına dair konulan hüküm sonradan bazı tereddütleri celbetmiş ve Anayasanın bu hükmünü dar ağıdan yorumlama temayülü ile gayenin gelir ve giderleri hakkında bilgi vermek olduğu tarzındaki temayül ve görüş sahipleri arasında müna-kaşalar doğmuştur. Türk Anayasası hazırlanırken, Alman Anayasasındaki hükmün çeşitli yorumlara elverişli oluşundaki mahzurlar dikkate alınmış ve 57 nei maddenin ikinci fıkrasında «siyasi partiler gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler» tarzında sarıh bir hüküm konularak bu gibi tereddütler bertaraf edilmiş, hesabın verilmesi icabeden merci de daha isabetli bir tarzda tesbit olunmuştur. Siyasi Partiler Kanununun tanzim etmesi gereken husus, Anayasanın 57 nei maddesinin üçüncü fıkrası gereğince bu hesabın ne suretle verileceğine ve Anayasa Mahkemesince malî denetimin nasıl yapılacağına taallük etmektedir. Binaenaleyh, Partiler Kanunu, parti gelirlerinin neler olacağı, bu gelir ve giderlerin nasıl tevsik edileceği hakkında tatbikatı güçleştir-miyecek bir vuzuh sağlamak mecburiyetindedir.

Demokratik siyasi hayat bakımından vazgeçilmez unsur olarak kabul edilen siyasi partilerin hukukî tanziminde Türk siyasi hayatının asıl ihtiyacı, partilerin demokratik düzene, millî huzura, millî dayanışmaya ve millî refaha yardımcı olmalarını sağlamaktır. Bu konu, diğer Batı demokrasilerini ve bilhassa Weimar yıkılışını ve Hitler diktasını yaşamış olan Batı - Almanya'yı ciddi surette meşgul ettiği gibi, bizim için de büyük bir titizliği gerektirir bir mahiyet arz etmektedir. Siyasi parti yasakları diye adlandırılabilircek memnu faaliyetler bahsinde modern demokrasi-ler büyük bir fikir inkılâbını gerçekleştirmiş bulunmaktadırlar. Bilindiği üzere, geçen asrın liberal hukuk telâkkisinde siyasi partiler bakımından da «free enterprise in ideas» (fikirlerde serbest teşebbüs) anlayışı hâkim bulunmakta idi. Siyasi parti hayatı, tarihî gelişimi içinde, Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye nazaran daha geri kalmış olan Almanya, Birinci Dünya Savaşından sonra Weimar sisteminde bu liberal anlayışa yer vermişti. Ölçsüz ve liberal hürriyet telâkkisi içinde her türlü anlayışta siyasi parti faaliyet göstermiş, hattâ siyasi partiler Devlet içinde bir nevi özel ordu kurma imkânını bulmuşlardır. Böyle bir anlayış neticesindedir ki, bütün o hürriyet nizamının içinde bir Hitler diktatörlüğü çıkmış ve yalnız Alman milleti için değil, bütün dünya için felâket olan İkinci Dünya Savaşının doğmasına ve Almanya'nın yıkılmasına ve parçalanmasına yol açmıştır. 1945 ten sonra Alman Anayasası hazırlıklarına geçildiği zaman bu acı tecrübe dikkatle göz önünde tutulmuş ve demokratik devletin aslında bir (hukukî rölâtivizm) olduğu gerçeği benimsenerek, Anayasanın sağladığı hak ve hürriyetlerin bu nizamı tahribe yönelemeyeceği, Anayasa temellerinden inhiraf ve bhusus Anayasayı tahrip için kullanılanuyacağı kabul edilmiştir. Bugünkü Anayasamız hazırlanırken Almanya'nın ve İtalya'nın dikta idarelerinin tasfiyesinde aldıkları tedbirler üzerinde durulmuş ve fakat benzeri tedbirler yerine Anayasanın temel ilkelerinin mahfuziyetini sağlayacak bir yol tercih edilmiştir. Bu sebeptendir ki, bütün Anayasaya hâkim olan temel ilkeler başlangıç kısmında tasrih edildikten başka, 56 nei ve 57 nei maddelerde partilerin uymak zorunda olduğu esaslar ve bunların müeyyideleri hükme bağlanmıştır.

Siyasi partiler için bir teminat olmak üzere yalnız Anayasa Mahkemesinin kapatma kararı vereceği Anayasada belirtilirken, siyasi partilerin Anayasa düzenine karşı olmaları takdirinde kapatma kararı vereceği de açıkça belirtilmiştir. Aynı veçhile, bir siyasi parti tarafından din istismarı yoluna sapılmasının temelli kapatmayı gerektireceği, Anayasanın 19 neu maddesinde tasrih edilmiştir. Parti yasakları hakkındaki hükümlerin tatbikatı zorlaştırmıyacak ve siyasi hayatta tereddüt ve endişe yaratmıyacak bir açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç vardır. Anayasanın temel düzeninden ve ilkelerinden ayrılmayı veya Anayasa düzeninin yıkılmasını hedef tutan yahut bu sonucu doğurabilecek mahiyette olan her davranış, Türk Anayasasına teeviz edilemeyeceğinden, Siyasi Partiler Kanununda, yasak olan fiillerin ve davranışların açıklanmasına ihtiyaç görüldüğü gibi, Anayasa Mahkemesinde kapatma dâvasının ikamesi ve rüyeti bakımından da takibedilecek prosedürün tesbiti zarureti vardır.

Bu tasarı işte bu gerçeklere göre hazırlanmış, kanunun yayını ve yürürlüğe girmesiyle siyasi partilerin bu kanundaki esaslara uymalarını sağlayıcı hükümler ve Türk mevzuatının Partiler Kanununa göre tadil ve ikmali icabeden kısımları ile ilgili maddeler sevk edilmiştir.

Bakanlar Kurulu, bu tasarıyı Yüce Meclise sevk ederken, Türk toplumunun ve Devletin geleceğine teminat getiren ve Türk Milletinin refah yolunda hızla ilerlemesine imkân veren bir siyasi vasatın hazırlanmasında başlıca âmil olacak bir hukukî eseri büyük Türk Milletinin gerçek temsilcilerine sunmuş olmayı kendisi için müstesna bir talih saymakta ve şerefli bir vazifeyi ifa ettiğine kaani bulunmaktadır.

Madde gerekçeleri

Madde 1. — Gerekçenin genel kısmında, siyasi partilerin, geniş halk tabakalarına dayanan demokratik Devlet hayatında millî iradenin oluşumundaki etkisi ifade edilmiştir. Anayasanın siyasi partiler hukukî rejiminin tanzimini zaruri kılan hükümlerinin ışığı altında, Siyasi Partiler Kanunu tedvin edilirken, kanunun tatbik edileceği siyasi kuruluşları, objektif unsurları ile belirtmek zarureti hiss olunmuştur. Bugüne kadar sadece özel hukuk sahasında ve cemiyet anlayışı içinde mütalâa edilen siyasi partilerin ne olduğu ve ne olmadığı bu maddede ifadesini bulmaktadır. Siyasi hayatı, toplum ve Devlet düzeni ve kamu faaliyetleri tabiriyle açıklamak, partilerin millî irade oluşumuna doğrudan doğruya etki yapma vasıtası olan seçimlere katılmak gayesini parti hüviyeti için asli unsur olarak kabul etmek ve fakat bunun dışında, kuruluş süresi, üye sayısı ve saire gibi kıstaslara ve azlıkta kalan görüşlere yer vermemek tercih edilmiştir.

Bu arada, siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olduğuna dair Anayasanın 56 ncı maddesindeki hükmün tekrarında eğitici ve öğretici bir fayda mülâhaza olunmuştur.

Madde 2. — Anayasamız, 29 ncü maddesinde dernek kurma hakkını teminat altına almış ve bu hakkın ancak kamu düzenini veya genel ahlâkı korumak için kanunla sınırlanabileceğini belirtmiştir. Bugün hususî hukuk alanında gayesi siyasi olan derneklerden de bahs olunmakta yani siyasi maksat dernekler için dahi kabul edilmektedir. Şukadar ki; siyasi faaliyetlere katılmak isteyen derneklerin Anayasamıza göre parti olarak serbestçe teşekkül etmek imkânına malik oldukları ve bu takdîrde kapatılmalarının ancak Anayasa Mahkemesine aid olması gibi essalî bir teminata da sahip bulunmaları dikkate alınırca, siyasi parti mefhumuna giren dernekleri, dernek kurma hakkının sınırları dışında saymak iktiza eder. Esasen, mer'î Cemiyetler Kanunu mütaaddit maddelerinde «Siyasi dernek» ve «Siyasi parti» terimlerini aynı anlamda kullanmış bulunmaktadır. Siyasi partiler için tedvin edilen kanunla siyasi gayeli dernek anlamındaki siyasi partiler tanzim edilmiş bulunacağından, bu gayenin genel olarak derneklere tanınmaması yerinde görülmüştür. Ancak, munhasıran ilmî alanda faaliyet gösteren dernekler tabiatıyla siyasi parti anlamında ve siyasi gayeli dernek sayılmamışlardır.

Madde 3 ve 4. — Bu maddeler, Anayasada kabul edilen prensiplerin partiler hukukî rejimini tedvin eden kanuna alınmasında fayda görülmüş olması neticesi sevk edilmişlerdir.

4 ncü maddede, bir kimsenin aynı zamanda birden fazla siyasi partiye üye olmaması hakkında vaz'olunan kaide, aslında, siyasi partinin bir programa göre ve belirli bir teşkilât ile daimî faaliyette bulunan bir kuruluş olmasından ve bağımsız varlığından doğan tabii neticedir. Diğer taraftan, siyasi parti üyeliğini, muhtelif parti idarecilerine karşı, iktidar ve muhalefet şansı ve durumlarını da kolaylaştırarak istismar etmek isteyeceklerin siyasi hayattan tasfiyelerini kolaylaştırmak için, aynı zamanda birden fazla partiye mensubiyet iddiaları caiz görülmemiştir.

Madde 5. — Anayasanın 56 ve 57 ncı maddelerinde ifade edilen prensiplere göre, Anayasaya hâkim temel görüşler istikametinde siyasi partilerin demokratik bünyeye sahip kılınmaları gereklidir. Bununla beraber, kanun koyucunun partiler teşkilâtına müdahalesi konusunda Anayasanın

teeviz etmediği bir, «Tip statü» veya «İdeal statü» tanzimi ve bunun bütün partilere kabulünün şart kılınması düşünülemez. Bu itibarla, 5 nci madde, derneklerin serbesti ilkesini tanıyan bir görüşle ve fakat aşağıdan yukarı bir kuruluşla parti içi idarenin serbest tezahürüne imkân verecek bir teşkilât şemasını dar ölçüde ifade etmeyi zarurî görmüştür.

Yalnız seçim sırasında değil, fakat devamlı surette millî irade oluşumunu etkilemesi tabii olan siyasi partiler için, mevcudolduğu ahvalde, parlamento grupları da teşkilât arasında sayılmış ve kuruluşları ihtiyarî olan yardımcı teşkilât da bu arada gösterilmiştir.

Madde 6 ve 7. — Anayasanın 56 nci maddesinin ikinci fıkrasında, siyasi partilerin önceden izin almadan kurulacakları ifade edilmiştir. Bu itibarla, parti kuruluşunu amelî olarak güçleştirecek sade hal suretleri 6 nci madde ile hükme bağlanmıştır.

7 nci madde Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olan siyasi partilerin sicillerinin ne suretle tutulacağını göstermektedir.

MADDE 8. — İktidarda veya muhalefette olsunlar, demokratik düzenin vazgeçilmez unsuru sayılan siyasi partilerin üyeliklerinin Anayasaya göre siyasetle işigali yasaklanan kimselere tanınması söz konusu olamayacağı gibi, bütün Anayasaya hâkim temel ilkelere aykırı parti ve parti üyeliği de düşünülemez. Siyasi partilerin birer kamu tüzel kişisi olmamasına ve Devlet teşkilâtı içinde doğrudan doğruya mevkileri bulunmamasına rağmen, âme hayatında oynadıkları çok önemli rol dikkate alınarak, partilere kimlerin girebilecekleri açık bir şekilde tesbit edilmiştir.

Madde 9. — Üyelerinin yekdiğerine ve partiye karşı rabitalarındaki tecanüs veya dağımlık ne olursa olsun, bir siyasi parti, belli bir program etrafında birleşen insanlar topluluğunu ifade eder. Siyasi partiye girme ve siyasi partiden çıkma hakkı Anayasanın teminatı altındadır. Şu kadar ki; siyasi parti, Anayasanın tanzim ettiği veya tanzimini zarurî kıldığı hususlar dışında hususi hukukun derneklere dair serbesti prensibine sahibolduğu ve dernek kurma hakkı Anayasamızla teyidedildiği eihetle, üyelik şartlarının parti tüzüğü ile serbestçe tâyini imkânını tanımak lâzımdır. Aynı sebeple üyeliğe kabul hususunda da parti organlarına yetki tanınması tabiidir. Buna mukabil, Anayasanın eşitlik prensipleri bu şartların tespitine de ışık tutacağından ve bir kimsenin arzusu hilâfına siyasi bir parti ile irtibatını devam ettirmesi istenemeyeceğinden, 9 ncu madde bu esaslar dâhilinde tanzim edilmiştir.

Madde 10. — Bu madde, 1 nci maddede unsurları ifade edilen siyasi partinin sevk ve idare sorumluluğunu taşıyacak kimselerde bulunması gereken asgari şartları göstermektedir.

Madde 11. — Bu madde, dernek hukukuna göre de teşkilâtın en yüksek organı olarak kabul edilen genel kongreyi düzenlemektedir. Parti içi iradenin serbestçe tezahürünü amelî olarak teminat altına alabilmek için, genel kongre delegeliklerinin objektif esaslara bağlanmasına ve genel kongrenin kendisine verilmiş vazifeleri intizam dâhilinde ifa edebilecek bir bünyeye kavuşturulmasına ihtiyaç vardır. Umumiyetle, «Parti parlamentosu» mahiyetinde görülen genel kongre için delege sayısında alabildiğine genişliği önlemek, demokratik kuruluş ve işleyişin bir icabı sayılmıştır. Bununla beraber, madde, parti tüzükleri ile serbest tanzime cevaz veren tarzda tedvin edilmiş bulunuyor.

Madde 12. — Bu madde, kuruluşunda üst kademelerin tanzimine taallük etmektedir. Anayasanın 57 nci maddesinin emrettiği istikamette siyasi partilerin iç nizamına müdahale edilirken, derneklerin muhtariyet ilkesi de mahfuz tutulduğundan, maddede katî hal sureti yerine parti kurucularının ve üyelerinin serbest takdir ve tercihlerine imkân veren bir elâstikiyet kabul edilmiştir.

Madde 13, 14, 15 ve 16. — Bu maddeler, 12 nci maddenin sevkine hâkim olan mütalâaların ve teyidedilen ilkelerin ışığı altında, demokratik kuruluşu ve işleyişi mümkün kılan hal suretlerini ifade etmektedir.

Madde 17 ilâ 24. — Partilerin il ve ilçe teşkilâtına taallük eden bu maddelerde demokratik kuruluşu ve işleyişi mümkün kılacak ilkelere ve parti içi iradenin serbestçe teşekkülünde parti üyelerine eşit hak tanıyan anlayışa yer verilmiş ve tasarı hükümleri buna göre kaleme alınmıştır.

Madde 25. — İller teşkilâtında ilçe yönetim organlarının daha altında sadece partili üyeler temelinin bulunması ve muhtarlık bölgelerindeki parti işlerinin bu organlarca görevlendirilecek partili üyeler marifetiyle yürütülmesi şekli, Türk sosyal hayatının bünyesinden ve siyasi tecrübemizden doğan ve Anayasa düzenimizin muhafazası bakımından zaruri görülen hal tarzı olarak bu madde ile hükme bağlanmıştır.

Partilerin gayesi seçim yoluyla millî iradenin tecellisine yardımcı olmak ve siyasi hayatı doğrudan doğruya etki altında bulundurmaktır. Anayasaya hâkim millî dayanışma, refah ve huzur gibi ilkeleri ve dolayısıyla toplum düzenini za'fa düşürdüğü ve hattâ tahribettiği görülen bölücü ve ayrımcı parti faaliyetinin demokratik Devlet hayatı ile ilgisi yoktur. En basit medeni ihtiyaçları çok yerde sağlanamamış küçük sosyal ünitelere reel olarak siyasi parti kuruluşlarını getirmekle Anayasanın 56 nci maddesindeki demokratik siyasi hayatın sağlanması gayesi gözetilmiş sayılamaz. Anayasa, kanun koyucuya, demokratik kuruluş ve işleyişi sağlamak ve millet bütünlüğünü siyasi hayatımızda hâkim unsur yapmak vazifesi verdiği göre, siyasi parti kuruluşlarını, geçirilen acı tecrübelerden ders almaksızın, köy ve mahalle muhtarlıkları çevresine kadar tevsi etmek demokratik bir lüzum ve zaruret olarak düşünülemez.

Madde 26 ilâ 36. — Bu maddelerde, yasama meclislerinin kuruluş unsuru olduğu kadar siyasi parti kuruluşunun da bir unsuru olan ve siyasi partinin iradesini yasama meclisleri içinde ifade eden organ vasfını taşıyan siyasi parti grupları düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile siyasi parti gruplarının muhtelif yasama meclislerindeki çalışmaları ve partinin merkez organlarının çalışmaları arasında parti mefhumunun gerektirdiği ahenk ve iş birliğinin gerçekleşmesi sağlanmış, Anayasanın getirdiği parlömanter rejimi, dolayısıyla bir meclis rejimi (régime d'Assemblée) haline sokan bâzı tathikat önlenmiştir. Bu arada, Anayasanın 85 nci maddesinin diğer Anayasaların çoğundan farklı olarak siyasi grup kurma hakkını sadece partilere tanıyan hükmünün icabı olan rüçhan haklarının yalnızca gruplara tanınabileceği de belirtilmiştir.

Madde 37 ilâ 61. — Kanun tasarılarının bu maddeleri, parti adaylarının tesbiti hususunda ileri demokratik memleketlerin mevzuat ve tathikatından mülhem (ön seçim) sistemini, mahzurlarını izale edici munzam hükümlerle birlikte tanzim etmektedir. Siyasi partilerin millet iradesinin tecellisinde ifa ettikleri önemli rol, modern demokrasilerde özellikle seçimler için aday gösterme safhasında belirgin haldedir. Liste usulünü ve nispi temsili kabul eden seçim mevzuatımız, matbu listeler üzerinde ad çizme ve yazmayı tevziz etmediği için; parti adaylarının demokratik yolla tesbiti ve aday listelerinin tanzimi özel bir önem taşımaktadır. Bilindiği gibi, seçmene arz edilecek aday listesinin tanzimini oligarşik heyetlere bırakmak, demokratik düşünce ve inançla bağdaşır bir hal tarzı değildir. Bu itibarla, çağdaş demokrasiler parti ehazının veya mahdud lider ekibinin hâkimiyeti yerine partiye oy veren seçmenlerin yani parti taraftarlarının yahut hiç değilse parti üyelerinin, parti adaylarının tesbiti ameliyesine katılmalarını kabul etmiştir. Parti liderinin yahut merkez karar organının veya mahalli yönetim organlarının aday tesbitinde yetkili sayılması mahzurlu sonuçlar doğurduğundan, siyasi partilerimiz aday tesbitini bir ölçü içerisinde geniş heyetlere yani yoklama kurullarına bırakmak yoluna gitmişlerdir. Seçici heyetleri genişletmek suretiyle aday tesbitindeki isabetin daha üstün olduğu anlaşılmış ve bu geniş heyetlere katılan vasati parti seçmenin, parti ve memleket menfaatlerini diğer mülâhazaların daha üstüne çıkarmakta isabetli davrandığı görülmüştür. Demokratik bir parti kuruluşunda ve işleyişinde parti üyelerini aday tesbiti safhasında oy sahibi kabul etmemek, hiçbir demokratik memlekette tervec edilmediğinden seçim mevzuatı ya doğrudan doğruya parti üyelerinin yoklamaya katılmalarını veya emniyetli bir delegasyon sistemiyle ve gizli oyla aday seçmelerini mümkün kılacak tarzda tedvin edilmiştir. Bu konuda billhassa Birleşik Amerika, geçen asrın sonlarından beri, aday tesbitinde ön seçim sistemini uygulama yoluna gitmiştir. Yoklamalara bütün partili üyelerin iştirakini mümkün kılan bir sistemin, eski parti organları veya yoklama kurulları sistemine üstünlüğü münakaşa edilemeyecek bir gerçektir. Batı - Almanya'da Amerikan sistemi gibi bir ön seçim tathik edilmemekle beraber, bir partinin bütün üyelerinin aday yoklamalarında oy kullan-

malarını mümkün kılan mevzuata yer verilmiş ve aday tesbitinin bu prensiplerin ışığı altında Partiler Kanunu ile düzenlenmesi lüzumu, genel gerekçede bahis konusu edilen ilim heyetinin raporunda da oy birliği ile benimsenen ve tavsiye edilen hal tarzı olarak ifadesini bulmuştur. Aday yoklamaları için ön seçim sistemini kabul ve tatbik ederken suistimalleri bertaraf edecek tedbirlere ve seçim emniyetini sağlayan adli denetleme mekanizmasının ön seçimlerde de vazifeli kılınmasına ihtiyaç görülmüştür.

Bundan başka, Devlet ve millet hayatının geleceği, amelî olarak bilhassa parlâmentoların teşekkül ve terekküp tarzına bağlı olduğundan, ön seçimlerin gerektirdiği masrafların da Devletçe kabulü uygun mütalâa edilmiştir.

Partiler Kanunu ile aday tesbiti konusunun tanzimi ehitine gidilirken Birleşik Amerika'da tatbikatta raslanan ve tenkidleri celbeden mahzurlar üzerinde de durulmuştur. Adaylık tâliplerinin mahallî ilgi istismar etmelerini önlemek ve aynı partiye mensubolan adaylık tâlipleri arasında parti tesanüdünü ihlâlâ münceer rekabetlerin giderilmesini sağlamak lüzumlu görülmüştür.

Ön seçimler her partinin kendi safında ve seçim çevreleri itibariyle cereyan edecektir. Bir seçim çevresinde ön seçimi kazanabilmek için yeter şansa sahibolmamakla beraber memleket ölçüsünde bir partiye oy veya itibar kazandırabilecek yahut parlâmentonun teknik çalışmaları bakımından varlıklarından parti ve memleket hesabına büyük faydalar sağlanabilecek kimselerin adaylığı için ön seçim mekanizması kâfi gelmiyecektir. Bu sebeple, partinin bütün illerindeki teşkilâtın temsilcileri ile merkezdeki karar organının teşkil edeceği ayrı bir yoklama kurulunun derpiş edilmesine lüzum görülmüştür. Böyle bir kurul, partinin memleket çapındaki efkârını temsil edecek durumda olduğundan ve parti üyelerinin serbestçe izhar edecekleri oylar neticesi alınmış temsil yetkisine sahip kimselerden teşekkül ettiğinden, oligarşik bir heyet mahiyetinde mütalâa edilemez. Bu heyet, partinin muhtelif seçim çevreleri için göstereceği adaylar arasında, kendi yapacağı seçimle belli nisbette aday gösterme yetkisine sahibolacaktır. Geçirilen tecrübeler bu suretle seçilecek adayların yüzde on nisbetinden daha aşağı olmaması lüzumunu telkin etmiştir. Yukarı had olarak yüzde on beş mâkul ve yeter sayılmış ve siyasi parti tüzüklerinin buna göre serbestçe hükümler sevk etmesi esası kabul olunmuştur. Merkez yoklama kurulları sadece milletvekili genel seçimleri için aday göstereceklerdir. Cumhuriyet Şenatosu seçimlerinin ellişer ellişer iki yılda bir yenilenmesi bakımından merkez yoklama kurulu mekanizmasının işliyebilmesi için Senato adayları sayısı kâfi görülmüştür. Esasen Senato seçimlerinde aday listelerinden ziyade münferit aday gösterme esası bu kabul tarzının doğruluğunu teyideder.

Diğer taraftan mahallî idareler seçimlerinde ön seçimin uygulanmasına bu seçimlerin mahallî organların teşkiline mâtuf olması bakımından, ihtiyaç görülmemiştir.

Madde 62 ilâ 69. — Bu maddelerle parti içi disiplin konuları düzenlenmiştir. Kuruluşu ve işleyişi demokratik esaslara uygun olması gereken ve demokratik siyasi hayatın icaplarına göre faaliyetlerini tanzim etmeleri için bâzı yasaklamalara tabi tutulan siyasi partilerin disiplin konusunda gösterecekleri ehliyet ve ciddiyet, siyasi hayatımızın istikrarı bakımından büyük faydalar sağlayacaktır. Bununla beraber, Siyasi Partiler Kanununda teferrüatlı tanzim şekli düşünülmemiş, parti içi diğer konularda olduğu gibi, disiplin organları, disiplin cezaları ve uygulanacak prosedür hakkında parti tüzüklerine geniş bir hareket sahası tanınmıştır.

Madde 70 ilâ 77. — Dernekler hukukunun bugüne kadar tatbik edilegelen kaideleri ve Anayasa Mahkemesinin murakabesi dikkate alınarak, partilerin kayıt ve defterlerine ve parti teşkilâtına taallük eden hükümler bu maddelerle sevk edilmiştir.

Madde 78 ilâ 98. — Anayasanın 57 nci maddesi muvacehesinde siyasi partilerin gelir ve giderleriyle ilgili sarih hükümlerin vaz'ına ihtiyaç vardır. Genel gerekçe kısmında temas edilen esaslar ve yabancı memleketlerin mevzuat ve tatbikatiyle memleketimizde şikâyetleri intacetmiş olan tatbikat aksaklıkları dikkat nazarna alınmıştır. Tasarının bu maddelerinin getirdiği hükümler, ilim ve tatbikat alanında en fazla taraflar toplamış ve tercih edilmiş hal suretlerini ifade etmekte ve zaruret duyulmayan hallerde partilere lüzumsuz mükellefiyet tahmil etmemektedir.

Madde 99 ilâ 132. — Partilerin kuruluşlarında ve bütün faaliyetlerinde demokratik Anayasa düzeninin unsuru olma niteliklerini muhafaza etmeleri için sarıh bâzı yasaklamalara ihtiyacolduğu gerekçenin genel kısmında izah edilmişti. Bu maddelerde konulan yasakların siyasi partiler tarafından ihlâl edilmesi hallerinde Anayasa Mahkemesi gerekli kararları ittihaz edecektir.

Anayasamız, çok partili rejimin kendi kendisini tahribetmesine müncer olacak bütün suisti malleri önlemeyi hedef tutmuştur. Gerçekten, Batı demokrasilerindeki temel başarı şartının bu memleketlerin siyasi sosyolojisi incelendiği vakit, halk huzurunda rekabete girişen siyasi partilerin toplumun temel düzeni üzerinde yani Anayasanın temel ilkelerinde anlaşma halinde bulunmaları olduğu görülür. İşte bu yasaklamalar, haddizatında Türkiye'deki kurulmuş ve kurulacak siyasi partilerin Anayasa düzenine hürmetkâr ve riayetkâr olmalarının ve onun getirdiği temellere bağlı bulunmalarının müsterek anlayış zeminini vaz'etmektedir. Bu yasaklamalardan her hangi birisi ihlâl edildiği takdirde Anayasanın 2 nci, 57 nci ve 19 neu maddelerinde tesbit edilmiş bulunan ve Türkiye Cumhuriyetinin özünden ayrılamıyacak olan niteliklerinin ve Devletin dayandığı temel ilke ve görüşlerin ihlâl edilmiş olacağı ve böylelikle doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyetinin tehlikeye düşeceği anlaşılır.

Çok partili demokratik siyasi hayatımızın millî dayanışma içerisinde cereyanı ve bu rejimde millî refah ve huzurun sağlanması partilerimizin bu çerçevede içinde çalışmalarıyla mümkün olacaktır.

Madde 133 ilâ 138. — Anayasanın 57 nci maddesinde siyasi partilerin kapatılmasına dair kararların Anayasa Mahkemesince verileceği ifade edilmiş ve fakat kapatmayı gerektiren hallerin tesbiti ve muhakeme tarzı ve usulü hususunda hüküm sevk edilmemiştir. Bu itibarla, partiler kanununda demokratik düzene aykırı olan ve Anayasa düzeninin temellerini tahribedici amaçlar taşıyan yahut bu yolda faaliyette bulunan partilerin nasıl kapatılacağı ve kapatmanın hukukî neticeleri bu maddelerle tanzim edilmiştir. Diğer taraftan, bu tanzim sırasında, kapatma kararının hukukî neticeleri ile ceza hükümlerinin uygulanmasının farklılığı belirtilmiş ve Anayasa Mahkemesindeki muhakeme ile umumi mahkemelerdeki ceza dâvalarının aynı nitelikte olmadıkları açıkça gösterilmiştir.

Madde 139 ve 140. — Siyasi partilerin kendilerini bizzat feshetmeleri konusu bu maddelerde derneklerden farklı taraflarıyla tanzim edilmiş bulunmaktadır.

Madde 141 ilâ 146. — Bu maddelerde müeyyideler yani ceza hükümleri yer almaktadır.

Madde 147 ilâ 156. — Partiler Kanununun hükümlerinin doğurduğu teknik zaruretlerle değiştirilmesi veya kaldırılması gereken diğer kanun hükümleri bu maddelerde gösterilmiş, ayrıca, bâzı kanunlarda mevcud olup da dernekler hakkında uygulanan hükümlerin siyasi partiler hakkında uygulanmayacağı belirtilmiştir.

Bu tadiller arasında bilhassa zikre değer husus, siyasi partilerin oy puslularının bastırılması ve dağıtılması işinin Devlete bırakılması bakımından seçim kanunlarının ilgili hükümlerinde yapılan değişikliklerdir.

Madde 157 ilâ 162. — Bu maddelerle intikal hükümleri ve yürürlük hükümleri sevk edilmiş bulunmaktadır.

1 . 1 . 1963

T. B. M. M. Başkanlığına

İlişik olarak sunduğum «Siyasi Partiler kanun tasarısı» hakkında gereken işlemin yapılmasını saygılarımla rica ederim.

Kasım Gülek
Adana Milletvekili

ESBABI MUCİBESİ

Bugüne kadar Siyasi partiler, Cemiyetler Kanunu hükümleri çerçevesinde mütalâa edilmişlerdir. Bilhassa çok partili hayata girildiği günlerden bu yana siyasi partilerin çeşitli fonksiyon ve faaliyetlerinin ailemum cemiyetlerin fonksiyon ve faaliyetlerinden ayrı hususiyetler taşıdığı bu sebeple yeni ve kendine has bir kanunla siyasi partileri nizama bağlamanın lüzumu umumi bir kanaat halini almıştır.

Filhakika; demokratik nizamın memleketimiz için vazgeçilmez bir rejim olduğu, İnkılâp Anayasası tarafından da teyit ve kabul edilmiştir. Demokratik nizamın beka ve devamı ise, siyasi partilerin mevcudiyeti ile mümkün olabilir.

Devlet yapısının temel unsuru olan siyasi partilerin; kendine has bir teşriî tasarrufla teşkilâtlandırılıp, sevk ve idare edilmediği takdirde, parti bün yeleri içinde, tesir ve neticeleri itibariyle Devlet ve millet hayatına yararlı olmıyan önde tesir eden davranışlar mümkün olabilmektedir.

Teşkilâtlanmada, benimsenen prensiplerde, aday yoklamalarının tarzı cereyanında, yoklamalara vâkı itirazda ve bu itirazların genel merkezlerce neticeye bağlamalarında, genel merkezlerce merkez adayı göstermelerde ihraçlarda ve partilere kabullerde, kayıt terkinlerinde velhasıl sevk ve idarenin çeşitli yönlerinde bugüne kadar, mevzuat kifayetsizliğinin parti idarecileri tarafından birçok hal-lerde hiç de iyi ensal teşkil etmiyecek davranışlara mazaret sebebi yapıldığının şahidi olagelmışizdir. İşte bütün bu aksaklıkları mümkün olduğu kadar düzeltmek kanun teklifimizin ana hedefini teşkil etmektedir.

27 madde ve 1 geçici maddeden ibaret olan kanun teklimiz teferruattan çok ana mesele ve müesseseleri tanzim etmiş; eşyanın tabiatı icabı parti iç bünyelerini alâkadar eden hususlar parti yetkili organlarının tanzim edeceği tüzük ve programlara bırakılmış, Cemiyetler Kanununun bu kanuna aykırı olmıyan hükümlerinin de tatbikine cevaz verilmiştir.

Partilerin, cemiyetimizin bünyesine yabancı ve zararlı ilkeleri tüzüklerine koymıyacakları, Atatürk ilkelerine aykırı ve lâiklik esasını zedeleyecek hükümleri ve prensipleri müdafaa edemeyecekleri sarahaten tasrih edilmiştir. Bu tahdidî hükümler dışında istenen prensip ve görüşlerin serbestçe savunulması ve bu maksatla parti kurulması tamamiyle serbest bırakılmıştır.

Teşkilât kademelerine ocakların ilâvesi uygun görülmüştür. Hernekadar demokratik hayat tecrübemizin bâzı devrelerinde ocak başkanı tipi bâzı davranışların mümessili gibi görülerek antipati yaratmış ise de; aslında aksaklık müessesesinin özünde olmayıp merkezi idarenin Devlet idaresi anlayışında ve zihniyetinde bulunduğu ve partilerin kendi bünyeleri içindeki seçimlerde ve yoklamalarda tam ve kâmil mânada halka ve millete inebilmelerinin en emin ve müessir vasıtası olduğundan, ocak teşkilâtlarını alt ve ilk kademe olarak kabulü uygun görülmüştür.

Büyük Atatürk'ün halkı anlayışının bir ifadesi olan ve partizan olmıyan merkezî idareler devirlerinde hiç de şikâyetlere meydan vermiyen, bilâkis politikacıların ve idarecilerin mahalle ve köye kadar inmelerini ve bu suretle demokrasinin vazgeçilmez bir icabı olan halkla yakın ilgi ve teması mümkün kılan, hattâ köylere bir mektep kadar faydalı hizmetler görmüş olan ocak teşki-

lâtlarının kabulü sosyal devlet ve halkçılık anlayışının da bir bakına yerinde bir icabı ve cevabı olacaktır.

Parti adayı yoklamalarının bu güne kadarki tarzı cereyanının, tatbikatta pek çok aksaklıklara ve hattâ haksızlıklara sebebiyet vermekte olduğu efkârı umumiyeye malûmdur. Milletvekili ve Senato aday yoklamalarının teşriî ve icrai görev yapan Meclislerin teşekkülündeki ehemmiyetli ve vazgeçilmez yerini dikkat nazarına alacak olursak, yoklamaların parti iç meseleleri olmaktan daha mühim bir memleket ve millet meselesi olduğu kolayca anlaşılır. Bu derece hayati bir mesele- nin millî bir mesele olarak ele alınması lüzumuna teşriî organ ilgisiz kalmaz.

İşte bu görüşün ışığı altında, parti aday yoklamalarının Milletvekili ve C. Senatosu seçimlerin- de olduğu gibi adlî murakabeye tabi tutulmasını derpiş etmiş bulunmaktayız. Bu suretle, birçok şikâyetler, haksızlıklar önlenecek, parti içi hizip mücadeleleri veya şahsi iğbirarlar yüzünden mer- kezî veya taşra teşkilâtları tarafından taraf tutmalar veya taraf tutma iddia ve isnatları önle- necek, yoklama ve itirazlar Milletvekilleri Seçimi Kanunundaki ahkâma göre ve adlî kurullara halledileceğinden, teşriî ve icrai vazife görecek heyetlere girecek adayların, daha başlangıçta bir takım töhmetlere veya haksızlıklara uğraması önlenmiş olacak; Adaletin kestiği parmak acımay- yacaktır.

17 yıllık Demokratik hayat tecrübesinin ışığı altında, Genel Merkezlere aday gösterme hakkını Genel Kongrelere iştirak edecek delegelerin tamamının 2/3 ekseriyeti ile ve aday sayısının % 20 sini geçmemek üzere verilebilmesi uygun görülmüştür. Bu suretle parti içi dikta, hevesleri ile isa- betsiz kayırmalara imkân verilmemek istenmiştir.

Aynı zamanda tarihî geleneklerin ve alışkanlıkların tesiri ile halka inmeyi Devlet adamlığı vasfına uygun olmıyan bir davranış sayan antidemokratik ve aristokratik zihniyetin yıkılması, halk iradesine ve akliselimine inancın politikacılarda ve idarecilerde, kökleşmesi bu suretle De- mokratik ruhun tam ve kâmil olarak politikaya ve politikacılara hâkim olması için böyle bir kay- da lüzum görmüş bulunuyoruz,

Seçim Kanundaki cezai hükümlere mütenazır cezai hükümler son maddelerde tedvin edilmiştir.

Partiden ihraçların parti içi hizip veya şahıs mücadelelerinin dışında parti tüzüklerinde tâyin edilen sarih ve tahdidî sebeplere dayanması, parti içindeki galip hizbin veya liderin diktasma mey- dan verilmemesi için ihraç kararlarına karşı ilgilinin Anayasa Mahkemesine başvurma hakkı tanınmıştır.

Meclislerin çalışmalarında parti ve grup çalışmalarının pratikteki ehemmiyetini bilenler için, ocak teşkilâtlarının ihdası, yoklamaların adlî murakabe altında yapılması, itirazların keza adlî kurullara Milletvekili ve C. Senatosu seçimlerindeki hükümler gereğince karara bağlanması; ihraç kararlarına karşı Anayasa Mahkemesine itiraz hakkının tanınması, demokratik ruhun parti iç bünyelerine yerleşebilmesinin vazgeçilmez birer icabı olarak kabul edileceğinden emin bulunmak- tayız. Demokratik idarenin memleketimizde beka ve devamının ilk şartı, siyasi partiler bünyele- rinde demokratik ruhun ve tutumun hâkim olmasıdır.

Bu da ancak parti içi fikrî mücadelelerin rahatça ve tehlikesizce yapılabileceği bir ortamın yara- tılması ile mümkün olabilir. İşte bu ortamı yaratabilmek için bahis mevzuu hükümleri tedvin etme- yi teklif ediyoruz.

Siyasi partiler kanun teklifi

MADDE 1. — Siyasi partiler aynı program etrafında anlaşmış insanların âmme işlerine seçim yoluyla getirileceklerin seçmenlere tanıtılması ve seçimlerinin sağlanması amacı ile kurulmuş derneklerdir.

Kanunun şümülü

MADDE 2. — Partilerin kuruluşu, idaresi, seçimlere iştiraki, programda çalışmaları, partilerarası münasebetleri ve dağıtımlar işbu kanun hükmüne tabidir.

3512 sayılı Cemiyetler Kanununun işbu kanuna aykırı olmıyan hükümleri siyasi partiler hakkında da tatbik olunur.

Parti tüzükleri

MADDE 3. — Parti tüzüklerinde şu konulara ait hükümlerin bulunması mecburidir.

- a) Kuruluş maksadı ve programı,
- b) Merkez ve şubelerinde, karar, icra, denetleme ve ihtisas organlarının nasıl teşkil olunacağı ve bunların vazife ve salâhiyetleri,
- c) Parti adına seçimlerde aday gösterilme usulleri.

Program ve müşterek hükümler

MADDE 4. — Her parti kuruluş maksadını, memleket idaresindeki görüşlerini, nelerin yapılmasını istediğini programında belirtebilir.

Bu program, sosyal güvenlik prensibi altında hürriyetin ve demokratik nizamın korunması, sınıf veya zümre hâkimiyetine dayanan antidemokratik rejimlerin, din, meshep, ırk, aile ve bölge gibi farklara ve tezatlarla dayanan ayrıcı ve paralayıcı temayüllerin red ve inkarı, Milli Birliğin ve inkilâpların müdafaası fikirlerine aykırı hiçbir hüküm konamaz. Partiler bu konularda müşterek hareket edeceklerini, propagandalarında ve çalışmalarında bu gaye dışına çıkılamayacağını tüzüklerinde ayrıca belirtmeğe ve üyelerinden bu hususta namus sözü almağa mecburdurlar.

Kuruluş

MADDE 5. — Program kısmını da ihtiva eden tüzük bütün kurucular tarafından aynen kabul ve imzalarıyla tasdik edilmiş olmak lâzımdır.

Tüzükle partinin merkezini, kurucularla ilk idare kurulu üyelerinin hürriyetlerini belirten beyanname dörder nüsha hazırlanarak yine bütün kurucular tarafından imzalanır ve mahallin en büyük mülkiye âmirine makbuz mukabilinde tevdi ve teslim edilmek suretiyle parti kurulur.

En büyük mülkiye âmiri bu beyanname ve tüzükten birer nüshayı İçişleri Bakanlığına ve Anayasa mahkemelerinde teşkil olunacak partiler siciline konmak üzere mezkûr mahkeme başkanlığına yollar.

Kuruluşun durdurulması veya men'i

MADDE 6. — Beyanname veya tüzüğünde kanunlara aykırı hükümler bulunan partilerin faaliyeti gerekli ıslahlar yapıncaya kadar mahkeme kararı ile durdurulur. Bu karara Anayasa Mahkemesi nezdinde itiraz edilebilir. Beyanname ve tüzükte kanuna uygunluk olduğu halde kurucuları ve çalışmaları bakımından dördüncü maddedeki amaçlara aykırı oldukları tesbit edilen partilerin kurulmasına Anayasa Mahkemesi kararı ile mâni olunabilir.

Üyeler

MADDE 7. — Aidat borçlarını ödemiş olan üyeler kongrelere iştirak edemezler. ve seçilemezler. Bu üyelerin hüviyet cüzdanlarına aidat borçlarının ödendiğine dair şerh verilir. Veya parti pulu yapıştırılır. İki yıl üst üste aidat borçlarını ödemiyeenler üyelik haklarını kaybederler.

Seçme ehliyetini haiz olan her vatandaş bir partiye üye kaydolunabilir. Bunlardan yalnız hüviyet cüzdanı parası alınabilir. Hüviyet cüzdanlarının her üç senede bir değiştirilmesi veya damgalanması şarttır.

MADDE 8. — Partiye üye olmak isteyen bir beyanname doldurur. İki partili üye tarafından tanıtma şerhi verilen bu teklif kaydı parti loka'inde veya parti ilân tahtasında 10 gün asılı bırakılır. İdare kurulları asil ve yedek üyelerinin iştirakiyle yapacağı toplantıda adayın partiye alınıp alınmamasına karar verir.

Üyeler İl Disiplin Kurulu kararı ile partinin ana prensiplerine veya tüzüğe aykırı hareketlerinden dolayı partiden çıkarılabilir. İl Disiplin Kurulu kararına Yüksek Disiplin Kurulu (Merkez Disiplin Kurulu) nezdinde itiraz olunabilir. Bu kararın kaldırılması için tebliğinden itibaren bir ay içinde Anayasa Mahkemesine müracaat edilebilir.

Yalnız bir partiye kayıt mecburiyeti

MADDE 9. — Bir kimse aynı zamanda birden fazla partiye üye olamaz. Partiler bir başka partide kayıtlı olduklarını bildiklerini kendi partilerine kaydedemezler.

Parti kongreleri

MADDE 10. — Bir partinin en yüksek karar organı, merkezinde toplanacak büyük kongresidir. Bu kongrenin en az iki senede bir toplanması mecburidir.

Vilâyet kongreleri en az iki senede bir, kaza kongreleri ise senede bir toplanır.

Kongreler tüzüklerinde gösterilen şekilde her zaman olağanüstü toplantılara çağrılabilir. Kongreler çoğunlukla toplanır.

Büyük kongreler Yüksek Seçim Kurulunun murakabesi altında cereyan eder.

Bu kongre seçimlerine ve kararlarına Büyük Kongre üyelerinden en az 10 kişinin imzası ile yapılacak itirazlar bir hafta zarfında sonuçlandırılır.

Parti Meclisi veya Parti Divanı

MADDE 11. — İki büyük kongre arasında, tüzük tadili ve fesih kararı hariç diğer muayyen bâzı yetkilerini kullanmak üzere Parti Meclisi veya Divanı gibi isimler altında karar organları teşkili mümkündür. Bu organların teşkil tarzı, yetkileri tüzükte belirtilir.

İdare kurulları ve tâli organlar

MADDE 12. — Partilerin merkez, il, ilçe ve ocaklardaki icra organları idare kurullarıdır. İl idare kurulları il merkezlerinde, ilçe idare kurulları il merkezleri ve ilçelerde, ocak idare kurulları mahalle ve köylerde kurulur. Bunlara yardımcı olmak üzere il ve ilçelerde istişare organları ihtisas komisyonları, gençlik ve kadın kolları gibi organlar da bulunabilir. Bunların teşkil tarzları tüzükte belirtilir.

Denetleme ve disiplin kurulları

MADDE 13. — Büyük kongrelerde ve il kongrelerinde denetleme ve disiplin, ilçe kongrelerinde denetleme kurulları seçimi de yapılır. Bu kurulların teşkil tarzı, ödev ve yetkileri tüzükte belirtilir.

Parti meclis grupları

MADDE 14. — Milletvekilleri ve senatörlerin Anayasa gereğince haiz oldukları, halk ve vazifelerin kullanılmasında; parti disiplini mülâhazası ile yapılacak düzenlemeler grup tam üye sayısının salt çoğunluğu ve açık oyla verilecek kararlar yapılır.

Bu yolda alınacak kararlara üyelerden her hangi birisi Anayasa veya vicdani kanaatine aykırı görürse çekinse davranabilir.

MADDE 15. — Gruplarda seçimler gizli oyla yapılır. Evrakı saklanır.

İtiraz vukuunda Anayasa Mahkemesi evrak üzerinde inceleme yapar ve 15 gün içinde karara bağlar.

MADDE 16. — Meclis grup toplantılarında zabıt tutulması mecburidir. Zabıtların muntazam tutulmasından ve muhafazasından grup idare kurulu mesuldür.

Partilerin iştirak edemeyeceği seçimler

MADDE 17. — Siyasi partiler umumi seçimler dışında meslek ve ihtisas kurullarının, sendikaların, hayır cemiyetlerinin ve diğer teşekküllerin seçimlerinde aday gösteremezler. Ve hiçbir suretle faaliyet sarf edemezler.

Köy ve mahalle ihtiyar heyetleri seçimleri hakkında da bu hüküm tatbik olunur.

Adaylık

MADDE 18. — Partili ve partisiz her vatandaş seçimlerde aday gösterilmesi için bir partiye müracaat edebilir.

Partiler bu müracaatlar üzerine (seçilecek yer için) kanunun ve kendilerinin tesbit ettiği vassıflara haiz olanları aday olarak ayırır.

Parti adayı olarak kabul edilenler, soyadları alfabe sırasına göre kısaca hüviyetleri belirtilerek bir listeye kaydolunur. Bu liste aday yoklamasına iştirak edeceklere duyurulur.

Aday yoklamaları ve seçimleri

MADDE 19. — Partilerin aday yoklaması partinin bütün üyelerinin gizli oy kullanmak suretiyle aday listesinden seçim yapmaları şeklinde olur.

Yoklamalar genel seçimler gibi Seçim Kanunu hükümlerine göre adli murakabeye tabidir.

Yoklamaların parti adaylarının seçim kurullarına isimlerinin verilmesi tarihinden en geç beş gün evveline kadar bitmiş olması şarttır. Yoklamalar için parti lokallerinde veya diğer münasip yerlerde sandıklar hazırlanır. Partili seçmenler aday listesinde seçilecek miktar kadrolarını muhafaza ederek diğerlerini silerler. Ve bu puslaları sandıklara atarlar silinmemiş olanlar seçilecek aday adedinden fazla da olsa seçilmiş sayılır. Tasnif neticesinde en çok oy almış olanlar sırası ile parti adayı olur. Oylarda eşitlik halinde kura çekilir.

Bütün partilerin milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu yoklamaları aynı günde yanyana konan sandıklara oy atılmak suretiyle Seçim Kanunundaki bu kanuna aykırı olmayan hükümler ve Adliye Vekâleti tarafından hazırlanacak tüzük hükümleri gereğince seçim kurullarınca yapılır.

Genel merkezin aday gösterme hakkı

MADDE 20. — Partiler seçimlerde gösterecekleri adayların mücbir sebep gösterilerek büyük kongreye katılacak delegelerin tam sayısının 2/3 çoğunluğu ile ve açık oyla karar alınmak suretiyle en çok % 20 sini genel merkezlerin takdirine bırakacak hükümleri tüzüklerine koyabilirler.

Merkezce gösterilecek adaylara il ve ilçe idare kurullarından müteşekkil bir heyet tarafından 3/2 çoğunlukla alınan karar gereğince itiraz edilebilir.

Genel merkezlerce bu itirazların nazara alınması mecburidir.

Partilerin tasnifi

MADDE 21. — Umumi seçimlerde en çok mebus çıkarmış olan partiye ana parti, eğer iktidarda ise iktidar partisi ondan sonra en fazla mebus çıkarmış olana da ana muhalefet partisi, diğerlerine muhalefet partileri denir.

Ana muhalefet partisi

MADDE 22. — Hükümet teşrii organlardan geçireceği her kanun projesi hakkında başkanlıklardan mütalâa istediği sırada ve aynı zamanda ana muhalefet partisinden de fikir ve mütalâa ister. Protokolda bu parti başkanı Başbakanın sonra yer alır.

Muhalefet partilerine kanun karşısında Devletin denetleme organlarından biri olarak kabul edilir. Ana muhalefet partisi başkanına Başbakan ödeneği kadar ödenek ve bir aded taşıt aracı verilir.

Parti sicilleri

MADDE 23. — Anayasa Mahkemesi nezdinde siyasi partilerin bir sicili tutulur. Bu sicilde partilerin tüzükleri, beyannameleri, bu kanunun tatbikatından doğan partiye ve partililere verilen cezaya ait yüksek disiplin kurulları kararları genel kongre kararlarına ait zabıt suretleri kayıt ve muhafaza olunur.

Malî denetleme

MADDE 24. — Partiler yıllık gelir ve giderlerini her yıl sonunda tafsilâtiyle Anayasa Mahkemesine bildirmeye mecburdurlar.

Seçimler için toplanan paraların yekûnu ve kaynaklarını ve sarf yerini ayrıca bildirirler.

Anayasa Mahkemesi parti hesaplarını ve defterlerini her an teftişe yetkilidir.

Siyasi partilerin dağıtılması

MADDE 25. — Anayasa temel hükümlerini ihlâl eden bu kanunun partilerin demokratik usullerle idaresine dair usullerini bozan siyasi partiler Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılır.

Cezai hükümler

MADDE 26. — Bu kanunun 9 ncü maddesine aykırı hareket edenlere bir aydan altı aya kadar, 10 ve 14 ncü maddelerine aykırı hareket edenlere üç aydan bir seneye kadar, 16 ncü maddesine aykırı hareket edenlere ve aday yoklamalarına her hangi şekilde hile karıştıranlara bir seneden üç seneye kadar hapis cezası verilir.

MADDE 27. — Bu kanunda ve siyasi parti tüzüklerinde yazılı ve seçimle ilgili vazifeleri yapmayan partililer Seçim Kanununun 127 ve takibeden maddeleri uyarınca cezalandırılır. Ve partiden çıkarılırlar.

GEÇİCİ MADDE — Mevcut siyasi partiler yayımından itibaren iki ay zarfında bünyelerini bu kanuna uydurmaya mecburdurlar.

Adana Milletvekilleri Kemal Sarıbrahimoğlu ve Kasım Gülek'in, Siyasi partiler kanunu teklifi (2/591)

Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Siyasi partiler hakkında kanun teklifimiz esbabı mucibe lâyihası ile birlikte teklif edilmiştir.

Kanunlaşması için gereğini saygı ile istirham ederiz.

Adana Milletvekili
K. Gülek

Adana Milletvekili
K. Sarıbrahimoğlu

ESBABI MUCİBE

Bugüne kadar siyasi partiler Cemiyetler Kanunu hükümleri çerçevesinde mütalâa edilmişlerdir. Bilhassa çok partili hayata girildiği günlerden bu yana siyasi partilerin çeşitli fonksiyon ve faaliyetlerinin aletümüm cemiyetlerin fonksiyon ve faaliyetlerinden ayrı hususiyetler taşıdığı bu sebeple yeni ve kendine has bir kanunla siyasi partileri nizama bağlamanın lüzumu umumî bir kanaat halini almıştır.

Filâkika; demokratik nizamın memleketimiz için vazgeçilmez bir rejim olduğu, İnkılâp Anayasası tarafından da teyit ve kabul edilmiştir. Demokratik nizamın beka ve devamı ise, siyasi partilerin mevcudiyeti ile mümkün olabilir.

Devlet yapısının temel unsuru olan siyasi partilerin; kendine has bir teşriî tasarrufla teşkilâtlandırılıp, sevk ve idare edilmediği takdirde, parti bünyeleri içinde, tesir ve neticeleri itibariyle Devlet ve millet hayatına yararlı olmayan yönde tesir eden davranışlar mümkün olabilmektedir.

Teşkilâtlanmada, benimsenen prensiplerde, aday yoklamalarının tarzı cereyanında, yoklamalar vâkı itirazlarda ve bu itirazların genel merkezlerce neticeye bağlanmalarında, genel merkezlerce aday göstermelerde ihraçlarda ve partilere kabullerde, kayıt terkinlerinde vellehâsıl sevk ve idarenin çeşitli yönlerinde bugüne kadar, mevzuat kifayetsizliğinin parti idarecileri tarafından birçok hallerde hiç de iyi emsal teşkil etmiyecek davranışlara mazeret sebebi yapıldığının şahidi olagelmışizdir. İşte bütün bu aksaklıkları mümkün olduğu kadar düzeltmek kanun teklifimizin ana hedefini teşkil etmektedir.

27 madde ve 1 geçici maddeden ibaret olan kanun teklifimiz teferruatından çok ana mesele ve müesseseleri tanzim etmiş; eşyanın tabiatı icabı parti iç bünyelerini alâkadar eden hususlar parti yetkili organlarının tanzim edeceği tüzük ve programlara bırakılmış, Cemiyetler Kanununun bu kanuna aykırı olmayan hükümlerinin de tatbikine cevaz verilmiştir.

Partilerin, cemiyetimizin bünyesine yabancı ve zararlı ilkeleri tüzüklerine koyamayacakları, Atatürk ilkelerine aykırı ve lâiklik esasını zedeleyecek hükümleri ve prensipleri müdafaa edemiyecikleri sarahaten tasrih edilmiştir. Bu tahdidî hükümler dışında istenen prensip ve görüşlerin serbestçe savunulması ve bu maksatla parti kurulması tamamiyle serbest bırakılmıştır.

Teşkilât kademelerine ocakların ilâvesi uygun görülmüştür. Her ne kadar demokratik hayat tecrübemizin bâzı devrelerinde ocak başkanı tipi bâzı davranışların mümessili gibi görülerek anti-pati yaratmış ise de, aslında aksaklık müessesenin özünde olmayıp merkezî idarenin Devlet idaresi anlayışında ve zihniyetinde bulunduğu ve partilerin kendi bünyeleri içindeki seçimlerde ve yoklamalarda tam ve kâmil mânada halka ve millete inebilmelerinin en emin ve müessir vasıtası olduğundan, ocak teşkilâtlarını alt ve ilk kademe olarak kabul uygun görülmüştür.

Büyük Atatürk'ün halkçı anlayışının bir ifadesi olan ve partizan olmayan merkezî idareler devirlerinde hiç de şikâyetlere meydan vermeyen, bilâkis politikacıların ve idarecilerin mahalle ve

köye kadar inmelerini ve bu suretle demokrasinin vazgeçilmez bir icabı olan halkla yakın ilgi ve teması mümkün kılan, hattâ köylere bir mektep kadar faydalı hizmetler görmüş olan ocak teşkilâtlarının kabulü sosyal Devlet ve halkçılık anlayışının da bir bakıma yerinde bir icabı ve cevabı olacaktır.

Parti adayı yoklamalarının bugüne kadarki tarzı cereyanının, tatbikatta pek çok aksaklıklara ve hattâ haksızlıklara sebebiyet vermekte olduğu efkârı umumiyeye malûmdur. Milletvekili ve Senato aday yoklamalarının teşriî ve icrai görev yapan Meclislerin teşekkülündeki ehemmiyetli ve vazgeçilmez yerini dikkat nazarına alacak olursak yoklamaların parti iç meseleleri olmaktan daha mühim bir memleket ve millet meselesi olduğu kolayca anlaşılır. Bu derece hayati bir mesele için millî bir mesele olarak ele alınması lüzumuna teşriî organ ilgisiz kalamaz.

İşte bu görüşün ışığı altında, parti aday yoklamalarının milletvekili ve C. Senatosu seçimlerinde olduğu gibi adli murakabeye tabi tutulmasını derpiş etmiş bulunmaktayız. Bu suretle, birçok şikâyetler, haksızlıklar önlenemez, parti içi hizip mücadeleleri veya şahsî iğbirarlar yüzünden merkezi veya taşra teşkilâtları tarafından taraf tutmalar veya taraf tutma iddia ve isnatları önlenemez, yoklama ve itirazlar Milletvekilleri Seçimi Kanunundaki ahkâma göre ve adli kurullarca halledileceğinden, teşriî ve icrai vazife görececek heyetlere girecek adayların, daha başlangıçta bir takım töhmetlere veya haksızlıklara uğraması önlenmiş olacak, adaletin kestiği parmak acımayacaktır.

17 yıllık demokratik hayat tecrübesinin ışığı altında, genel merkezlere aday gösterme hakkını genel kongrelere iştirak edecek delegelerin tamamının 2/3 ekseriyeti ile ve aday sayısının % 20 sini geçmemek üzere verilebilmesi uygun görülmüştür. Bu suretle parti için dikta hevesleri ile isabetsiz kayırmalara imkân verilmemek istenmiştir.

Aynı zamanda tarihî geleneklerin ve alışkanlıkların tesiri ile halka inmeyi Devlet adamlığı vasfına uygun olmıyan bir davranış şayanı antidemokratik ve aristokratik zihniyetin yıkılması, halk iradesine ve akliselimine inancın politikacılarda ve idarecilerde, kökleşmesi, bu suretle demokratik ruhun tam ve kâmil olarak politikaya ve politikacılara hâkim olması için böyle bir kayda lüzum görmüş bulunuyoruz.

Seçim Kanunundaki cezai hükümlere mütenazır cezai hükümler son maddelerde tedvin edilmiştir.

Partiden ihraçların parti içi hizip veya şahıs mücadelelerinin dışında parti tüzüklerinde tâyin edilen sarîh ve tahdidî sebeplere dayanması, parti içindeki galip hizibin veya liderin diktasına meydan verilmemesi için, ihraç kararlarına karşı ilgilinin Anayasa Mahkemesine başvurma hakkı tanınmıştır.

Meclislerin çalışmalarında parti ve grup çalışmalarının pratikteki ehemmiyetini bilenler için, ocak teşkilâtlarının ihdası, yoklamaların adli murakabe altında yapılması, itirazların keza adli kurullarca milletvekili ve C. Senatosu seçimlerindeki hükümler gereğince karara bağlanması; ihraç kararlarına karşı Anayasa Mahkemesine itiraz hakkının tanınması, demokratik ruhun parti iç bünyelerine yerleşebilmesinin vazgeçilmez birer icabı olarak kabul edileceğinden emin bulunmaktayız. Demokratik idarenin memleketimizde beka ve devamının ilk şartı, siyasi partiler bünyelerinde demokratik ruhun ve tutumun hâkim olmasıdır.

Bu da ancak, parti içi fikri mücadelelerin ranatça ve tehlikesizce yapılabileceği bir ortamın yaratılması ile mümkün olabilir. İşte bu ortamı yaratabilmek için bahis mevzu hükümleri tedvin etmeyi teklif ediyoruz.

Siyasi partiler kanun tasarısı

MADDE 1. — Siyasi partiler aynı program etrafında anlaşmış insanların âmme işlerine seçim yoluyla getirileceklerin seçmenlere tanıtılması ve seçimlerinin sağlanması amacı ile kurulmuş derneklerdir.

Kanunun şümülü

MADDE 2. — Partilerin kuruluşu, idaresi, seçimlere iştiraki, propaganda çalışmaları, partilerarası münasebetleri ve dağıtımlar işbu kanun hükmüne tabidir.

3512 sayılı Cemiyetler Kanununun işbu kanuna aykırı olmıyan hükümleri siyasi partiler hakkında da tatbik olunur.

Parti tüzükleri

MADDE 3. — Parti tüzüklerinde şu konulara ait hükümlerin bulunması mecburidir.

- a) Kuruluş maksadı ve programı,
- b) Merkez ve şubelerinde, karar, icra, denetleme ve ihtisas organlarının nasıl teşkil olunacağı ve bunların vazife ve salâhiyetleri,
- c) Parti adına seçimlerde aday gösterilme usulleri.

Program ve müşterek hükümler

MADDE 4. — Her parti kuruluş maksadını, memleket idaresindeki görüşlerini, nelerin yapılmasını istediğini programında belirtebilir.

Bu program, sosyal güvenlik prensibi altındahürriyetin ve demokratik nizamın korunması, sınıf veya zümre hâkimiyetine dayanan antidemokratik rejimlerin, din, mezhep, ırk, aile ve bölge gibi farklılara ve tezatlara dayanan ayrımcı ve paralayıcı temayüllerin ret ve inkârı, millî birliğin ve inkılâpların müdafaası fikirlerine aykırı hiçbir hüküm konamaz. Partiler bu konularda müşterek hareket edeceklerini, propagandalarında ve çalışmalarında bu gaye dışına çıkılmıyaçağını tüzüklerinde ayrıca belirtmeye ve üyelerinden bu hususta namuz sözü almaya mecburdurlar.

Kuruluş

MADDE 5. — Program kısmını da ihtiva eden tüzük bütün kurucular tarafından aynen kabul ve imzalarıyla tasdik edilmiş olmak lâzımdır.

Tüzükle partinin merkezini, kurucularla ilk idare kurulu üyelerinin hürriyetlerini belirten beyanname dörder nüsha hazırlanarak yine bütün kurucular tarafından imzalanır ve mahallin en büyük mülkiye âmirine makbuz mukabilinde tevdi ve teslim edilmek suretiyle parti kurulur.

En büyük mülkiye âmiri bu beyanname ve tüzükten birer nüshayı İçişleri Bakanlığına ve Anayasa mahkemelerinde teşkil olunacak partiler siciline konmak üzere mezkûr mahkeme başkanlığına yollar.

Kuruluşun durdurulması veya men'i

MADDE 6. — Beyanname veya tüzüğünde kanunlara aykırı hükümler bulunan partilerin faaliyeti gerekli ıslahlar yapılmıyaya kadar mahkeme kararı ile durdurulur. Bu karara Anayasa Mahkemesi nezdinde itiraz edilebilir. Beyanname ve tüzükte kanuna uygunluk olduğu halde kurucuları ve çalışmaları bakımından dördüncü maddedeki amaçlara aykırı oldukları tesbit edilen partilerin kuruluşuna Anayasa Mahkemesi kararı ile mâni olunabilir.

Üyeler

MADDE 7. — Aıadat borçlarını ödememiş olan üyeler kongrelere iştirak edemezler, ve seçilemezler. Bu üyelerin hüviyet cüzdanlarına aidat borçlarının ödendiğine dair şerh verilir. Veya parti pulu yapıştırılır. İki yıl üst üste aidat borçlarını ödemiyenler üyelik haklarını kaybederler.

Seçme ehliyetini haiz olan her vatandaş bir partiye üye kaydolunabilir. Bunlardan yalnız hüviyet cüzdanı parası alınabilir. Hüviyet cüzdanlarının her üç senede bir değiştirilmesi veya damgalanması şarttır.

MADDE 8. — Partiye üye olmak isteyen bir beyanname doldurur. İki partili üye tarafından tanıtma şerhi verilen bu teklif kaydı parti lokalinde veya parti ilân tahtasında 10 gün asılı bırakılır. İdare Kurulları asıl ve yedek üyelerinin iştirakiyle yapacağı toplantıda adayın partiye alınıp alınmamasına karar verir.

Üyeler il disiplin kurulu kararı ile partinin ana prensiplerine veya tüzüğe aykırı hareketlerinden dolayı partiden çıkarılabilir. İl disiplin kurulu kararına Yüksek Disiplin Kurulu (Merkez Disiplin Kurulu) nezdinde itiraz olunabilir. Bu kararın kaldırılması için tebliğinden itibaren bir ay içinde Anayasa Mahkemesine müracaat edilebilir.

Yalnız bir partiye kayıt mecburiyeti

MADDE 9. — Bir kimse aynı zamanda birden fazla partiye üye olamaz. Partiler bir başka partide kayıtlı olduklarını bildiklerini kendi partilerine kaydedemezler.

Parti merkezleri

MADDE 10. — Bir partinin en yüksek karar organı, merkezinde toplanacak Büyük Kongresidir. Bu kongrenin en az iki senede bir toplanması mecburidir.

Vilâyet kongreleri en az iki senede bir, kaza kongreleri ise senede bir toplanır.

Kongreler tüzüklerinde gösterilen şekilde her zaman olağanüstü toplantılara çağrılabilir. Kongreler çoğunlukla toplanır.

Büyük kongreler Yüksek Seçim Kurulunun murakabesi altında cereyan eder.

Bu kongre seçimlerine ve kararlarına Büyük Kongre üyelerinden en az 10 kişinin imzası ile yapılacak itirazlar bir hafta zarfında sonuçlandırılır.

Parti meclisi veya parti divanı

MADDE 11. — İki büyük kongre arasında, tüzük tadili ve fesih kararı hariç diğer muayyen bazı yetkilerini kullanmak üzere parti meclisi veya divanı gibi isimler altında karar organları teşkili mümkündür. Bu organların teşkil tarzı, yetkileri tüzükte belirtilir.

İdare kurulları ve tâli organlar

MADDE 12. — Partilerin merkez, il, ilçe ve ocaklardaki icra organları idare kurullarıdır. İl idare kurulları il merkezlerinde, ilçe idare kurulları il merkezleri ve ilçelerde, ocak idare kurulları mahallî ve köylerde kurulur. Bunlara yardımcı olmak üzere il ve ilçelerde istişare organları ihtisas komisyonları, gençlik ve kadın kolları gibi organlar da bulunabilir. Bunların teşkil tarzları tüzükte belirtilir.

Denetleme ve disiplin kurulları

MADDE 13. — Büyük Kongrelerde ve il kongrelerinde denetleme ve disiplin, ilçe kongrelerinde denetleme kurulları seçimi de yapılır. Bu kurulların teşkil tarzı, ödev ve yetkileri tüzükte belirtilir.

Parti meclis grupları

MADDE 14. — Milletvekilleri ve senatörlerin Anayasa gereğince haiz oldukları, hak ve vazifelerin kullanılmasında; parti disiplini mülâhazası ile yapılacak düzenlemeler grup tam üye sayısının saltçoğunluğu ve açık oyla verilecek kararla yapılır.

Bu yolda alınacak kararlara üyelerden her hangi birisi Anayasa veya vicdani kanaatine aykırı görürse çekimser davranabilir.

MADDE 15. — Gruplarda seçimler gizli oyla yapılır. Ve evrakı saklanır.

İtiraz vukuunda Anayasa Mahkemesi evrak üzerinde inceleme yapar ve 15 gün içinde karara bağlar.

MADDE 16. — Meclis grup toplantılarında zabıt tutulması mecburidir. Zabıtların muntazam tutulmasından ve muhafazasından grup idare kurulu mesuldür.

Partilerin iştirak edemeyeceği seçimler

MADDE 17. — Siyasi Partiler umumi seçimler dışında meslek ve ihtisas kurullarının, sendikaların, hayır cemiyetlerinin ve diğer teşekküllerin seçimlerinde aday gösteremezler. Ve hiç bir suretle faaliyet sarf edemezler.

Köy ve mahalle ihtiyar heyetleri seçimleri hakkında da bu hüküm tatbik olunur.

Adaylık

MADDE 18. — Partili ve partisiz her vatandaş seçimlerde aday gösterilmesi için bir partiye müracaat edebilir.

Partiler bu müracaatlar üzerine (seçilecek yer için) kanunun ve kendilerinin tesbit ettiği vasıflara haiz olanları aday olarak ayırır.

Parti adayı olarak kabul edilenler, soyadları alfabe sırasına göre kısaca hüviyetleri belirtilecek bir listeye kayıt olunur. Bu liste aday yoklamasına iştirak edeceklere duyurulur.

Aday yoklamaları ve seçimleri

MADDE 19. — Partilerin aday yoklaması partinin bütün üyelerinin gizli oy kullanmak suretiyle aday listesinden seçim yapmaları şeklinde olur.

Yoklamalar Genel Seçimler gibi Seçim Kanunu hükümlerine göre adli mürakabeye tabidir.

Yoklamaların parti adaylarının seçim kurullarına isimlerinin verilmesi tarihinden en geç beş gün evveline kadar bitmiş olması şarttır. Yoklamalar için parti lokallerinde veya diğer münasip yerlerde sandıklar hazırlanır. Partili seçmenler aday listesinde seçilecek miktar kadrolarını muhafaza ederek diğerlerini silerler. Ve bu puslaları sandıklara atarlar silinmemiş olanlar seçilecek aday adedinden fazla da olsa seçilmiş sayılır. Tasnif neticesinde en çok oy almış olanlar sırası ile parti adayı olur. Oylarda eşitlik halinde kur'a çekilir.

Bütün partilerin milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu yoklamaları aynı günde yan yana konan sandıklara oy atılmak suretiyle Seçim Kanunundaki bu kanuna aykırı olmıyan hükümler ve Adliye Vekâleti tarafından hazırlanacak tüzük hükümleri gereğince seçim kurullarınca yapılır.

Genel merkezin aday gösterme hakkı

MADDE 20. — Partiler seçimlerde gösterecekleri adayların mücbir sebep gösterilerek büyük kongreye katılacak delegelerin tam sayısının 2/3 çoğunluğu ile ve açık oyla karar alınmak suretiyle en çok % 20 sini genel merkezlerin takdirine bırakacak hükümleri tüzüklerine koyabilirler.

Merkkezce gösterilecek adaylara il ve ilçe idare kurullarından müteşekkıl bir heyet tarafından 3/2 çoğunlukla alınan karar gereğince itiraz edilebilir.

Genel merkezlerce bu itirazların nazara alınması mecburidir.

Partilerin tasnifi

MADDE 21. — Umumi seçimlerde en çok mebus çıkarmış olan partiye ana parti, eğer iktidar da ise iktidar partisi ondan sonra en fazla mebus çıkarmış olanı da ana muhalefet partisi, diğerlerine muhalefet partileri denir.

Ana muhalefet partisi

MADDE 22. — Hükümet teşrii organlardan geçireceği her kanun projesi hakkında bakanlıklardan mütalâa istediği sırada ve aynı zamanda ana muhalefet partisinden de fikir ve mütalâa ister. Protokolde bu parti başkanı Başbakanından sonra yer alır.

Muhalefet partilerine kanun karşısında Devletin denetleme organlarından biri olarak kabul edilir. Ana muhalefet partisi Başkanına Başbakan ödeneği kadar ödenek ve bir aded taşıt aracı verilir.

Parti sicilleri

MADDE 23. — Anayasa Mahkemesi nezdinde siyasi partilerin bir sicili tutulur. Bu sicilde partilerin tüzükleri, beyannameleri, bu kanunun tatbikatından doğan partiye ve partililere verilen cezaya ait Yüksek Disiplin kurulları kararları Genel Kongre kararlarına ait zabıt suretleri kayıt ve muhafaza olunur.

Mali denetleme

MADDE 24. — Partiler yıllık gelir ve giderlerini her yıl sonunda tafsilâtı ile Anayasa Mahkemesine bildirmeye mecburdurlar.

Seçimler için toplanan paraların yekûnu ve kaynaklarını ve sarf yerini ayrıca bildirirler.

Anayasa Mahkemesi parti hesaplarını ve defterlerini her an teftişe yetkilidir.

Siyasi partilerin dağıtılması

MADDE 25. — Anayasa Temel hükümlerini ihlâl eden bu kanunun partilerin demokratik usullerle idaresine dair usullerini bozan siyasi partiler Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılır.

Cezai hükümler

MADDE 26. — Bu kanunun 9 ncü maddesine aykırı hareket edenlere bir aydan altı aya kadar, 10 ve 14 ncü maddelerine aykırı hareket edenlere üç aydan bir seneye kadar, 16 ncü maddesine aykırı hareket edenlere ve aday yoklamalarına her hangi şekilde hile karıştıranlara bir seneden üç seneye kadar hapis cezası verilir.

MADDE 27. — Bu kanunda ve siyasi parti tüzüklerinde yazılı ve seçimle ilgili vazifeleri yapmayan partililer Seçim Kanununun 127 ve takibeden maddeleri uyarınca cezalandırılır. Ve partiden çıkarılırlar.

GEÇİCİ MADDE — Mevcut siyasi partiler yayımından itibaren iki ay zarfında bünyelerini bu kanuna uydurmaya mecburdurlar.

Geçici Komisyon raporu

Millet Meclisi
Geçici Komisyonu
Esas No. 1/560, 2/378, 2/591
Karar No. 3

20.11.1963

Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Komisyonumuz, kendisine 3 Ekim 1963 günü 148 nci Birleşiminde Genel Kurulca havale edilmiş olan Başbakanlığın Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ifadeli, 3 Ekim 1963 tarihli ve 71-2140/4558 sayılı yazısına ek olarak sunulan, «Siyasi partiler kanunu tasarısı» nı, İçişleri Komisyonunun 10 Ekim 1963 tarihli, Esas No: 2/378 ve Karar No: 86 sayılı yazısındaki istemin Genel Kurulun 15 Ekim 1963 tarihli 152 nci Birleşiminde kabul edilmesi üzerine Adana Milletvekili Kasım Gülek'in 1 Ocak 1963 tarihli, «Siyasi partiler kanunu teklifi» ve Komisyonumuzun 10 Ekim 1963 tarihli, Esas No: 1/560, 2/591 ve Karar No: 2 sayılı yazısındaki istem ile Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu'nun bir önergesinin Genel Kurulun aynı birleşiminde kabul edilmesi üzerine Adana Milletvekilleri Kasım Gülek ile Kemal Sarıbrahimoğlu'nun - yukarıda zikri geçen kanun teklifinin aynı olan - 8 Ekim 1963 tarihli, «Siyasi partiler kanunu teklifi» ile birleştirmek ve tasarımı görüşmelerine esas olarak almak suretiyle, Hükümet adına Başbakanlık, Adalet ve İçişleri Bakanlıkları temsilcilerinin ve kanun teklifi sahiplerinden Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu'nun huzurunda incelemiş ve aşağıdaki hususları kararlaştırmıştır :

1. Anayasanın 57 nci maddesinin 3 ncü fıkrası, partilerin iç çalışmaları ile faaliyetlerinin, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap vereceklerinin ve bu mahkemece malî denetimlerinin nasıl yapılacağına, demokrasi esaslarına uygun olarak bir özel kanunla düzenlenmesini emretmektedir. Bu özel kanun ayrıca, söz konusu 57 nci maddenin siyasi partilerin Anayasa Mahkemesince hangi hallerde temelli kapatılacağına dair prensipleri vaz'eden 1 nci fıkrası ile Anayasanın 19 ncü maddesinin 5 nci fıkrasını da dikkat nazarına alan hükümleri sevk edecek ve parti kurma hakkına mütaallik esasları koyan ve partilerin demokratik siyasi hayattaki yerini tâyin ve tesbit eden Anayasanın 56 ncü maddesine de uygun olacaktır.

Komisyonumuz, Hükümetçe sevk edilen tasarımı bu esaslar açısından tümü itibariyle maksada tamamiyle uygun bulmuş ve tasarı gerekçesinde yer alan düşüncelerle tam mutabakatını tesbit cylemiştir.

2. Komisyonumuz, tasarının Birinci kısmının başlığını aynen benimsemiş ve tasarının 1 nci maddesinde yer alan ve siyasi partinin Türk Anayasa Hukuku bakımından özünden ayrılamıyacak unsurları sayan 1 nci maddesinin 1 nci fıkrasını esas itibariyle tasvibetmiştir.

Bu hükümde yer alan unsurların siyasi partinin evrensel bir tarifini vermek amacıyla tesbit edilmediğini bilhassa belirtmek gereklidir. Gerçekten, siyaset ilminin, siyasi sosyolojinin ve mukayeseli Anayasa hukukunun bir mefhumu olarak «siyasi parti» yi târif etmek başka; fakat, belli bir Anayasa düzeninin gerekleri muvacehesinde «siyasi partide bulunması lüzumlu unsurları tesbit etmek başkadır. Hattâ, belirtmek lâzımdır ki, bu maddenin 1 nci fıkrasında yer alan hüküm, «siyasi parti» nin Türk hukuku bakımından tam bir tarifini vermek iddiasını taşımakta değildir. Türk hukuku bakımından «siyasi parti» yi tarif etmek istiyecek olan doktrin, belki de, bu hükümde yer alan unsurlara yenilerini ekliyecek veya hattâ, bu hükümde yer alan unsurlara yenilerini ekliyecek veya hattâ bu hükümde yer alan unsurların bir kısmını sadece meşru bir siyasi partinin haiz olması gereken temel vasıflardan addedip, «siyasi parti» nin tarifinde daha az adedde unsurla yetinecektir.

Tasarının 1 nci maddesinin 1 nci fıkrasında yer alan unsurların tahliline geçmeden önce, diğer memleketlerin Anayasalarında ve sair mevzuatında da, velev o hukuk düzeninin açısından olsun, «siyasi parti» mefhumunun tam bir târifinin verilmiş olmadığını belirtmek gerekir. Bununla be-

raber, İkinci Dünya Harbinden sonra yapılmış olan Anayasaların bâzılarında «siyasi parti» mefhumu açıkça yer almıştır.

Ezcümle, 23 Mayıs 1949 tarihli Federal Almanya Temel Kanununun 21 nci maddesinin 1 nci bendinin 1 nci cümlesinde (Partiler, halkın siyasi iradesinin tekevvününe hizmet ederler.) hükmü yer almaktadır.

27 Aralık 1947 tarihli İtalya Cumhuriyeti Anayasasının 49 ncu maddesinde de «Partilerin, demokratik usule göre, millî siyaseti tesbite hizmet etmek» için teşkil edildiklerinden bahs olunmaktadır.

4 Ekim 1958 tarihli Fransız Anayasası da 4 ncu maddesinin 1 nci cümlesinde; «Siyasi partiler, seçim yoluyla halk iradesinin ifade edilmesine hizmet ederler.» demektedir.

Hükümetçe sevk edilen tasarının 1 nci maddesinin 1 nci fıkrasında yer alan hüküm, siyasi partilerin temel unsurlarını Türk hukuku bakımından şu şekilde tesbit etmiş bulunmaktadır :

a) Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini etkilemek amacıyla çalışırlar.

«Siyasi parti» nin bu amacı, aslında onu alelâde derneklerden ayıran bellibaşlı noktalardan biri olarak mer'î Cemiyetler Kanunumuzda da kabul edilmiştir. 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 15 nci maddesinde, «Siyasi partilerden başka cemiyetler birden fazla mevzu ile uğraşamazlar.» denmektedir. Siyasi partilerin Cemiyetler Kanununa göre, diğer derneklerden farklı olarak birden fazla mevzu ile uğraşmalarına cevaz verilmesinin sebebi, bizatihi siyasi parti mefhumundan doğmaktadır. Gerçekten, siyasi parti, sadece bütün kamu faaliyetlerinin belli bir istikamete yönelmesini amaç olarak kabul etmemekte; aynı zamanda, kamu faaliyetlerinin şu veya bu istikamete yönelişini belli bir siyasi felsefeye istinad ettirmektedir. Bu siyasi felsefe ise, sadece genel olarak belli bir Devlet telâkkisine değil; hattâ aynı zamanda, - milletlerarası toplumu da içine almak kaydıyla - en geniş anlamında toplum münasebetlerini de belli bir siyasi kıymet hükümleri heyeti mecmuasına istinad ettirmeye gayret etmektedir. Binaenaleyh, parti denilen derneklerin sadece kamu faaliyetleri hakkında belirli görüşleri olması kâfi değildir. Belirli bir kamu faaliyetinin değişik siyasi sistemler içerisinde aynı esas ve üsullere göre yapılması pekâlâ mümkündür. Buna rağmen, o kamu faaliyeti, asıl rengini ve mahiyetini ve bilhassa doğurduğu neticelerin farklılığını, içinde yer aldığı genel siyasi sistem ve felsefenin farklı oluşundan sağlar. Burada siyasi sistemden maksat, en geniş anlamında olup iktisadi ve sosyal konulardaki temel prensipleri de içine alır. Bu böyle olunca, siyasi partilerin, alelâde derneklerin aksine, birden fazla mevzu olacağı aşikârdır.

«Siyasi parti» de bu unsurun mevcudoluşu, alelâde derneklerin hiçbir suretle kamu faaliyetlerini iştigal mevzuu olarak ele alamıyacakları mânasına gelmez. Ancak, bu takdirde iştigal mevzuunun asli olarak yine tek olması ve ferî iştigal mevzularının da bu asli iştigal mevzuuna yakından bağlı bulunması gereklidir. Meselâ, erozyonla mücadeleyi amacı ve iştigal mevzuu olarak seçen bir dernek daima kurulabilir, bu dernek, bu asli iştigal mevzuuyla ilgili olduğu nisbette orman siyasetini ilgilendiren konularla da uğraşabilir. Fakat, bir derneğin bütün kamu faaliyetlerini şümulü içine alır tarzda bir asli gayeye sahibolması, eğer o dernek bir siyasi parti değilse, ancak ve ancak ilmî faaliyet alanı içinde kalmasıyla mümkündür; bu takdirde de asli gaye yine de ilmi-lik vasfiyle tahdidedilmiş bir şekilde ortaya çıkar.

b) Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzeni ve kamu faaliyetleri hakkındaki görüşlerini, seçim yoluyla gerçekleştirmeyi amaç edinen kuruluşlardır.

Gerçekten, demokratik bir düzende bir partinin toplum ve Devlet düzeni ve kamu faaliyetleri hakkındaki görüşlerini gerçekleştirmekte nihai yol seçimdir. Hiç şüphesiz, siyasi partiler, görüşlerini halkoyuna duyurabilmek ve benimsetebilmek için Anayasada yer alan temel haklardan ve özellikle, basın hürriyetinden, toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyetinden, Anayasanın Radyo ve televizyon konusunda kendilerine bahsettiği haklarda istifade ederler. Ancak, bu yollardan kendi görüşlerini yaymak için en geniş anlamında propaganda faaliyetine girişen siyasi partilerin bu propaganda çalışmalarındaki nihai gayesi seçimler yoluyla seçilen heyetlerde temsil edilmek su-

retiyile toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini tesir altına almaktır. Anayasanın her nevi ihlâline karşı hukuk tekniğinin tasavvur edilebileceği bütün tedbirlerin alındığı Türk Anayasa düzeninde bir siyasi partinin, bizzatîhi o Anayasa düzenini yıkmayı hedef ittihaz etmedikçe, seçimden gayri bir yolla toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini doğrudan doğruya etkilemeyi düşünmesi kaabil olamaz. Bu hüküm ile tasarı, Türk Anayasa düzeni içerisinde, ihtilâlçi bir partiyi «siyasi parti» olarak görmemiştir.

Bu konuda, komisyonumuzda tam bir mutabakat mevcudolmakla beraber, bu hükmün, siyasi partileri, her seçime girmeye mecbur tutucu bir mâna taşıyıp taşımadığı üzerinde uzun tartışmalar cereyan etmiştir. Neticede, bu hükmün, siyasi partiler için sadece bir amaç gösterdiği üzerinde mutabakata varılmış ve metin, tasarıda da benimsenen bu maksadı daha iyi açıklayan bir redaksiyon değişikliğine tabi tutulmuştur. Gerçekten, 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili seçimi Kanununun 10 ncu maddesinin 2 nci fıkrası, bir siyasi partinin milletvekili seçimine katılabilmesini, tüzüğüne göre ilk genel kongresini yapmış olmasına, en az on beş ilde altı aydan beri il ve ilçe teşkilâtını kurmuş bulunmasına ve en az bu on beş ilin her birinde o seçim çevresinin çıkardığı sayıda aday göstermesine bağlamaktadır. 24 Mayıs 1961 tarihli ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi Kanununun 7 nci maddesinin 2 nci fıkrası da, bir siyasi partinin belli bir seçim çevresinde Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimine katılabilmesini, tüzüğüne göre ilk genel kongresini yapmış olmasına ve en az onbeş ilde altı aydan beri il ve ilçe teşkilâtını kurmuş bulunmasına bağlamaktadır. Görülüyor ki esasen Kanun, bazı hallerde, bir siyasi partinin seçime girmesini engelleyebilir. Böyle olunca, tasarınn 1 nci maddesinin ilk fıkrasında yer alan bu hükmün, partileri, seçimlere girmeye her halükârda zorlayan ve bunu siyasi parti olmanın bir şartı olarak vaz'eden bir mahiyeti olamayacağı açıktır. Kaldı ki sevk edilen hüküm, bir siyasi partinin bir seçime girmesine kanuni hiçbir engel olmadığı halde, o seçime kendi serbest iradesiyle girmemesini de engelleyen bir mâna taşımamaktadır. Bu hükmün mânası, sadece, bir siyasi partinin toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini etkilemek bakımından taşıması gereken amacın milletvekilliği, Cumhuriyet Senatosu üyeliği, belediye başkanlığı, belediye meclisi üyeliği ve il meclisi üyeliği seçimlerine katılmak olduğu belirtilmektedir. Şöyle ki bir parti, bu seçimlerden belli bir tanesine katılamıyabilir veya katılamıyabilir; fakat, hiçbir zaman, hiçbir seçime katılmıyacağını ileri süremez. Nitekim, yukarıda zikredilen yabancı anayasa hükümlerinin hepsi de, ya zımnen veya sarahaten bu hususu ifade etmişlerdir.

Su hususu da belirtmek gerekiyor ki partiler, köy muhtarlığı ve ihtiyar heyeti ve mahalle muhtarlığı ve mahalle ihtiyar heyeti seçimleri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların ve üst teşekküllerinin ve derneklerin seçimlerine hiçbir suretle katılamazlar.

c) Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini ne yolda etkilemek istediklerini belirli görüşlere sahibolmak suretiyle açıklarlar.

Bu tarz belirli görüşlere sahibolmayan kuruluşlara siyasi parti denilemeyeceği aşikârdır. Batı demokrasilerinde dahi siyasi partilerin çok kere büyük liderler tarafından senbolize edildiği görülür. Ancak, bu büyük liderler, hakikatte, siyasi partiye kendi damgalarını vurmadan çok o siyasi partinin temel felsefesinin bir sembolü halinde tanırlar. Böyle olunca, siyasi partilerin, bir tüzükten gayri, bir de programa sahibolmaları, tasarınn 6 nci maddesinde şart koşulmuş ve ayrıca, tasarınn 148 nci madde olarak kabul edilen 147 nci maddesinde de bir seçim bildirisi yayınlamayan siyasi partilerin milletvekili genel seçimlerine katılmıyacakları belirtilmiştir.

Burada ifade edilen hususun, siyasi partileri behemahal, bir «ideoloji» ye sahip kılmak gayesini güttüğünü sanmak da yanlış olacaktır. Zira, «ideoloji», «sosyal ilim» muvacehesinde metafizik bir mefhum olarak kalmaktadır. Modern devletler, siyasi partilerin, etkilemek istedikleri olayları, ilmi bir müşahedenin dışında kalan metafizik bir açıdan görmeleri doğru sayılamaz. Ancak, bunun yanı sıra, toplum, Devlet ve kamu idaresinin genel olarak ve belli alanlarda değişik tercihleri mümkün kıldığı ve ayrıca, belli bir tercihin ne zaman uygulanması gerektiğini tesbit etmenin de ayrı bir siyasi takdir meselesi olduğu unutulmamalıdır. İşte, mo-

dem Devlette, ancak bu anlamdadır ki siyasi partilerin bir «doktrin» i olacaktır. Hiç şüphesiz, bu «doktrin» behemahal siyasi yelpazenin solundan sağına doğru yer alan mekteplerden birine behemahal uymak anlamına gelmez; bilâkîs, modern toplumu karakterize eden ilimcilik anlayışı, bu doktrinlerin ilmin yeni verileri ve analiz metodlarıyla her an zenginleşmesini, metafizik görüşlerden ve doğmalardan uzak durmasını ve pragmatik bir mahiyet taşımasını gerektirir. Ancak, bu pragmatizm, hiçbir zaman, siyasi partileri toplum ve Devlet düzenini rasyonel bir bütün olarak izah eden bir temel görüşe sahibolmak çabasıdan kurtarmamalıdır. İşte, halen, Batı demokrasilerinde, komünist ve faşist partilerin dışında yer alan bütün partiler böyle bir zihniyetin içindedirler.

d) Siyasi partiler, sürekli çalışmak amacını güden kuruluşlardır.

Gerçekten, siyasi partilerin toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini etkilemek amacını taşımalarından doğan bir sonuç da, onların sürekli çalışma amacı ile kurulmuş olmalarıdır.

Bu suretle, sadece belli bir zamanda belli bir siyasi maksadın gerçekleştirilmesi ve özellikle belli bir seçimde belli bir neticenin alınması için çalışmak gayesini güden dernekler, siyasi parti sayılmıyacaklardır.

e) Siyasi partiler, propagandaları açık olan kuruluşlardır.

Dikkat edilirse, bu hüküm, siyasi partilerin bütün faaliyetlerinin açık olmasından bahsetmekte değildir. Gerçekten, bir siyasi partinin bilhassa muhtelif kademelerdeki yönetim ve disiplin kurullarının iç çalışmalarının gizli olmasının kaideyi teşkil ettiği şüphesizdir. Burada vaz'edilen hüküm, sadece, siyasi parti olmak iddiasında olan derneklere, propagandalarını açık olarak yapmak zorunluğunu yüklemektedir. Gerçekten, pek yerinde olarak «açık rejim» olarak vasıflandırılan demokratik rejimde siyasi partilerin propagandalarının açık olması, onları demokratik ortam ve düzen içerisinde meşru kılacak unsurlardan biridir.

f) Siyasi parti, bir kuruluşa sahiptir.

Diğer bir deyimle, siyasi parti organize yani bir teşkilâta sahibolmayı hedef tutan bir dernektir. Gerçekten, siyasi teşekküllerin sadece «idare komiteleri» nden veya «seçim komiteleri» nden ibaret oldukları devir çoktan geçmiştir. Modern demokratik toplumlarda siyasi parti, kütlelere siyasi terbiye veren ve onları muayyen görüşler istikametinde hareket etmeye ve ezcümle, oy kullanmaya sevk eden ve bunları yapabilmek için de kütleleri teşkilâtlandırmaya gayret eden bir teşekkül haline gelmiştir.

İşte, Türk hukuku bakımından, siyasi parti mefhumunun belli başlı ve vazgeçilmez unsurları olarak bunlar tesbit edilmiştir.

Maddenin 2 nci fıkrası, 1 nci fıkrada vazgeçilmez unsurları tesbit edilen siyasi partilerin demokratik düzen içindeki yerini tâyin eden Anayasanın 56 nci maddesinin 3 ncü fıkrası hükmünü aynen tekrarlamaktadır.

Bu hüküm siyasi iktidar muvacehesinde partiler arasında yapılagelen bir tasnife istinad etmektedir. Gerçekten bir siyasi parti ya iktidarı teşkil eder veya ona iştirak eder yahut siyasi iktidara iştirak etmemekle beraber onu destekler veya aleyhinde vaziyet almaz veyahut da siyasi iktidarın karşısında vaziyet alır. Bu hüküm, «ister iktidarda ister muhalefette» demek suretiyle, siyasi iktidar muvacehesinde bir partinin takinabileceği değişik bütün tutumları ifade etmiş olmaktadır. Gerçekten, siyasi partilerin siyasi iktidar muvacehesinde aldıkları tutum ne olursa olsun, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarını teşkil ettikleri, bu konunun Anayasada özel bir temel hak olarak tanzim edilmiş olmasından da anlaşılmaktadır. Demokrasi, değişik fikirlerin serbestçe münakaşa edilmesi sonucunda halkın yapacağı siyasi tercihlere dayanan rejim olduğuna göre, bu tercihlerin organize edilebilmesi için kurulan teşekküllerin, demokratik rejimin özünden ayrılamıyacağı da şüphesizdir. Bir tek siyasi partinin tek başına veya bâzı «peyk» partilerle bir arada siyasi iktidara hâkim olduğu ve Devletle ayniyet haline getirildiği memleketler hariç, insan hak ve hürriyetlerine saygılı ve mahzû aklın üstünlüğü ilkesine inanan demokratik re-

jimlerde, serbest münakaşa ve siyasi rekabet teşkilâtı bir şekilde tanınmak gereklidir. İşte, bu hüküm, Anayasada bu mülâhazalarla yer almıştır.

Kanun tekniği bakımından Anayasada zaten yer almış olan bir hükmü, bu kanunun metninde tekrarlamamanın uygun olmayacağı söylenebilirse de, siyasi partilerle ilgili herkesin gündelik mehazi mahiyetini taşıyacak olan böyle bir kanunda bu pek önemli temel hükmün aynen tekrarlanmasının eğitici mahiyeti çok üstün görülmüştür.

3. Komisyonumuz, tasarının 2 nci maddesinin gerekçesine aynen katılmakla beraber, maddenin redaksiyonunu maksadı daha iyi ifade eden bir tarzda değiştirilmiştir.

Gerçekten, Anayasanın 57 nci maddesi, siyasi partilerin malî denetiminin Anayasa Mahkemesince yapılacağını ve aynı madde ile yine Anayasanın 19 ncu maddesinin 5 nci fıkrası da, siyasi partilerin ancak Anayasa Mahkemesince kapatılabileceğini belirtmek suretiyle, 1 nci madde anlamında siyasi faaliyette bulunan derneklerin denetiminde bir uzman yüksek mahkeme kurmak istemiştir. Bu uzman yüksek mahkemenin, kanunların Anayasaya uygunluğunu denetliyen mahkeme olması, siyasi partilerin kapatılacağı hallerin başlıcaları da Anayasanın temel ilkelerine aykırı faaliyetler olması hasebiyle, Anayasa koyucusu tarafından uygun görülmüştür.

Hal böyle iken, bir derneğin, tıpkı bir siyasi parti gibi, birden fazla mevzuu istigal sahasının şumulüne alan tarzda, toplum ve Devletin düzeni ve bütün kamu faaliyetlerini etkilemek amacıyla faaliyette bulunması ve sırf siyasi parti olarak anılmadığı için seçimlerde aday gösterememekle beraber, seçim kampanyası sırasında çok kere seçmenleri belli parti veya adaylar lehine hareket etmeye veya etmemeye sevk etmeye gayret etmesi şıklarında, böyle bir siyasi derneğin sadece siyasi parti adını taşımadığı için Anayasa koyucusunun siyasi parti faaliyetlerinin denetimi için kurduğu Uzman Yüksek Mahkemenin yani Anayasa Mahkemesinin hakkı kazasının dışında kalması, Anayasanın ruhuna ve maksadına aykırı olacaktır. Anayasa koyucusunun bu maksadı muvacesinde, Anayasa Mahkemesinin hakkı kazası dışına çıkılması neticesini doğuracak ve nevama kanuna karşı hile telâkki edilebilecek hallerin önlenmesinin kamu düzeninin muhafazası bakımından zaruri olduğu aşikârdır. Bu itibarla, Anayasanın 29 ncu maddesine istinaden siyasi parti niteliğindeki derneklerin kurulması yasak edilmiştir. Bu gibi dernekler izin almaksızın Cemiyetler Kanununa göre kuruldukları takdirde, bunların kapatılması, alelade mahkemelerin yetkisi dâhilindedir. Madde gerekçesinde de belirtildiği üzere sadece ilmi alanda çalışan dernekler bu maddenin kapsamı dışında bırakılmışlardır. Böylelikle, tamamiyle objektif çalışmaya yapan, meselâ Türk Hukuk Kurumu gibi dernekler, bu maddeye istinaden kapatılamayacaklardır.

4. Anayasanın 56 nci maddesinin 2 nci fıkrasına dayanan tasarının 3 ncu maddesi aynen kabul edilmiştir.

5. Anayasanın 56 nci maddesinin 1 nci fıkrasına dayanan tasarının 4 ncu maddesi aynen kabul edilmiştir.

Anayasanın bu hükmü, siyasi parti üyeliğinden çekilmek konusunda Türk vatandaşlarını tamamiyle serbest bıraktığı halde, siyasi partilere üye olmakta partilerin kendi lüzum görecekları usulleri koyabileceklerini belirtmektedir. Gerçekten, siyasi partilerin tamamiyle açık iltihak usulü gibi, iltihakı bâzi şartlara ve bu arada yetkili bir parti organının kabulüne bağliyan şartlı iltihak usulünü benimsemekte serbest bırakılmaları en doğru hal şekli olacaktır. Siyasi parti faaliyeti, asgari derecede bir dayanışmayı ve fikir beraberliğini gerektirir. Üyelğe aday bir vatandaşın bu bakımlardan kabulünü uygun görüp görmemek her partinin hakkı olmalıdır. Esasen, halen parti tüzüklerinde şartlı iltihak usulü yer almaktadır.

Maddenin 2 nci fıkrasında siyasi ahlâkın temel zaruretlerinden biri ifadesini bulmuştur. Gerçekten, bir kimsenin muhtelif siyasi partilere üye olması siyasi ahlâkla bağdaştırılmıyacak bir husustur. Böyle bir gayriahlâki hareketin müeyyidesinin de üyeliğin mevcudolduğu bütün partilerde son bulması olması gerektiği şüphesizdir.

6. Tasarının 5 nci maddesinde siyasi partilerin temel kuruluşu belirtilmiştir. Bu madde, ötedenberi kütle partisi olarak teşkilâtlanan Türk siyasi partilerinde «bilvasıta parti» olarak adlandırılan teşkilâtlanma tipini reddetmektedir; şöyle ki partiler, derneklerin, sendikaların veya

gazete çıkaran tüzel kişilerin birleşmesinden meydana gelebilecektir. Esasen 15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanunu da 1 nci maddesinin 3 ncü bendi ile 16 ncü maddesinde «bilvasıta siyasi parti» leri yasak eden hükümleri işçi ve iş veren sendikaları bakımından vaz'etmiş bulunmaktadır. Bu yasaklar, memleketimizin kendisine has realitelerinden doğan ve Anayasanın başlangıç kısmının muhafazasını zaruri kıldığı millî dayanışmaya aykırı mücadeleler, ez-cümle, teevizi mümkün olmayan çapta sınıf mücadelesi doğurabileceği için vaz'edilmiştir.

Aynı madde, siyasi partilerin «komite» veya «hücre» veya «milis» esaslı yerine «şube» esasına göre teşkilâtlanmalarını gerektirmektedir. (Bu konuda Maurice Duverger'in «Les Partis Politiques» adlı kitabına (2 ncü baskı, 1954, sayfa : 34-59) bakılması faydalıdır.) Gerçekten, daha ziyade mahallinde şu veya bu sebeple nüfuz sahibi olan kimseleri umumiyetle seçim zamanında bir araya getiren ve çok kere kooptasyon yoluyla seçilen mahalli parti komitelerini bugünkü kütle teşkilâtlanması ve demokrasi ilkeleriyle bağdaştırmak kabil değildir. Bunun gibi, bu madde, partilerin coğrafi esasa göre teşkilâtlanmasını mecburi kılmış olup teşkilâtlanmaya esas olarak mesleki bölüşleri alan «hücre» sistemini de yasaklamaktadır. Nihayet, umumiyetle fasist ve nasyonal - sosyalist partilerin ve bâzı şıklarda da komünist partilerin yani kısacası totaliter partilerin teşkilâtlanma şekillerinden biri olan, «milis» sistemi de, demokratik ilkelerle bağdaşamıyacağı cihetle yasaklanmaktadır. Bu yasaklamalar sayesinde, partilerin iç kuruluşlarının demokrasi esaslarına uygun olması gerektiğine dair Anayasanın 57 ncü maddesinin 3 ncü fıkrası hükmünün icaplarından biri yerine getirilmiş olmaktadır.

Bu maddenin ön gördüğü yardımcı kuruluşlar, ezeümle, gençlik kolları, kadın kolları, muhtelif meslek kollarında yapılacak faaliyetle ilgili veya sair mahiyette danışma kurulları, araştırma ve yayın kurul ve büroları gibi teşkilâttir. Bu gibi kuruluşların, bütün demokratik memleketlerdeki partilerde mevcudolduğunu belirtmek gereklidir. Bununla beraber, bu gibi kuruluşların ideolojik veya sosyal anlamda bir ademimenneziyete ve asıl kademe kuruluşlarından müstakil bir mahiyet almaya doğru imkişaf etmemesi de lüzumludur. İşte bu maksatlardır ki, bunların sadece yardımcı kuruluşlar olduğu bilhassa belirtilmiştir. Bu yardımcı kuruluşların kurulması tamamiyle ihtiyaridir.

Partilerin teşkilâtı arasında yasama meclislerinin kuruluşunun bir unsuru olmakla beraber, aynı zamanda partinin yasama meclisleri çalışmaları sırasında iradesini açıklıyan organ olarak siyasi parti gruplarına da yer verilmiştir. «Siyasi parti» nin bir tek bütün teşkil eden bir tüzel kişiliğe sahip bulunması muvacehesinde, «siyasi parti grubu» nu «siyasi parti» den ayrı ve müstakil bir kuruluş olarak görmeye imkân olamayacağı aşikârdır.

7. Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının ve bu kısmın birinci bölümünün başlıklarını ay-nen benimsemiştir.

8. Komisyonumuz, tasarının 6 ncü maddesini tatbikatı ameli bakımından kolaylaştıracak ufak bir ilâve ile ve 7 ncü maddesini de aynen kabul etmiştir.

Tasarının 7 ncü maddesinde söz konusu yönetmelikte, partilerin açık olarak çalışmak suretiyle almaları mütadolumıyan kararlarının dahi İçişleri Bakanlığına bildirilmesini gerektirecek hükümlerin yer alamıyacağı tabiidir.

Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının ikinci bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

10. Komisyonumuz, tasarının 8 ncü maddesini maksada daha uygun bir şekilde yeniden kaleme almıştır. Bu maddenin, Anayasanın 119 ncü maddesinin 1 ncü fıkrasının 1 ncü cümlesi hükmünü de dikkat nazarına aldığı; diğer hükümlerinin ise kamu düzeni bakımından zaruri olduğu tesbit edilmiştir.

11. Komisyonumuz, tasarının 9 ncü maddesini aynen ve 10 ncü maddesini de maksadı daha iyi açıklıyan ufak bir ilâve ile kabul etmiştir.

12. Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının üçüncü bölümünün başlığını aynen kabul etmiş ve tasarının 11 ncü maddesini redaksiyona mütaallik bâzı değişikliklerle kabul etmiştir.

Partinin siyasi faaliyetinin devamlı mihrakı halinde olan yasama meclislerindeki üyeleriyle Hükümet üyelerinin, partinin en yüksek organının üyesi sayılmaması mümkün değildir. Yasama

meclisleri ve Hükümet üyelerini genel kongrede delegelere vasfı taşıyor telâkki etmemek, umumiyetle totaliter partilerin parlömanterleri ve Hükümet üyelerini demagojik kütle psikolojisinin tesiri altında tutmak maksadına hamledilmektedir. Bu hükümler, esasen, şimdiye kadarki Türk tatbikatından ayrılmamaktadır. Bunun gibi, partinin ilk kuruluş safhasında da parti kurucularının parlömanterleri ve Hükümet üyeleri tesir altına almalarını önleyici hükümler sev edilmiştir.

13. Komisyonumuz, tasarının 12 nci maddesinde bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle kabul etmiştir. Bu maddede yer alan hükümler de umumiyetle şimdiye kadarki Türk tatbikatına uygun düşmektedir. Partilerin merkez karar organlarında - varsa - o partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu Yönetim Kurulu üyelerinin de oy hakkına sahibolarak yer almaları, şimdiye kadar bâzı partilerimizde nihaî safhasına erişmemiş olsa bile, bütün Türk partilerinde raslanan bir genel eğilimin ifadesi olmuştur. Bu hükmün dahi, hem parti üyesi parlömanterleri ve Hükümet üyelerini kütle psikolojisinin tesirlerinden masun tutmaya, hem de yasama meclislerindeki parti grupları ile partinin teşkilâtı arasındaki iş birliğini sağlamaya yarayacağı şüphesizdir. Demokratik rejimin genel gelişmesi içinde partilerin evvelâ parlâmentoda doğdukları ve bilhassa İngiltere'de demokratik partilerin idaresinde parlâmento üyelerinin çok önemli bir payı olduğu vâkiası dikkate alınacak olursa, tasarının 11 ve 12 nci maddelerinde yer alan bu esasların ehemmiyeti kendiliğinden anlaşılır.

14. Komisyonumuz, tasarının 13 ncu maddesini aynen ve 14, 15 ve 16 nci maddelerini önemsiz redaksiyon tâdilleriyle kabul etmiştir.

15. Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının dördüncü bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

16. Komisyonumuz, tasarının 17 nci maddesini, il kongresinin tabii delegeleri arasına, genel kongrede olduğu gibi il disiplin kurulunun üyelerini de ilâve etmek suretiyle kabul etmiştir. Bu suretle, disiplin kurulu üyelerinin parti içindeki siyasi eğilimleri daha iyi görmeleri ve böylelikle, görevlerini daha iyi ifâ etmeleri imkân dâhiline sokulmak istenmiştir.

17. Komisyonumuz; tasarının 18 nci maddesini aynen ve 19 ve 20 nci maddelerini de bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle kabul etmiştir.

18. Komisyonumuz, tasarının birinci kısmının beşinci bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir. Bunun gibi, tasarının 21 nci ve 22 nci maddelerini aynen, 23 ncu maddesini bâzı önemsiz redaksiyon tadilleriyle, 24 ncu maddesi ile 25 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Tasarının 25 nci maddesinde 4 Temmuz 1960 tarihli ve 8 sayılı Kanunla kaldırılmış olan ocak ve bucak teşkilâtının yeniden kurulmaması öngörülmüştür. Gerçekten batı demokrasilerindeki demokratik partilerin teşkilâtının da umumiyetle az nüfuslu mahallere kadar inmediği veya - komünist ve faşist partiler hariç - bu gibi teşkilâtın parti içi yetkiler bakımından üstün bir durumda bulundurulmadığı müşahede edilmiştir. Memleketimizin şartları bakımından, demokratik rejimin bekası her şeyden önce Türk vatandaşları arasındaki millî birlik ruhunun ve millî dayanışmanın sarsılmaksızın devamına bağlı görülerek, Anayasamızın başlangıç kısmının 2 ve 4 ncu fıkralarına istinaden ocak ve bucak teşkilâtı yasağının devam etmesi uygun görülmüştür. Bununla beraber, bu konuda mezkûr 8 sayılı Kanunda olduğu kadar sert davranılması da realitelere aykırı görülmüş ve partilerin bucaklarda ve köyler ile mahalle muhtarlıklarında parti işlerinin yürütülmesi için birer parti görevlisini parti tüzüğüünün göstereceği üst kademeler eliyle tâyin edileceği belirtilmiştir.

Mezkûr 8 sayılı Kanunun illerin merkez ilçelerinde partilerin teşkilât kurmalarını da yasakladığı malûmdur. Bu yasak, daha sonra 30 Nisan 1963 tarihli ve 228 sayılı Kanunla kaldırılmıştır. Tasarının 24 ncu maddesi, bu hususu teyid etmekle beraber, - varsa - illerin merkez ilçelerinde partilerin teşkilât kurmasını tamamiyle ihtiyari kılmak suretiyle, 24 Mayıs 1961 tarihli ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Kanununun 7 nci maddesinin 2 nci fıkrasında ve 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 10 ncu maddesinin 2 nci fıkrasında yer alan onbeş ilde il ve ilçe teşkilâtını tamamlama şartının hükmü bakımından bir önemli yenilik

getirmektedir. Gerçekten, bundan böyle, bir partinin bir ilin merkez ilçesinde teşkilât kurmuş olmaması, Cumhuriyet Senatosu üyeliği ve milletvekilliği seçimlerine iştirak yeterliği bakımından dikkat nazarına alınmıyacaktır. Zira, bu teşkilâtı kurmak, kanunen münhasıran partilerin ihtiyarına terk edilmiş olacaktır.

19. Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının altıncı bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

20. Komisyonumuz, tasarının 26 nci maddesini önemsiz bir redaksiyon değişikliğiyle kabul etmiştir. Bu madde, Anayasanın 85 nci maddesine dayanmaktadır.

21. Komisyonumuz, tasarının 27 nci maddesini de önemsiz bir redaksiyon değişikliğiyle kabul etmiştir.

22. Komisyonumuz, tasarının 28 nci maddesini, muhtelif yasama meclislerindeki grup faaliyetlerinde koordinatör rolü oynayacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu genel kurulunun teşekkül tarzını da tesbit etmek suretiyle tadilen kabul etmiştir. Gerçekten, bir partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısında iken iradesini izhar eden grup ile yine aynı parlömanterlerden kurulu olup da, muhtelif yasama meclislerindeki gruplar arasında koordinasyonu gerçekleştirmek amacıyla bâzı yetkilerle teçhiz edilen Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu arasında fark vardır. Halen «müşterek grup» tâbiri içinde bütün partilerimiz bu müesseseyi tanımaktadırlar.

23. Komisyonumuz, tasarının 29 ncu maddesini de, 28 nci maddede yaptığı tadile muvazi bir değişiklikle kabul etmiştir.

24. Komisyonumuz, tasarının 30 ncu maddesini de, 28 ve 29 ncu maddelerde yaptığı değişikliklere muvazi bir tadille kabul etmiştir.

25. Komisyonumuz, tasarının 31 ve 32 nci maddelerini bâzı değişikliklerle ve 33 ncu maddesini de aynen kabul etmiştir.

26. Komisyonumuz, tasarının 34 ncu maddesini, Bakanların seçim yoluyla tesbitinin sadece gruplarda değil; diğer parti organlarında da yapılamıyacağını belirten bir ilâveyle kabul etmiştir.

27. Komisyonumuz, tasarının 35 nci maddesini önemsiz bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul etmiştir.

28. Komisyonumuz, tasarının 36 nci maddesini, bir yasama meclisinde grup kurma hakkına sahibolmayan siyasi partilerin grup kuramadıkları yasama meclisindeki disiplininin nasıl sağlanacağını tesbitini merkez karar organına bırakan bir tadille kabul etmiştir.

29. Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının yedinci bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

30. Komisyonumuz, tasarının 37 nci maddesinde yer alan ön seçim prensibini, madde gerekçesine de aynen katılarak kabul etmiş ve maddeyi aynen benimsemiştir.

31. Komisyonumuz, tasarının 38 nci maddesinin gerekçesini aynen benimsemekle beraber, milletvekilliği genel seçimlerinde gösterilecek adayların asgarî kanuni haddinin yüzde ondan yüzde beşe indirilmesi, halen Millet Meclisinde temsil edilen siyasi partilerin sayısı muvacehesinde uygun görülmüştür. Ayrıca, tasarıdaki maksadı daha iyi açıklamak maksadiyle, bu seçimlerde Merkez Yoklama Kurulunca gösterilecek aday oranının yüzde beşten az ve yüzde onbeşten fazla olmamak kaydıyla parti tüzüğü veya genel kongre kararıyla tesbit edileceği belirtilmiştir. Bundan başka, Merkez Yoklama Kuruluna bu madde ile verilen yetkilerin bu kurulca merkez karar organına devredilebileceği her şıkta açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, maddeye bir fıkra eklenerek bu madde hükümlerinin Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimleri için de uygulanıp uygulanmıyacağını tesbiti parti tüzüğüne veya genel kongre kararına bırakılmıştır. Bundan başka, metinde redaksiyona mütaallik bâzı tadiller yapılmıştır.

32. Komisyonumuz, tasarının 39 ncu maddesini bâzı redaksiyon tadilleriyle kabul etmiştir. Bu maddede atıfta bulunulan bütün kanun maddelerinin ön seçimin bahis konusu olduğu her şıkta uygulanacağı bilhassa belirtilmiştir.

33. Komisyonumuz, tasarının 40 nci maddesini, siyasi parti mensubu olmayanların, ezeümle meaururların da ön seçime katılmalarını sağlayacak bir tadille kabul etmiştir.

34. Komisyonumuz, tasarının 41, 42, 43 ve 44 neü maddelerini aynen ve 45 nei maddesini de bâzı önemsiz redaksiyon tadilleriyle kabul etmiştir.

35. Komisyonumuz, tasarının 46 nei maddesini, bâzı nüfuzlu partilerin ön seçimden hemen önce partiye kendi lehlerine oy verecek kimseleri üye kaydettirme gayretine girişmelerini önliyen ve böyle bir gayretin üye kaydının eski bir tarihli yapılmak suretiyle dahi başarıya ulaşmasını engelliyen bir hüküm eklemek suretiyle kabul etmiştir.

36. Komisyonumuz, tasarının 47 nei maddesini bâzı hususları tasrih etmek suretiyle kabul etmiştir. Bu tadiller gereğince il seçim kurulunca bastırılacak olan tereümeihal varakasına esas olacak bilgiler adaylardan veya partilerden alınmakia beraber, il seçim kurulunun kendisine verilen bu bilgilerle bağı olmaksızın sahih ve doğru olan bilgileri varakaya derectmekle mükellef olduğu aşikârdır.

37. Komisyonumuz, tasarının 48 ve 49 neu maddelerini bâzı önemsiz redaksiyon tadilleriyle kabul etmiştir.

38. Komisyonumuz, tasarının 50 nei maddesinde 2 nei fıkranın 2 nei cümlesini kanunun sistemi bakımından çıkarmış ve 54 neü maddeye intikal ettirmiştir. Bundan başka, okuma - yazma bilmiyen parti seçmenine ön seçimdeki adayların adlarının kurul başkanınca, okunacağına dair sarahat konulmuş ve nihayet, 4 neü fıkrada da partilerin yetkisine elâstikiyet veren bir ilâve yapılmıştır.

39. Komisyonumuz, tasarının 51, 52 ve 53 neü maddelerini aynen ve 54 neü maddesini yukarda söz konusu olan ve 50 nei maddenin 2 nei fıkrasından çıkarılan cümlelerin bu maddeye 2 nei bend olarak intikali suretiyle tadilen kabul edilmiştir.

40. Komisyonumuz, tasarının 55 ve 56 nei maddelerini bâzı önemsiz redaksiyon tadilleriyle, 57 nei maddesini aynen, 58, 59 ve 60 nei maddelerini bâzı önemsiz redaksiyon değışiklikleriyle ve 61 nei maddesini de aynen kabul etmiştir.

Siyasi partilerin, milletvekilliği, Cumhuriyet Senatosu üyeliği, il meclisi, belediye başkanlığı ve belediye meclisi seçimlerinden gayrisine katılmıyacakları aşikâr olduğuna ve bu husus 1 nei madde ile müeyyet bulunduğuna göre, partilerin bunlar dışındaki seçimleri tesir altına almak yolundaki faaliyetinin kanunen tanınmış meşru parti faaliyeti sayılmıyacağı şüphesizdir.

41. Komisyonumuz, tasarının ikinci kısmının sekizinci bölümünün başlığını aynen kabul etmiş ve tasarının 62 nei maddesini mânaya tesir etmiyen bâzı redaksiyon değışiklikleriyle, 63 neü maddesini aynen, 64 neü ve 65 nei maddelerini bâzı redaksiyon değışiklikleriyle, 66 ve 67 nei maddelerini aynen, 68 nei maddesini itirazların neticeye bağlanmasını çabuklaştırıcı bâzı tadillerle ve 69 neu maddesini de bâzı redaksiyon değışiklikleriyle kabul etmiştir.

Bu vesileyle, partilerin disiplin organlarının asla bir ceza mahkemesi niteliğinde olmadığını belirtmek gerekmektedir. Siyasi partiler nasıl partinin iç dayanışmasını bozabileceği yolunda şüpheleri olduğu takdirde üye kaydını reddetmek yetkisine sahip kılınmışlarsa, Ceza Hukuku anlamında olmasa bile, bir parti üyesinin parti, parti programı, tüzüğü ve sair mevzuatı ve temel parti politikası aleyhinde faaliyette bulunduğu yolunda parti içi dayanışmanın normal siyasi hayat tecrübesinin ilham ettiği tarzdaki mâkul ölçüleri dairesinde şüphe mevutsa, gereken disiplin cezasını vermek yetkisine de disiplin kurulları sahiptirler.

Gerçekten, modern demokrasilerde kütle partilerinde gerek teşkilâtta, gerek Parlâmento gruplarında kuvvetli bir disiplinin mevcudiyeti şarttır. Ancak bu surettir ki, siyasi partilerin sadece gelenek ve alışkanlıkların bir araya getirdiği topluluklar veya sadece birer seçim mekanizması olması önlenmiş olur ve ancak böylelikle, siyasi partiler, 1 nei maddede söz konusu belirli görüşlerini halkoyu içersinde fikir kuvvet haline getirebilme fonksiyonlarını ifa edebilirler. Bilhassa, nispi temsilin uygulandığı bir memlekette seçimlerde ve Parlâmento ve Hükümet çalışmalarında başarı, kuvvetli bir disiplinin hâkim olmasına bağlıdır. Bu disiplin, parti içi iradenin demokratik usuller dairesinde çoğunluğun iradesi olarak tesbit edilmesinden doğar. Parti içi ahlâk, azınlığın, kendi fikirlerini savunmakta parti içinde ve parti dayanışmasını bozmaksızın serbest kalmakla beraber, ço-

ğunluğun bağlayıcı kararlarına uyması demektir. Çoğunluğun kararlarının Anayasaya ve parti program ve tüzüğüne aykırı olması takdirinde, Anayasamız ve bu tasarı türlü tedbirler getirmiştir. Binaenaleyh, bugünkü hukuk düzenimizde, parti disiplinini bertaraf etmek için, partilerin içinde hâkim olan liderlerin veya çoğunlukların Anayasaya veya parti mevzuatına aykırı kararlarına mukavemet zaruretinin artık ileri sürülmesi mümkün olamaz.

Anayasada parti disiplininin işliyemeyeceğinin belirtildiği haller müstesna olmak kaydıyla, parti teşkilâtında ve yasama meclislerinde parti disiplininin her konuda işlemesi, partilere dayanan demokratik hayatın zaruretlerinin en başta gelenlerinden biridir. Anayasamızın siyasi partilere verdiği yer ve demokratik yabancı siyasi partilerdeki kadim tatbikat muvacehesinde, parti disiplininin, ezeümle partili Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine Anayasamızın tanıdığı hakların kısılması anlamına geleceği iddiası da külliyen yanlıştır. Böyle bir iddia ancak, partinin bağlayıcı kararlarına uymayan Parlâmento üyelerinin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde Parlâmento üçlüğüne düşeceğini kabul etmek takdirinde vârit olabilirdi ki, Anayasa muvacehesinde buna imkân olmadığı aşikârdır.

42. Komisyonumuz, birinci kısmın dokuzuncu bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir. Tasarının 70 ve 71 nci maddeleri de aynen kabul edilmiştir. Tasarının 72 nci maddesi, bâzı hususların tasrihi suretiyle tâdilen kabul edilmiştir.

43. Tasarının birinci kısmının onuncu bölümünün başlığı komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir. Tasarının 73 ncu maddesi redaksiyon bakımından değiştirilerek kabul edildikten sonra, 74 ncu madde aynen ve 75 nci madde de haşiv teşkil eden son fıkrası tayyedilmek suretiyle kabul edilmiştir. Tasarının 76 nci maddesi, dördüncü kısmın beşinci bölümüne 130 ncu madde olarak nakledilmiş ve 77 nci maddesi de 76 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

44. Komisyonumuz, tasarının üçüncü kısmının ve bu kısmın birinci bölümünün başlıklarını aynen kabul etmiştir.

45. Komisyonumuz, tasarının 78 nci maddesini bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle 77 nci madde olarak, 79 ncu maddesini de 78 nci madde olarak yine bâzı önemsiz redaksiyon tâdilleriyle aynen kabul etmiştir. Tasarının 80 nci maddesi 79 ncu madde olarak aynen kabul edilmiştir.

46. Komisyonumuz, tasarının 81 nci maddesini adaylık için özel aidat miktarını indirmek suretiyle kabul etmiştir. Partilerin, lüzumu halinde, bâzı adaylardan özel aidat almamakta veya onları seçim giderlerine iştirak ettirmemekte serbest oldukları aşikârdır.

47. Tasarının 82 nci maddesi 81 nci madde olarak, 83 ncu maddesi de 82 nci madde olarak, 84 ncu maddesi 83 ncu madde olarak, 85 nci maddesi 84 ncu madde olarak ve 86 nci maddesi 85 nci madde olarak bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle, 87 nci maddesi 86 nci madde olarak aynen ve 88 nci maddesi de bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle 87 nci madde olarak kabul edilmiştir.

48. Tasarının üçüncü kısmının ikinci bölümünün başlığı aynen, 89 ncu maddesi 88 nci madde olarak aynen, 90 nci maddesi bâzı redaksiyon değişiklikleriyle 89 ncu madde olarak kabul edilmiştir.

49. Tasarının üçüncü kısmının üçüncü bölümünün başlığı ile 91 nci maddesi 90 nci madde olarak, 92 nci maddesi 91 nci madde olarak ve 93 ncu maddesi de 92 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

50. Tasarının üçüncü kısmının dördüncü bölümünün başlığı aynen, 95 nci maddesi 94 ncu madde olarak, 96 nci maddesi 95 nci madde olarak, 97 nci maddesi 96 nci madde olarak ve 98 nci maddesi de 97 nci madde olarak bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

51. Komisyonumuz, tasarının dördüncü kısmının başlığını aynen kabul etmiştir.

Komisyonumuz, bu kısımda yer alan bütün hükümlerin Anayasamızın 57 nci maddesinin 1 nci fıkrası ile 19 ncu maddesinin 5 nci fıkrası hükümlerine uygun düştüğünü müşahede eylemiştir.

Gerçekten, evvelâ, siyasi partilerin kapatılmasının sadece Anayasanın yukarıda zikredilen hükümlerinde yer alan sebeplere dayanması gerektiğini ileri sürmeye hukukan imkân yoktur. Gerçekten, bir siyasi partinin organlarının kanunda ön görülen şekilde kurulmaması veya çalışmaması gibi dernekler hukukundan doğan klâsik sebeplerle kapatılması gerekebilir. Bu dahi, siyasi partilerin kapatılma sebepleri olarak, münhasıran Anayasanın yukarıda zikredilen hükümlerinin bahis konusu olmayabileceğini göstermektedir. Şöyle ki, Anayasa, 57 nci maddesinin 1 nci fıkrası ile 19 ncu maddesinin 5 nci fıkrasında yer alan sebeplerle siyasi partilerin kapatılmasını mecburi kılan emredici hükümler sevk etmiştir. Bunun dışındaki kapatılma sebeplerini kanun vâzı, Anayasanın dernek kurma hakkına mütaallik 29 ncu maddesinin 2 nci cümlesi gereğince kamu düzeni veya genel ahlâk mülâhazalarıyla vaz'edebileceği gibi, bir siyasi partinin tüzel kişiliğinin mevcudiyetine tesir eden ve bu tüzel kişiliği ortadan kaldıran sebeplerin husulü halinde de vaz'etmek durumundadır. Kanun vâzımın, bunun gibi, Anayasanın 57 nci maddesinin 3 ncu fıkrasında söz konusu olan özel kanunun (yani bu tasarının istihdaf ettiği özel kanunun) emredici hükümlerine aykırı olarak iç çalışmalarını ve faaliyetlerini tanzim eden siyasi partilerin kapatılmasını da ön görmesi, Anayasa gereğince caiz ve zaruridir. Bunun gibi, kanun vâzı, bu özel kanunun Anayasa gereğince derpiş ettiği malî denetimin icaplarına riayet etmiyen siyasi partilerin kapanmasını da ön görebilir, bununla beraber, bu tasarıda ve komisyonumuzca kabul edilen metinde malî denetime dair hükümlere uyulmaması, sadece malî müeyyideye bağlanmış ve bu husus bir kapatılma sebebi olarak görülmemiştir.

52. Komisyonumuz, tasarının dördüncü kısmının birinci bölümünün başlığını ve tasarının 99 ncu maddesini 98 nci madde olarak aynen kabul etmiştir. Tasarının bu maddesi, doğrudan doğruya Anayasanın 1 nci, 9 ncu ve 57 nci maddelerine dayanmaktadır.

53. Komisyonumuz, Devlet şeklinin Cumhuriyet olmasını tabîî bir sonucu olan ve Anayasanın 4 ncu maddesinde yer alan millî egemenliğe mütaallik prensipleri bir arada toplayan tasarının 100 ncu maddesini 99 ncu madde olarak aynen kabul etmiştir.

Egemenliğin bir sosyal sınıfa terk edilmesi, bâzı rejimlerde Devletin Cumhuriyet olan şeklini değiştirir telâkki edilmemekte ise de, «Cumhuri idare» nin Türk hukukunda anlaşılan şekli tamamiyle klâsik anlamına uygun olduğundan, millete aidolan egemenliğin bir sosyal sınıfa terk edilme hali, sadece Cumhuriyetin millî Devlet niteliğine aykırı değil; aynı zamanda Devletin şeklinin Cumhuriyet olması ilkesine de aykırı görülmüştür.

54. Komisyonumuz, tasarının dördüncü kısmının üçüncü bölümünde yer alan 119 ncu maddenin, hakikatte, Batılılaşmayı istihdaf etmek anlamında lâiklik ve devrimcilikle ilgili olmaktan ziyade millî egemenlik ilkesinin korunmasıyla ilgili olduğu mülâhazasıyla bu maddeyi redaksiyona mütaallik bâzı önemsiz tadillerle 100 ncu madde olarak kabul edilmiştir.

55. Komisyonumuz, tasarının dördüncü kısmının ikinci bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

Komisyonumuz, tasarının 101 nci maddesini de aynen kabul etmiştir.

Bu suretle, Türk Devletini, milletlerarası vesayet altına sokmak, himaye altında bir Devlet haline getirmek gibi faaliyetler de yasaklanmıştır. Buna mukabil, milletlerarası eşitlik ilkesine aykırı olmamak kaydıyla konfederal birliklere (meselâ, mutasavver Avrupa Birliğine) girmek yasaklanan bir faaliyet tarzı değildir. Buna mukabil, Türkiye'yi, bir federal Devlet içinde federe bir Devlet haline getirmek yasaklanan faaliyetlerdendir.

Bu madde, Anayasanın 2 ve 57 nci maddelerine dayanmaktadır.

56. Komisyonumuz, tasarının 102 nci maddesini aynen kabul etmiştir. Bu madde de, Anayasanın 3 ncu maddesinin 1 nci fıkrası ile 57 nci maddesine dayanmaktadır.

57. Komisyonumuz, tasarının 103 ncu maddesini, mânayı daha iyi açıklayan bir redaksiyon değişikliğiyle kabul etmiştir.

«Devlet teklifi» ilkesinden maksat, Türkiye'nin iç bölünüşünün Anayasanın 115 ve 116 nci maddelerinde gösterilenin dışında her hangi bir şekil alamıyacağını yani Türkiye'de muhtar bölgelerin kurulamayacağını ve Türkiye'nin federe devletlerden kurulu bir federal Devlet ola-

rak teşkilâtlanamıyacağını ifade etmektedir. Fransız âme hukuku literatüründe «Etat unitaire» teriminin aynı olan «Devlet teklifi» teriminin kapsadığı bu ilkelerde, Anayasanın 3 nci maddesinde yer alan ülke ve millet bütünlüğü ilkesine ve Anayasanın 57 nci maddesinin 1 nci fıkrasına dayanmaktadır.

58. Komisyonumuz, tasarımın 104 nci maddesini önemsiz bir redaksiyon değişikliğiyle kabul etmiştir.

Bu madde de, Anayasanın 3 nci maddesinin 1 nci fıkrası ile 57 nci maddesinin 1 nci fıkrasında yer alan millet bütünlüğü ilkesine dayanmaktadır. Türk âme hukukunda «millet bütünlüğü» nden anlaşılan mânâ, Büyük Atatürk'ün teşebbüsüyle toplanan Amasya, Erzurum ve Sivas kongrelerini mütaakip Meclisi Mebusan tarafından 28 Kânunusânî 1336 günü kabul edilmiş olan Misakı Milli Beyannamesinin ve bu beyannamenin nihai oluşumunu teşkil eden 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşmasının anladığı mânâdır. Yeni Türk Devletinin kuruluşunun temellerinden biri olan bu Andlaşmayla bağlı olduğumuz vecibelerin icabı olarak, bu maddenin son fıkrası sevk edilmiştir. Bu fıkranın sevk edilşi, bu milletlerarası vecibelere rağmen, bu fıkranın kapsadığı vatandaşlar bakımından da daha ileri ve daha tam bir bütünlüğe gönül rızasıyla gidilmesini asla engellemez ve engellemeyecektir.

Bu madde, her halde, Atatürk Devrimlerinin nihai hedefi olan Batı uygarlığını benimsemek idealinin gerektirdiği yabancı dil ve kültürlerin öğrenim ve eğitimini yasaklayıcı tarzda tefsir edilemez; zira, bu tarz öğrenim ve eğitim, Türkiye'de azınlık yaratıcı bir netice doğuramaz.

Bu madde de yukarıda zikredilen Anayasa maddelerine dayanmaktadır.

59. Komisyonumuz, tasarımın 105 nci maddesini aynen kabul etmiştir. Bu madde de Anayasanın 3 nci maddesinin 1 nci fıkrası ile 57 nci maddesinin 1 nci fıkrasına dayanmakta ve mer'i Cemiyetler Kanununun 9 nci maddesinin (E) bendi hükmüne aynen tekabül etmektedir.

60. Komisyonumuz, tasarımın 106 nci maddesini de aynen kabul etmiştir.

Bu madde de, Anayasanın yukarıda zikredilen maddeleriyle yine Anayasanın başlangıç kısmının 3 nci fıkrasında tarif olunan - Atatürk'ün anladığı mânâda - Türk Milliyetçiliği ilkesine ve Anayasanın 12 nci maddesinin 1 nci fıkrasına dayanmaktadır.

Gerçekten, irkçilik, insan varlığını muhasıran biolojik vasıfların hâkim olduğu hayvani bir mahiyete sahip telâkki eden son derecede geri ve çirkin bir düşünce tarzıdır. Bu düşünce tarzı, insan hak ve hürriyetlerini özünden inkâr ettikten gayri, Türk Devletinin millet ve ülke olarak bütünlüğüne kasdetmekten başka hiçbir anlama gelemez, Türk Milliyetçiliği böyle bir geri anlayışı daima reddetmiştir. Bu itibarla, bu kanunda da bu yasağın açıkça yer almasından tabii hiçbir şey olamaz.

61. Komisyonumuz, yine Anayasanın başlangıç kısmının 3 nci fıkrasına, 3, 12 ve 57 nci maddelerine dayanan tasarımın 107 nci maddesini aynen kabul etmiştir.

62. Komisyonumuz, tasarımın dördüncü kısmının üçüncü bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

Bu bölümde yer alan hükümlerle, Devletimizin lâiklik niteliği ile lâiklik ilkesinin ve onun özünü ve temelini teşkil ettiği Atatürk Devrimlerinin istihdaf ettiği Batı uygarlığına yönelme amacı korunmaktadır. Lâiklik, memleketimizde, muhasıran Devlet ve din işlerini ayırmak için kabul edilmiş değildir. Lâiklik, Türk Milletini Batı uygarlığına yönelteci en müessir tedbir olarak Atatürk tarafından düşünülmüştür. Lâiklik esası bir kere kabul edilmeden eğitim devrimini de, şapka devrimini de, tekke yasağını da, medeni evlenme ve boşanma müessesesini de, harf devrimini de, rakam devrimini de, kıyafet devrimini de sağlam bir zemine oturtmaya imkân yoktur. Devletin lâiklik niteliği ile Atatürk Devrimciliğini ve Atatürk devrimlerini birbirinden ayırmak tamamiyle imkânsızdır. Bunun gibi, demokratik düzeni de, lâiklik ilkesinden ve Atatürk Devrimciliği ve devrimlerinden ayrı olarak düşünmek asla kabil olamaz.

63. Komisyonumuz, tasarımın 108 nci maddesini aynen kabul etmiştir. Bu madde, Anayasanın 2 ve 57 nci maddelerine dayanmaktadır.

64. Komisyonumuz, Devletin teokratik vasfını yıkan hilâfetin ilgası hakkındaki 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanununun 1 nci maddesini korumayı, Cumhuriyetin lâiklik niteliğinin tabii bir neticesi saymıştır.

Bu madde gereğince, halifelğin sadece Türkiye’de ihdasını değil, Müslüman Türk vatandaşlarını, kendi vicdanları ve dinî inanışları dışında Türkiye dışında bir otoriteye bağlamayı hedef tutucu tarzda hilâfetin bir başka memlekette kurulmasını veya kurulduğu takdirde desteklenmesini gaye edinmek ve bu yolda faaliyet sarf etmek de yasak edilmiştir.

65. Komisyonumuz, Anayasanın 19 ncu maddesinin 5 nci fıkrasına dayanan ve lâikliğin temel neticelerinden bâzılarını ifade eden tasarımla 110 ncu maddesini de aynen kabul etmiştir.

Gerçekten, Türk hukuk düzeninin dinî ve şer’î değil; fakat, akli kurallara dayandırılması, lâikliğin bellibaşlı neticelerinden ve Atatürk devrimlerinin en önemlilerinden biridir.

Lâik bir hukuk düzeninde din istismarcılığının da asla teeviz edilemeyeceği aşikârdır.

66. Komisyonumuz, tasarımla 111 nci maddesini de aynen kabul etmiştir. Anayasanın 2 nci maddesinde yer alan ve 57 nci maddesiyle korunan Devletin lâiklik niteliğinin tabii bir sonucu olan ve ayrıca Anayasanın 19 ncu maddesinin 5 nci fıkrasına da dayanan bu madde hükmü, esasen halen mer’î bulunan Cemiyetler Kanununun 9 ncu maddesinin (B) bendinde de yer almaktadır.

67. Komisyonumuz, tasarımla 112 nci maddesini de aynen kabul etmiştir. Bu madde de, din istismarcılığını yasak eden Anayasanın 19 ncu maddesinin 5 nci fıkrasına ve Anayasanın 2 nci maddesinde yer alan ve 57 nci maddesiyle korunan lâiklik ilkesine dayanmaktadır. Gerçekten, Türk toplumu ve Devleti ve Türkiye’deki bütün kamu faaliyetleri akli kurallara dayanmak gerektiğinden, 1 nci maddede yer alan temel unsurları icabı toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini etkilemek amacıyla faaliyet gösteren siyasi partilerin dinî törenlerle hiçbir ilgisi olmayacağı ve bu gibi törenlerin ancak fert olarak vatandaşların tertipliyebileceği ve katılabileceği törenler olduğu ortadadır.

Bir partiyi temsil yetkisine sahip şahısların bir dinî törene parti sıfatıyla mi, yoksa kendilerinin mi katıldıkları o partinin ona atfedeceği veya basın ve sair müesseseler tarafından atfedileceğini bilmesi gereken propaganda değerinin ölçüsünde Anayasa Mahkemesince takdir edilecek hususlardandır.

68. Komisyonumuz, tasarımla 113 ncu maddesini de aynen benimsemiştir.

Yukarda, Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliği ile - Anayasanın 153 ncu maddesinin 1 nci fıkrasında belirtildiği üzere - amacı Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini korumak olan Atatürk devrimlerinin birbirlerinden asla ayrılamayacağı belirtilmişti. İşte, tasarımla bu maddesi Anayasanın 153 ncu maddesinin 1 nci fıkrası delâletiyle Anayasanın 2 nci maddesine ve bu maddenin korunmasına mütaallik olan 57 nci maddesine dayanmaktadır.

Tasarımla Komisyonumuzca aynen kabul edilen 114, 115, 116, 117 ve 118 nci maddeleri ile 119 ncu madde olarak aynen kabul edilen 120 nci maddesi de, yine Anayasanın 153 ncu maddesinin 1 nci fıkrası delâletiyle Anayasanın 2 nci maddesinde yer alan lâiklik niteliğine ve bu niteliği koruyan Anayasanın 57 nci maddesine dayanmaktadır.

Komisyonumuzca, 100 ncu madde olarak dördüncü kısmın, «Cumhuriyetin korunması» hakkındaki birinci bölümüne aktarılan tasarımla üçüncü bölümünde yer alan 118 nci madde de, sultanlığın egemenlik haklarının görünüşlerini kaldırmak maksadını gütmekte olup sultanlığın egemenlik hakkının menşei ilâhi sayıldığından ve böylelikle, sultanlık telâkkisi teokratik Devlet telâkkisinden ayrılamayacağından, bu madde, aynı zamanda, Devletimizin lâiklik niteliğini korumak maksadını da gütmektedir ve bu kısmın üçüncü bölümünde Atatürk devrimleri için ileri sürülen mütalâalar aynen bu madde için de vârittir.

69. Komisyonumuz, tasarımla 121 nci maddesini 120 nci madde olarak ve önemsiz bir redaksiyon tadiliyle kabul etmiştir.

Türkiye'de lâiklik, fonksiyonel bir mefhum oluşu cihetle, hiçbir zaman Avrupa'da ve Amerika'da anlaşıldığı tarzda anlaşılmamıştır. Gerçekten, klâsik anlamında lâiklik, dinin Devlet işlerine karışmasını önlediği kadar, Devletin de din işlerine karışmasını yasaklar. Aslında, bu yasaklama birçok lâik memleketlerde Devlet ile kilisenin münasebetleri - Katolik kilisesinin başı aynı zamanda bir Devletin başı olduğundan - konkorda denilen milletlerarası anlaşmalarla düzenlenmiştir. Lâikliğin Avrupa ve Amerika'da bu tarzda anlaşılması olmasının temel sebeplerinden birisi, bizzat Hıristiyan dininin Devlet ve din işlerini birbirinden ayırmak temeline istinadedişidir. Avrupa'da büyük ve kuvvetli krallıkların hâkim olmasıyla birlikte kilisenin Devlet işlerine karışmasında hızlı bir azalma olmaya başlamış ve Rönesans'tan itibaren hâkim olmaya başlayan ve eski Yunan ve Roma felsefesine dayanan akile görüş bilhassa XVII neî asırda Descartes ve XVIII neî asırda Voltaire ile Batı toplumunun temel zihniyetini teşkil etmeye başlayınca, rasyonalist felsefenin tabii bir sonucu olarak lâiklik modern toplum düzeninin zaruri temellerinden biri olarak meydana çıkmıştır. Lâikliğin tabii bir neticesi, Anayasamızın 19 neü maddesinin 1, 2, 3 ve 4 neü fıkralarındaki anlamında vicdan ve din hürriyeti ise; diğer bir neticesi de hukuk düzeninin akli kurallara ulaştırılması olmuştur. Ancak, Avrupa ve Amerika'da vicdan ve din hürriyetinin tesisi olsun, hukuk düzeninin akli kurallara dayandırılması olsun, Devlet ve din işlerini birbirlerinden tamamiyle ayrılması ile gerçekleştirilebilmiştir. Halbuki, islâmî telâkkilerin hâkim olduğu memleketimizde, lâikliğin asli gayelerinden biri olan hukuk düzeninin akli kurallara dayandırılması amacına ulaşabilmesi, ancak ve ancak dinî hizmetlerin Devlet vesayeti altında yapılmasını gerektirmektedir. Evveliminde bizzat İslâmiyet, müslümanların «cemaat» halinde teşkilatlanmalarına dair hiçbir esas ihtiva etmemektedir. İslâmiyet, iman sahiplerini dinî mükellefiyetlerini icrada tamamiyle vicdanlarıyla karşı - karşıya bıraktıktan sonra, maddî ve malî anlamda dinî hizmetlerin görülmesini de - esasen bizzat İslâmiyet teokrasiden gayri bir prensipi muhtevi bulunmadığından - Devlete terk eylemiştir. Öte yandan, bu hizmetlerin yeni ihtlas edilecek bir «İslâm cemaati» ne devredilmesi, toplumumuzun içinde bulunduğu gelişim seviyesinde, lâiklik ilkesine ve bu ilkenin özünü teşkil ettiği Batılılaşma anaçına aykırı faaliyetlerin teşkilatlanması sonucunu doğurabilir. İşte, Diyanet İşleri Başkanlığının lâiklik ilkesinin kabulünden sonra da genel idare içinde yer almasının sebebi, şeklen klâsik anlamında lâiklik ilkesine aykırı görünmekle beraber, aslında toplum; Devlet ve hukuk düzeninin akli kurallara dayandırılmasının Türk toplumunda başka türlü gerçekleştirilemeyeceğinin iyice anlaşılması bulunmasından ileri gelmiştir.

Nitekim, bu hususlar, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Sözcüsü tarafından Temsilciler Meclisi Genel Kurulunda bütün açıklığıyla izah edilmiştir. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy, Anayasa tasarısında 2 neî ek madde olan ve halen Anayasada 154 neü madde olarak yer alan hüküm için Temsilciler Meclisinin 25 Nisan 1961 günkü 53 neü Birleşiminin 3 neü oturumunda (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, B : 53, Sayfa : 231) aynen şunları söylemiştir :

«Biz, lâikliği, İnkılâbımızın anladığı mânada benimsemiyoruz. Dinin Devlete karşı tamamen müstakil ve her türlü murakabe dışında kalması, bizim lâiklik anlayışımıza uygun değildir.» dedik. Din işlerinin, normal âmme hizmetleri gibi ele alınarak o yolda düzenlenmesi bahis konusu değildir. Din işlerinin kötüye kullanılmaması maksadıyla Devlet tarafından murakabe edilmesi için ve bir realiteyi kabul mahiyetinde olmak üzere, Devlet teşkilâtı içinde Diyanet İşleri Reisliği vardır. Bunun, bizim lâiklik anlayışımızla telifi mümkündür. Daha inkılâbın başında mevcuttu; Devletin murakabesi altında vazife ifa etti ve Devlet bütçesinden yardım gördü. Anayasada yer alan bu maddenin «ek» sıfatını taşıması veya taşıması, durumda bir değişiklik yaratmaz. Fakat, «ek» sıfatı, onun sanki her zaman Anayasadan çıkarılabilecek bir hüküm olduğu şüphelerini akla getirir ki, bu bakımdan «ek» sıfatının kaldırılması yerinde olacaktır. Bizim lâiklik anlayışımıza ve bizzat arkadaşlarımızın lâiklik anlayışına uygun bir Devletin, din işlerini murakabe etmesinde hiçbir tezat yoktur.

Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunun Anayasa tasarısının 2 nci maddesi ile lâikliğin izahı ve tasarının 19 ncu maddesinin savunması vazifesini verdiği Sözcüsü Muammer Aksoy (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, B : 43, S : 140), tasarının halen Anayasada da aynı numarayı taşıyan 19 ncu maddesinin müzakeresi sırasında da aynı mealde beyanlarda bulunmuştur. (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, B : 43, S : 121, 122, 123, 124, 125 ve 140).

İşte, bu beyanlar, Anayasanın 154 ncu maddesinin gerekçesini teşkil etmektedir. Kanun maddelerinde o hükmün gerekçesinin de açıklanması daima başvuru olan bir usul değilse de, bizzat Anayasanın bâzı maddelerinde, ezeümle 153 ncu maddesinde madde hükmünün tereddüde mahal bırakmıyacak şekilde doğru tefsirini sağlamaktaki zaruret icabı, bu yola başvurulmuştur. Tasarının bu maddesinde de aynı usule başvurulması uygun mütalâa edilmiştir. Bu suretle, sevk edilen hükmün lâiklik niteliğinin korunmasıyla olan yakın irtibatı daha iyi anlaşılmaktadır.

70. Komisyonumuz, tasarının 122 nci maddesini 121 nci madde olarak aynen kabul etmiştir. Bu maddenin prensibi 25 Temmuz 1951 tarihli ve 5816 sayılı Atatürk aleyhinde işlenen suçlar hakkındaki Kanun ile kabul edilmişti. Bu kanun halen de mer'i bulunmaktadır.

Atatürk aleyhindeki davranışlar, umumiyetle onun devrimciliğine, devrimlerine ve lâiklik ilkesine karşı bir reaksiyon olarak tecelli ettiği cihetle, bu hükmün bu bölümde yer alması uygun görülmüştür.

71. Komisyonumuz, tasarının dördüncü kısmının dördüncü bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

72. Tasarının Anayasa nizamını, millî güvenlik ve huzuru bozan bâzı fiiller hakkındaki 5 Mart 1962 tarihli ve 38 sayılı Kanununun 2 nci maddesinden mülhem olan 123 ncu maddesi, 122 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir. Bu maddede, mezkûr 38 sayılı Kanununun 2 nci maddesine nisbetle metne eklenen unsurlar, demokratik rejimin vazgeçilmez vasıfları olarak, hukuk devleti ilkesi ile tek dereceli genel oy ilkesidir.

73. Komisyonumuz, tasarının 124 ncu maddesini 123 ncu madde olarak aynen kabul etmiştir.

Anayasanın İkinci Kısımında yer alan temel haklar, 12 Haziran 1215 tarihli İngiltere Kralı Topraksız Jean'ın Büyük Misakından başlamak, 7 Haziran 1628 tarihli İngiliz Haklar Beyannamesi ile 13 Şubat 1689 tarihli İngiliz Haklar Kanunundan ve 4 Temmuz 1776 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Beyannamesinden geçerek, modern demokrasinin temel dayanağı Fransız İhtilâlinin ilk beyannamesi olan 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi ile sosyal hakların menşei olan 24 Haziran 1793 tarihli Fransız Anayasasının Başlangıç kısmını teşkil eden İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi ve Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi ile Avrupa İnsan Hakları Andlaşmasına dayanmaktadır.

Bu maddede söz konusu olan hüküm, Anayasanın İkinci Kısımında yer alan bütün hakları ve hürriyetleri, ezeümle sosyal hakları da içine almaktadır. Bu suretle, Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerinden biri olan «Sosyal Devlet» ilkesi de en sarih ifadeleri içinde korunmuş olacaktır.

Ayrıca, bu maddenin hükmü, Anayasanın İkinci Kısımında yer alan ve vatandaşa ve Devlete muhtelif ödevler yükleyen Anayasa hükümlerini de kapsamaktadır. Bu suretle de, Devletin «Sosyal Devlet» niteliğine uygun olarak karma ekonomi düzeni içinde iktisadi, sosyal ve kültürel hayata müdahale edebilmesi ve millî kalkınmanın Devletçe yapılacak bir plân yoluyla gerçekleştirilmesi ilkesi de korunmuş olmaktadır.

Bu maddenin hükmü, muhtelif siyasi partilerin, Anayasanın ikinci kısmında yer alan temel hak ve ödevlerin düzenlenmesi ve uygulanması hakkında değişik görüşlere sahibolmalarını asla engellememektedir. Bu madde, sadece, siyasi partilerin, bu hakların, hürriyetlerin ve ödevlerin özünü tamamiyle ortadan kaldırmaya mâtuf bir istikamet almalarını engellemektedir. Bu suretle, Anayasanın ikinci kısmının ikinci bölümünde yer alan kişinin hak ve ödevleri, bu bölümde yer alan maddelerde târif ve tesbit edildiği ve hile, asla imha edilemeyeceklerdir. Kişi dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, seyahat ve yerleşme hürriyeti, vicdan ve din hürriyeti, düşünce hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, basın hürriyeti ve bu

hürriyete bağlı diğer haklar, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, dernek kurma hakkı, kişi güvenliği, hak arama hürriyeti, tabii yargı ilkesi, cezaların kanuni ve şahsi olması ve zorlama yasağı ilkeleri, ispat hakkı, Anayasanın ikinci kısmının birinci bölümünde yer alan esaslar ve Anayasanın 2 nci maddesinde yer alan «Sosyal Devlet» ilkesinin bu hak ve hürriyetlere verdiği anlam içerisinde özleri itibariyle korunmaktadırlar. Yine Anayasanın 2 nci maddesinde yer alan «Sosyal Devlet» ilkesinin ve Anayasanın başlangıç kısmının 4 ncü fıkrasında yer alan esasların verdiği genel anlama içerisinde, Anayasanın ikinci kısmının üçüncü bölümünde yer alan sosyal ve iktisadi haklar da aynı şekilde korunmuştur. Özleri itibariyle asla imha edilemeyecek olan bu haklar, ailenin korunması ilkesi, mülkiyet hakkı, çalışma hürriyeti, çalışma hakkı, sözleşme hürriyeti, çalışma şartlarıyla ilgili haklar, dinlenme hakkı, âdil ücret hakkı, sendika kurma hakkı, toplu sözleşme hakkı, grev hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı ve öğrenim hakkıdır. Nihayet, Anayasanın ikinci kısmının üçüncü bölümünde yer alan siyasi haklar da bu maddeyle korunmaktadır. Bunlar, vatandaşlık hakkı, seçme ve seçilme hakkı, siyasi parti kurma hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı, millî savunma hakkı ve dilekçe hakkıdır.

Yukarda söz konusu hakların yanısıra, bu madde hükmüyle, Anayasanın ikinci kısmında yer alan ve vatandaşa veya Devlete yüklenen ödevlerin özü de korunmaktadır. Bunlar, ezcümle, öğrenim, basın, ailenin korunması ve mülkiyet hakkı ile ilgili olarak toprak mülkiyeti, kamulaştırma ve Devletleştirme konusunda Devlete tanınan ödev ve yetkiler, iktisadi ve sosyal hayatın temel düzenini sağlamak için Devlete tanınan ve mülkiyet hakkı ile çalışma ve sözleşme hürriyetlerini sosyal adalet, tam çalışma esası ve herkese insanlık haysiyetine yarasız bir yaşayış seviyesi sağlamak için düzenlemek ödev ve yetkisini veren temel esas ile Devletin kalkınma plânı yapma görevi, çalışma ödevi, çalışma şartları, dinlenme hakkı ve âdil ücret konularında Devlete yüklenen ödevler, sosyal güvenlik hakkı ile sağlık hakkı konularında Devlete yüklenen ödevler, kooperatifçiliğin geliştirilmesi konusunda ve tarımın ve çiftçinin korunması konularında Devlete yüklenen ödevler, özleri itibariyle korunmuş olacaktır.

Bu madde ile korunan temel hak ve ödevlerin, Türk demokratik düzenine hakiki veçhesini veren unsurlar olduğu şüphesizdir.

- 74. Komisyonumuz, tasarının 125 nci maddesini 124 ncü madde olarak aynen kabul etmiştir.

Türkiye’de demokratik rejimin iadesinin ve bütün teminatına kavuşturulmasının, Anayasa ve hukuk dışına çıkan bir iktidara karşı Türk Milletinin direnme hakkını kullanması suretiyle yapılan 27 Mayıs 1960 Devrimi sayesinde gerçekleştirildiği her türlü şüphe ve tereddüdün üstünde bir gerçektir. 26 Mayıs 1960 günü mevcudolan iktidarın Anayasa ve hukuk dışına çıkmak suretiyle nasıl gayrimeşru hale geldiği, Anayasa Ön - Projesi Hazırlama Komisyonunun Millî Birlik Komitesine verdiği 28 Mayıs 1960 tarihli raporda bütün tafsilâtiyle izah edilmektedir.

Bugün Türkiye’de bütün müesseselerin, vatandaşların ve şahısların hak ve ödevlerinin istinad ettiği 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası işte bu Devrime dayanmaktadır. 27 Mayıs 1960 Devriminin gayrimeşru olduğunu iddia etmek, 9 Temmuz 1961 Anayasasını tanımamak ve 26 Mayıs 1960 günü mevcudolan istibdat ve ceberrut idaresinin gayrimeşruluğunun özlemine çekmek mânasına gelir. Şu halde, Türkiye’de demokratik düzenin korunması, aynı zamanda 27 Mayıs 1960 Devriminin meşruluğunun korunması demektir.

27 Mayıs 1960 Devrimi, birbirinden ayrılmasına imkân olmayan saiki ve amacı ile bir bütündür. Bu saik, Anayasanın başlangıç kısmının 2 nci fıkrasında açıklandığı veçhile «Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı» Türk Milletinin direnme hakkının kullanılması olup; Devrimin amacı da, Anayasanın - devamlı bir nitelik arz eden - 4 ncü geçici maddesinin 3 ncü fıkrasında belirtildiği veçhile, «normal demokratik rejimi bütün teminatı ile kurmak» tır, 27 Mayıs 1960 Devrimi meşruluğunu, işte bu saikten ve bu amaçtan almaktadır.

Böyle olunca, 27 Mayıs 1960 Devrimini meşru ve bu Devrime takaddüm eden idareyi gayrimeşru saymayan siyasi partilerin Türk Anayasa düzeni içinde hiçbir yeri olamayacağı tabiidir.

75. Komisyonumuz; tasarınnı 126 neı maddesini de 125 neı madde olarak aynen kabul etmiştir.

9 Temmuz 1961 Anayasasına dayanan demokratik rejimin gayrimeşru olduğunu iddiaya yeltenenler, bu yoldaki propagandalarını, 27 Mayıs 1960 Devriminin bütün amaçlarına ulaşamadığı hususuna dayandırmaktadırlar.

27 Mayıs 1960 Devriminden sonra geçici olarak idareyi ele alan Millî Birlik Komitesinin Devlet işlerinde ve kamu faaliyetlerinde gerçekleştirmek istediği bütün hususların gerçekleşmemiş olması, belli bir geçici idarenin çok üstünde bütün Türk Milleti tarafından yapılmış olan bu Devrimin amacına ulaşamadığı anlamına geıemez. Gerçekten, bizzat 9 Temmuz 1961 Anayasası bu amacın ne olduğunu açıkça tesbit etmiş ve bu amaç da 9 Temmuz 1961 günü halkoyunda bu Devrimin tek sahibi Türk Milleti tarafından bir defa daha tasvibolunmuştur. Bu amaç, «demokratik rejimi bütün teminatıyla gerçekleştirmek» ten ibarettir. 27 Mayıs 1960 Devrimi bunun dışında başka hiçbir amaçla yapılmış değildir ve bu Devrim, aslında, Türk Milletinin bütün dâvalarını, ezeümle kalkınma dâvasının zaruri kıldığı büyük reformları demokratik düzen içinde başarabileceği inancına dayanmaktadır.

Şu halde, 9 Temmuz 1961 Anayasasına dayanan demokratik düzeni gayrimeşru göstermek amacıyla ve bu düzeni küçük düşürmek ve zedelemek için, 27 Mayıs 1960 Devriminin demokratik düzeni bütün teminatıyla gerçekleştirmekten gayri amaçları da olduğunu ve bu amaçlara ulaşamadığı yolundaki propagandalar da, bızatihi aynı devrimi menşesinde gayrimeşru telâkki etmekten farksızdır.

76. Komisyonumuz, tasarınnın dördüncü kısmının beşinci bölümünün başlığını aynen kabul etmiştir.

77. Komisyonumuz, esasen Medeni Kanunun 71 neı maddesinde yer alan esası ihtiva eden tasarınnın 127 neı maddesini 126 neı madde olarak aynen kabul etmiştir.

78. Komisyonumuz, metne 127 neı madde olarak yeni bir madde eklemek suretiyle, siyasi partilerin esas itibariyle kamu hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin alanına giren faaliyetlerde bulunmak suretiyle, siyasi fikir rekabetiyle hiçbir ilgisi olmayan yollarda taraftar toplamak gayretlerini, modern toplum düzenindeki siyasi ahlâk anlayışına aykırı düşüğü cihetle, menetmediği uygun görmüştür.

79. Komisyonumuz, esasen Medeni Kanunun 71 neı maddesinde yer alan bir diğer hususu ihtiva eden tasarınnın 128 neı maddesini aynen kabul etmiştir.

80. Anayasamızın temel ilkelerine ve Cumhuriyetin niteliklerine aykırı olan partilerin adlarının kullanılmasını yasak eden tasarınnın 129 neı maddesi aynen kabul edilmiştir.

Bu vesileyle, Türkiye’de sınıf adına dayanan partilerin kurulmasının yasak edilmediği belirtilir. Esasen, bu, Cemiyetler Kanununun 9 neı maddesini değiştiren 5 Haziran 1946 tarihli 4919 sayılı Kanundan beri bu şekilde parti kurmak yasak değildir. Yasak olan husus, bu tasarınnın komisyonumuzca 99 neı madde olarak kabul edilen 100 neı maddesinde ifade edildiği veçhile, egemenliği belli bir sınıfa devretmeğe veya tasarınnın komisyonumuzca aynen kabul edilen 107 neı maddesinde belirtildiği veçhile belli bir sınıfa imtiyaz tanımağa mâtuf amaçlar ve faaliyetlerdir.

81. Komisyonumuz, tasarınnın 76 neı maddesinin, 2 neı fıkrasına «sivil savunma» terimini de eklemek suretiyle 130 neı madde olarak kabul etmiştir.

Bu madde, partilerin demokratik bir kuruluşa sahibolmaları gereğinin sonuçlarından biridir.

82. Komisyonumuz, tasarınnın 130 neı maddesini 131 neı madde olarak kabul etmiştir. Komisyonumuz, kendi kendisine kapanmış partileri bu maddenin kapsamından çıkarmış ve yargı organlarınca ezeümle, bundan böyle Anayasa Mahkemesince kapatılmış partiler için de bu maddenin kapsamını 27 Mayıs 1960 tarihine kadar sınırlamıştır; şöyle ki, bu tarihten önce yargı organlarınca kapatılmış olan siyasi partilerin adlarını kullanmak câiz sayılmıştır.

Kullanılması câiz olmayan parti adlarını kullanan bir siyasi partinin bu tasarınnın kanunlaşmasından önce kurulmuş olması veya böyle bir ad almış bulunması, bu yasağın dışında kalması için sebep değildir.

83. Komisyonumuz, tasarının beşinci kısmının başlığını aynen kabul etmiştir.

84. Komisyonumuz, tasarının Anayasanın 57 nci maddesinin 4 ncü fıkrasına dayanan 131 nci maddesini 132 nci madde olarak aynen kabul etmiştir. Anayasa Mahkemesinin Anayasanın 57 nci maddesinin 4 ncü fıkrası gereğince bakacağı kapatma dâvaları, Anayasanın 148 nci maddesinin 2 nci fıkrası hükmünün dışında sayılmıştır. Gerçekten; Anayasanın 57 nci maddesinin 4 ncü fıkrası Anayasanın 148 nci maddesinin 2 nci fıkrasına nisbetle özel bir hüküm teşkil eder. Gerçekten, derneklerin kapatılmasına dair dâvalara duruşmalı olarak bakılması genel olarak kabul edilmiş bir hukuk kuralıdır.

85. Komisyonumuz, tasarının 132 nci maddesini 133 ncü madde olarak kabul etmiştir. Ancak, bu maddede Anayasanın 57 nci maddesine yapılan atıf çıkarılmıştır. Gerçekten tasarının dördüncü kısmında yer alan hükümler Anayasanın 57 nci maddesini bugünkü şart ve ahvalde tamamiyle kapsar telâkki edilmiştir.

Bu maddenin 2 nci ve 3 ncü bendlerinin uygulanmasında Cumhuriyet Başsavcılığının «kalem tabi; fakat, söz serbestir» kaidesine uygun hareket edeceği şüphesizdir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanlığının istemi üzerine dâva açmaya mecbur olduğu halde, Millet Meclisinde grup kurma yetkisine sahip bir partinin istemi üzerine dâva açması evvelemlerde bu istemi ciddî bulmasına bağlıdır. Bu istem üzerine, Başsavcılık, bir karar almaya ve onu müracaat eden partiye tebliğ etmeye mecburdur.

86. Tasarının 133 ncü maddesi, 134 ncü madde olarak ve yukarıda izah edilen sebeple Anayasanın 57 nci maddesine yapılan atıflar çıkarılmak suretiyle ve bâzı önemsiz redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

Bu maddenin 3 ncü bendi 24 Temmuz 1953 tarihli ve 6187 sayılı Kanunla kurulmuş olan sistemden mühlendir.

Bu maddenin 4 ncü bendi ise, Anayasa düzenini korumak için hayati önemde sayılmıştır. Gerçekten, bir siyasi partinin sadece 3 ncü bend hükümlerine uygun olarak partiden kesin olarak çıkarılma veya işten el çektirme kararları alması, Anayasa düzenini korumaya yetmez. Eğer o partinin üyelerinin ve organlarının Anayasa düzeninin temellerine aykırı hareketleri yine de devam ediyorsa, artık o parti, bu gibi davranışların yuvalandığı bir mihrak haline gelmiş demektir ki asıl bu gibi partilerin kapatılması kesin bir zorunluktur.

Bu maddede, partinin kapatılmasına sebep teşkil edecek fiilin, behemehal ceza hukuku gereğince cezayı müstelzim bir fiil olması gerekmez. Ceza kanunları ancak fertleri cezalandırır. Ceza kanunları muvacehesinde Anayasa düzeninin temellerine aykırı bir fiilin cezalandırılmasına lüzum görülmemiş olabileceği gibi, aslen tecrim edilmiş olan bir fiilin Anayasa ve kanunlarda ceza sorumluluğunun ortaya konmasına imkân vermeyen hükümlerin himayesi altında olması veya tecil, af ve bunlara benziyen işlemlere uğramış olması veyahut müruruzamana tabi olmuş bulunması muhtemeldir. Bu itibarla, siyasi partilerin kapatılmasına dair dâvalarda Cumhuriyet Başsavcılığı ve Anayasa Mahkemesi fiilin cezayı müstelzim olup olmadığına değil; bu tasarının dördüncü kısmı hükümleri ile yasaklamak yasaklanmadığına bakacaktır.

87. Yukarıda siyasi partilerin genel olarak tüzel kişilikle ilgili sebepler dolayısıyla de kapatılabileceği belirtilmişti. Bu husus, bu tasarıda mevcudolan dördüncü kısım dışındaki emredici hükümlere aykırılık ve ezeümle, merkez organlarının kurulmaması hallerini kapsar. Bu takdirde, kapatma için şahıslara her hangi bir müracaat yetkisi tanınması uygun görülmemiştir. Tasarının bu konudaki 134 ncü maddesi Komisyonumuzca 135 nci madde olarak kabul edilmiştir.

88. Partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak idari mercilerin, savcılarının ve mahkemelerin görevlerini tesbit eden tasarının 135 nci maddesi 136 nci madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

89. Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan partinin mallarına dair olan tasarının 136 nci maddesi 137 nci madde olarak kabul edilmiştir.

90. Komisyonumuz, tasarının altıncı kısmının başlığını aynen kabul etmiştir.
91. Tasarının 137 neî maddesi 138 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.
92. Tasarının 138 neî maddesi de, bâzı redaksiyon değişiklikleriyle aynen kabul edilmiştir.
93. Tasarının yedinci kısmının başlığı aynen kabul edilmiştir.
94. Tasarının 139 neî maddesi 140 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.
95. Tasarının 140 neî maddesi 141 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.
96. Tasarının 141 neî maddesi 142 neî madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle aynen kabul edilmiştir.
97. Tasarının 142 neî maddesi 143 neî madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.
98. Tasarının 143 neî maddesi 144 neî madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.
99. Tasarının 144 neî maddesi 145 neî madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

Bu madde ile, Ceza Kanunları hükümlerinin ayrıca daha ağır surette tecrim etmediği hallerde partinin kapatılmasına sebep teşkil etmiş olan fillere katılmış olan parti organları üyelerine verilecek genel ceza müeyyidesi öngörölmüş bulunmaktadır.

100. Tasarının sekizinci kısmının başlığı aynen kabul edilmiştir.

101. Tasarının Komisyonumuzca 86 neî madde olarak kabul edilen 87 neî maddesi muvacehesinde 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanunun 186 neî maddesinin değiştirilmesi gerektiğinden, tasarının bu konudaki 145 neî maddesi 146 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.

102. Tasarının aynen kabul edilen 37 neî maddesi muvacehesinde 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 15 neî maddesinin değiştirilmesi gerektiğinden bu konudaki 146 neî madde 147 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.

103. Siyasi partilerin toplum ve Devlet düzeni hakkındaki temel felsefesi ile kamu faaliyetleri hakkındaki genel görüşleri programlarında yer alır. Partilerin belli bir zaman devresi içinde bu programa uygun olarak ne gibi müşahhas hizmetlerde bulunacakları ise, milletvekili genel seçimlerinin önce yayımlıyacakları - «plâtförm» denilen - seçim bildirimlerinde belli edilir. Siyasi partilerin fikir yönünde bu gayreti sarf etmeye herhalükâr la zorlamak maksadıyla, milletvekili genel seçimlerinden önce bir seçim bildirisi yayımlayan partilerin bu seçimlere katılmıyacaklarına dair bir ek maddenin 25 Ekim 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa ilâve edilmesi uygun görölmüş ve bu konuda tasarının sevk ettiği 147 neî madde 148 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.

104. Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin hangi lâvalara bakılmıyacaklarına dair olan 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki Kanunun 43 neî maddesine bu kanun tasarısının Be inci Kısmı hükümleri muvacehesinde eklenmesi gereken hükümleri ihtiva eden tasarının 148 neî maddesi 149 neî madde olarak aynen kabul edilmiştir.

105. Bu tasarının dördüncü kısmında vâz'edilen temel yasaklamalara aykırı davranışların dernekler tarafından dahi yapılmaması pek tabii olduğundan mer'î Cemiyetler Kanununun 9 neî maddesini bu istikamette tadil eden tasarının 149 neî maddesi 150 neî madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

106. Bu tasarının dördüncü kısmında vaz'edi en temel yasaklamalara aykırı davranışların sendikalar tarafından dahi yapılmaması pek tabii olduğundan, mer'î Sendikalar Kanununun 30 neî maddesinin 4 neî bendini aynı istikamette değişiren ve mevcut hükmü daha sarîh ve teferruatlı bir hale getiren tasarının 150 neî maddesi 151 neî madde olarak bâzı redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

107. Anayasanın 57 nci maddesi ve bu tasarı gereğince siyasi partilerin denetimi Cumhuriyet Başsavcılığı ve Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacağından, mer'i Cemiyetler Kanununun 28 nci maddesinin Hükümete tanıdığı denetim yetkisinin siyasi partiler için uygulanamayacağı tabiidir. Bu itibarla, bu hususu belirten tasarrın 151 nci maddesi 152 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

108. Tasarrın Komisyonumuzca 134 nci madde olarak kabul edilen 133 nci maddesinin 3 nci bendi muvacesinde 24 Temmuz 1953 tarihli ve 6187 sayılı Viedan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması hakkındaki Kanunun 2 nci ve 3 nci maddelerinin uygulanmasının siyasi partiler için söz konusu olamayacağı aşikârdır. Tasarrın bu hususu belirten 152 nci maddesi 153 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

109. Tasarrın Komisyonumuzca 83 ve 84 nci maddeler olarak kabul edilen 84 ve 85 nci maddeleri muvacesinde, 8 Ağustos 1951 tarihli ve 5830 sayılı Kanununa 1 ve 2 nci maddelerine lüzum kalmadığından, tasarrın bu hükümleri kaldıran 153 nci maddesi 154 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

110. Tasarrın 25 nci maddesi muvacesinde 30 Nisan 1963 tarihli ve 228 sayılı Kanunla muad-
del 4 Temmuz 1960 tarihli ve 8 sayılı Kanunun kaldırılması gerektiğinden, bu kanunları kaldıran ta-
sarrın 154 nci maddesi 155 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

111. Tasarrın dokuzuncu kısmının başlığı aynen kabul edilmiştir.

112. Dernekler hakkındaki genel hükümlerin siyasi partiler hakkında da uygulanacağını belir-
ten tasarrın 155 nci maddesi 156 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

113. Tasarrın Anayasa Mahkemesinin İctüzüğüne ekleneceğinden bahsettiği hükümler hakkın-
daki 156 nci maddesi 157 nci madde olarak kabul edilmiştir.

114. Tasarrın eski aidat borçlarının hükmüne mütaallik olan 157 nci maddesi 158 nci madde ola-
rak bâzi redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

115. Tasarrın partilerin bu kanuna intibak sürelerini ve aynı şekilde, siyasi parti nitliğinde
olup 2 nci madde kapsamına giren derneklerin siyasi parti haline gelme sürelerini tesbit eden 158
nci maddesi 159 nci madde olarak bâzi redaksiyon değişiklikleriyle kabul edilmiştir.

116. Tasarrın yürürlüğe giriş tarihi yürütmeye mütaallik 159 nci ve 160 nci maddeleri 160 ve
161 nci maddeler olarak aynen kabul edilmiştir.

117. Bu vesileyle, Adana Milletvekili Kasım Gülek ve Kemal Sarıbrahimoğlu'nun kanun tek-
liflerinde yer alan bâzi hususlar üzerinde durmak gerekmektedir;

a) Bu teklifin 6 nci maddesinin 1 nci cümlesi Anayasanın 57 nci maddesinin 4 nci fıkrasına ve
teklifin aynı maddesinin 2 nci cümlesi de Anayasanın 56 nci maddesinin 2 nci fıkrasına aykırı görül-
düğünden benimsenmemiştir.

b) Aynı teklifin 7 nci maddesinin son cümlesinde yer alan müeyyide ile 2 nci fıkrasının son
cümlesi pratikte kabili tatbik görülmediğinden benimsenmemiştir.

c) Aynı teklifin 8 nci maddesinin 2 nci fıkrasının son cümlesi, bu konuda Anayasa Mahkemesine
Anayasa metninde tanınmış hiçbir yetki mevcut olmadığı cihetle Anayasaya karşı görülmüştür.
Gerçekten, partinin merkez disiplin organının kararlarına karşı Anayasa Mahkemesine itiraz hak-
kının tanınması, Anayasa Mahkemesinin Anayasada tahdidî surette tesbit edilmiş olan yetkilerini
aşmak demek olduktan başka; pratik bakımdan kabili tatbik olmıyan bir husustur.

d) Teklifin 10 nci maddesinin 4 nci fıkrası da, Yüksek Seçim Kurulunu ancak millî irade-
nin tezahürüyle ilgili seçimlerde görevlendirmeye müsaıdolan Anayasanın 75 nci maddesine aykırı
sayılmıştır.

Kaldı ki parti kongrelerindeki seçimlerin denetimi konusunda derneklere dair genel hüküm-
ler her halde uygulanacaktır.

e) Siyasi partilerin parlamento gruplarının seçimlerine karşı itirazların Anayasa Mahkemesi-
ne yapılabilmesine dair teklifin 15 nci maddesinin 2 nci fıkrası hükmü de Anayasa Mahkemesine
Anayasa uyarınca haiz olmadığı bir yetkiyi verdiğinden benimsenmemiştir.

f) Teklifin 21 nci maddesi, hiçbir hukukî netice doğurmayan malûm bâzı tarifleri verdiğiinden üzümsüz sayılmıştır.

g) Teklifin 22 nci maddesinin 1 nci fıkrası, parlömanter hiçbir memlekette mevcudolmayan bir hukuk kuralı yaratmakta ve yürütme organının kanun teklifi insiyatifini kayıtlamaktadır. Bu hüküm, modern parlömantarizmdeki iktidar muhalefet ayrımının esasına muhalif olup ana muhalefet partisinin, diğer muhalefet partilerinin ve Hükümete katılmayan partilerin, kanun tasarıları üzerindeki görüşlerinin ifade yeri bizzat parlâmentodur; parlâmentoların belli başlı fonksiyonlarından biri de esasen budur. Bu itibarla, bu hüküm ikabule şayan görülmemiştir.

Ana muhalefet partisi liderine teklifin bu maddesiyle tanınan hakların, siyasi partilerimizin yerinin mer'î Anayasa düzenimiz içinde iyice belirmesine değin kanunla tanınması uygun görülmemiştir.

118. Diğer bütün işlerden evvel öncelik ve ivedilikle görüşülmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Geçici Komisyon Başkanı

Tekirdağ

H. Mumcuoğlu

Çanakkale

B. Arat

Elâzığ

Bâzı maddelerine muhalifim.

N. Güray

Van

Ş. Kösereisöğlü

Sözcü

İstanbul

C. Kırcı

Çorum

H. İncesulu

Erzurum

T. Telli

Aydın

O. Apaydın

Sinop

M. Alicanoğlu

Kâtip

Samsun

B. Cömert

Edirne

Verdiğim önerge uyarınca 4 nci kısma muhalifim.

İ. Ertem

İstanbul

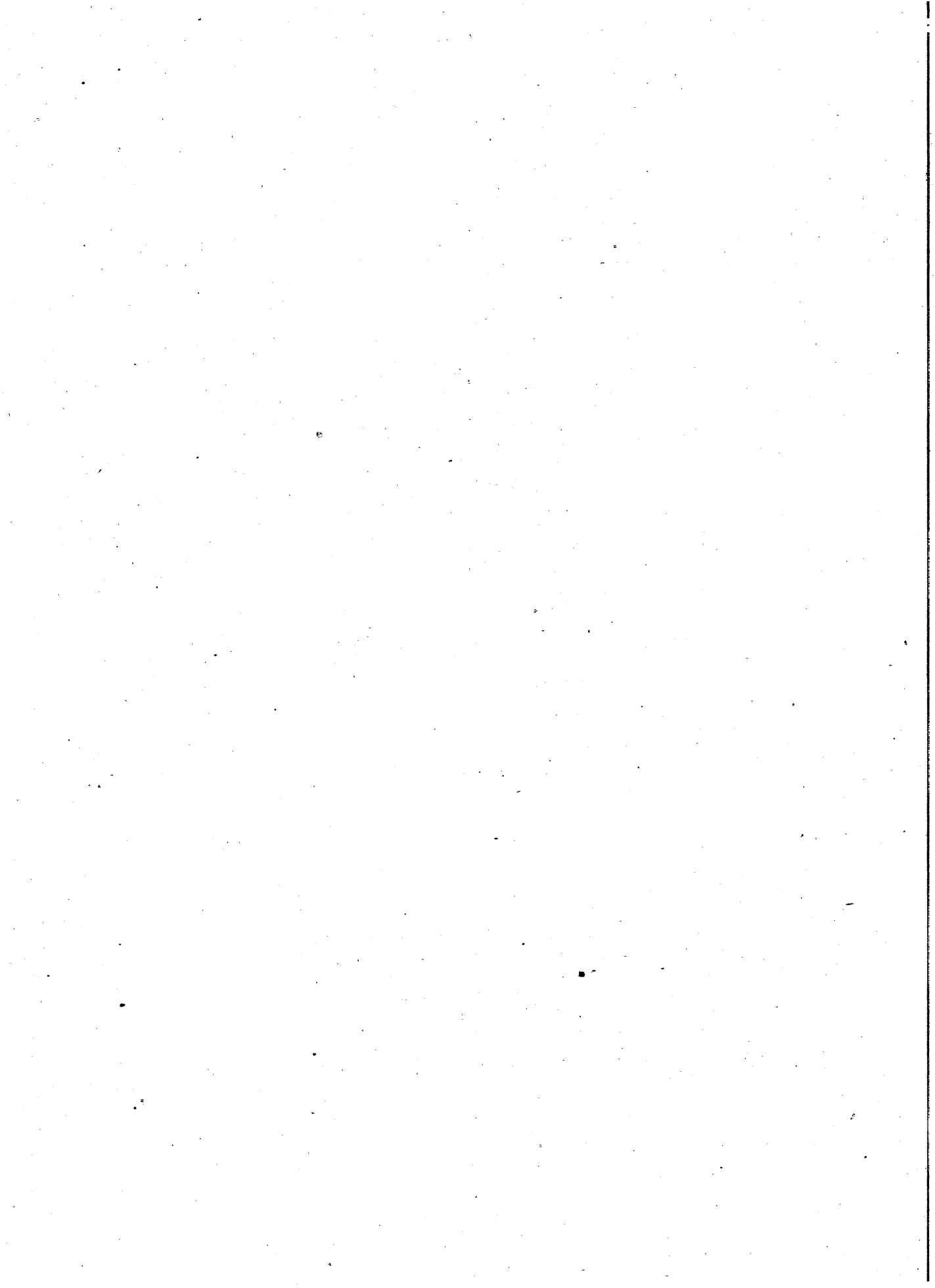
Bâzı maddelerinde söz hakkım saklıdır.

S. Vardarlı

Konya

Söz hakkımı mahfuzdur. Muhalefet ettiğim hususlar ve maddeler vardır.

İ. Baran

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Siyasi Partiler Kanunu

BİRİNCİ KISIM

Genel esaslar

Siyasi Parti:

MADDE 1. — Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, belirli görüşleri yönünde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği ve özel kanunlarma göre mahallî idareler seçimleri yoluyla etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır.

Siyasi partiler, ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasi parti niteliğinde dernek:

MADDE 2. — Dernekler, 1 nci madde anlamında siyasi faaliyette bulunmak yahut Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği veya mahallî idareler seçimlerinde belli adayları veya siyasi partileri desteklemek veya desteklememek yahut bunlar arasında işbirliği sağlamak amacını güdemez.

Sadece ilmî alanda çalışan dernekler yukarıki fıkra hükmünün kapsamına dâhil sayılmazlar.

İşçi ve iş veren sendikaları, birlikleri, federasyonları ve konfederasyonları hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz; bunlar hakkında 15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun hükümleri saklıdır.

Kuruluş ve çalışma serbestliği:

MADDE 3. — Siyasi partilerin kurulması serbesttir; önceden izin alma şartlarına bağlı değildir.

Siyasi partiler, kanun çerçevesinde serbestce faaliyette bulunurlar.

Üye olma ve üyelikten ayrılma serbestliği

MADDE 4. — Her Türk vatandaşı, kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şartlara ve usullere göre siyasi partilere üye olmakta ve dilediği anda üyelikten çekilmekte serbesttir.

Kimse aynı zamanda birden fazla siyasi partinin üyesi olamaz; aksi halde üyelik sıfatı bu siyasi partilerin hepsinde sona ermiş sayılır.

Siyasi partilerin teşkilâtı:

MADDE 5. — Siyasi partilerin teşkilâtı, merkez organları ile il ve ilçe teşkilâtından, varsa Türkiye Büyük Millet Meclisindeki gruplarından ve parti tüzüklerinin öngördüğü yardımcı kuruluşlardan ibarettir.

GEÇİCİ KOMİSYONUN DEĞİŞTİRİŞİ

Siyasi Partiler Kanunu

BİRİNCİ KISIM

Genel Esaslar

Siyasi parti

MADDE 1. — Siyasi partiler, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahallî idareler seçimleri yoluyla ve belirli görüşleri yönünde etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır.

Siyasi partiler; ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın yasağılmaz unsurlarıdır.

Siyasi parti niteliğinde dernek

MADDE 2. — Dernekler :

- a) Toplum ve Devlet düzenini ve genel olarak kamu faaliyetlerini etkilemek; veya
- b) Belli bir siyasi partiyi desteklemek veya desteklememek yahut siyasi partiler arasında iş birliği sağlamak veyahut Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği veya mahallî idareler veya muhtarlık seçimlerinde belli adayları desteklemek veya desteklememek yahut bunlar arasında iş birliği sağlamak amacını güdemezler.

Sadece ilmî alanda çalışan dernekler, yukardaki fıkranın (a) alt bendi hükmünün kapsamına dâhil sayılmazlar.

İşçi ve iş veren sendikaları, birlikleri, federasyonları ve konfederasyonları hakkında 1 nci fıkranın (a) bendi hükmü uygulanamaz; bunlar hakkında 15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun hükümleri saklıdır.

MADDE 3. — Tasarının 3 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 4. — Tasarının 4 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 5. — Tasarının 5 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

İKİNCİ KISIM

Siyasi partilerin teşkilatlanması

BİRİNCİ BÖLÜM

Kuruluş

Partinin kurulması:

MADDE 6. — Siyasi partiler, milletvekilliğine seçilme yeterliğine sahip en az onbeş Türk vatandaş tarafından kurulur.

Siyasi parti, kuruluş bildirisinin İçişleri Bakanlığına verilmesiyle tüzel kişilik kazanır. Bu bildirisinin bütün kurucular tarafından imzalanması ve imzalarının yanında kurucuların ad, soyadı, meslek veya sanat ve ikmetgâhları ile siyasi partinin adının ve genel merkez adresinin belirtilmesi ve partinin tüzüğü ile programının bildiriye ekli olarak verilmesi şarttır.

İçişleri Bakanlığı, kuruluş bildirisi ile eklerinde noksanlık görürse noksanlıkların tamamlanmasını yazıyla ister.

İçişleri Bakanlığı, tüzüğüne göre partinin merkez organlarının seçilmesine kadar, kurucuların kanunda gösterilen şartları haiz olduklarının tevsik edilmesini yazıyla isteyebilir.

3 ncü ve 4 ncü fıkralarda söz konusu istemin tebliği tarihinden başlayarak 30 gün içinde noksanlık giderilmediği veya tevsik sağlanmadığı takdirde, siyasi partilerin kapatılmasına dair hükümler uygulanır.

Siyasi partiler sicili:

MADDE 7. — İçişleri Bakanlığınca siyasi partiler için bir sicil tutulur. Bu sicilin birer örneği Anayasa Mahkemesi Başkanlığına ve Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Siyasi partiler sicilinde hangi belge ve bilgilerin bulunacağı ve sicilin nasıl tutulacağı İçişleri Bakanlığınca yapılacak yönetmelikle tesbit edilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Üyelik ve organlarda görev alma

Partilere üye olamayacak kimseler:

MADDE 8. — Reşidolmıyanlar, kasıtlı olanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelğine seçilmesini önliyecek bir suçtan mahkûm olanlar, lise veya eşidi veya daha alt kademedeki öğrenim kurumlarında öğrenci olanlar, memurlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar siyasi partilere üye olamazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve öğretim üyesi yardımcıları memurların tâbi olduğu yasaklama kaydının dışındadır.

Üyelğe kabul şartları:

MADDE 9. — Siyasi parti üyesi olmağa kanuna göre ehil olanların üyelğe kabul şartları siyasi partilerin tüzüklerinde gösterilir.

Geçici Komisyonun değiştirilişi

İKİNCİ KISIM

Siyasi partilerin teşkilatlanması

BİRİNCİ BÖLÜM

Kuruluş

Partinin kurulması

MADDE 6. — Siyasi partiler, milletvekilliğine seçilme yeterliğine sahip en az onbeş Türk vatan-daşı tarafından kurulur.

Siyasi parti, kuruluş bildirisinin İçişleri Bakanlığına verilmesiyle tüzel kişilik kazanır. Bu bildirin bütünü kurucular tarafından imzalanması ve imzalarının yanında kurucuların ad, soyadı, meslek veya sanat ve ikametgâhları ile siyasi partinin adının ve genel merkez adresinin belirtilmesi ve partinin tüzüğü ile programının iki örneğinin bildiriye ekli olarak verilmesi şarttır.

İçişleri Bakanlığı, kuruluş bildirisi ile eklerinde noksanlık görürse, noksanların tamamlanmasını yazıyla ister.

İçişleri Bakanlığı, parti tüzüğüne göre partinin merkez organlarının seçilmesine kadar, kurucuların kanunda gösterilen şartları haiz olduklarının tevsiik edilmesini yazıyla isteyebilir.

3 ncü ve 4 ncü fıkralarda söz konusu istemin tebliği tarihinden başlıyarak otuz gün içinde noksanlık giderilmediği veya tevsiik sağlanmadığı takdirde, siyasi partilerin kapatılmasına dair hükümler uygulanır.

MADDE 7. — Tasarının 7 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Üyelik ve organlarda görev alma

Partilere üye olamayacak kimseler

MADDE 8. — Türk vatandaşı olmıyanlar, reşidolmıyanlar, kısıtlı olanlar, kesin olarak mahkûm oldukları bir suçtan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilme yeterliğini kaybetmiş olanlar, lise veya eşidi veya daha alt kademedeki öğrenim kurumlarında öğrenci olanlar, memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasi partilere üye olamazlar.

Üniversitede öğretim üyeleri ve öğretim üyesi yardımcıları, memurların tabi olduğu yasaklama kaydının dışındadır.

MADDE 9. — Tasarının 9 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Siyasi partiler, üye olma istemlerini, sebep göstermeksizin reddedebilirler;
Siyasi parti tüzüğündeki kabul şartlarında, üyelik için başvurular arasında, dil ırk, cinsiyet, din, mezhep, aile, zümre, sınıf ve meslek farkı gözetilemez.

Organlarda görev almak

MADDE 10. — Siyasi partilerin merkezinde temsil veya denetleme yetkisine sahip makamlara seçilebilmek yahut merkez karar, yönetim ve disiplin organlarında görev alabilmek için, milletvekilğine seçilme yeterliğine sahip olmak şarttır.

Siyasi partinin yukarıki fıkrada sayılanlardan gayri yönetim ve disiplin kurullarına seçilebilmek için de yaş kaydı haric olmak üzere milletvekilğine seçilme yeterliğine sahip olmak gereklidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Merkez teşkilâtı

Genel kongre

MADDE 11. — Siyasi partinin en yüksek karar organı genel kongredir. Genel kongre, parti tüzüğünde başka türlü de adlandırılabilir.

Genel kongre, parti başkanı; merkezdeki karar, yönetim ve disiplin organları üyeleri; partinin üyesi olan Bakanlar Kurulu üyeleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden ve Millet Meclisi üye tamsayısından az ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin genel oyla seçilen üye tamsayısından fazla olmamak kaydıyla parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilecek delegelerden kuruludur.

Tasdikları sıfat dolayısıyla genel kongre delegesi olan kimselerin ayrıca ilk kongrelerince delege olarak seçilmeleri caiz değildir.

Parti tüzüğünde öngörülmiş ise parti genel başkanını partinin merkez karar organı üyelerini, merkez disiplin organı üyelerini, gizli oyla seçmek; partinin tüzük ve programında değişiklik yapmak; partinin kesin hesabını kabul ve merkez karar organını ibra etmek, yahut kesinhesabı reddetmek; toplumu ve Devleti ilgilendiren konularla kamu faaliyetleri ve parti politikası hakkında genel nitelikte olmak şartıyla temenni kararları veya bağlayıcı kararlar almak; kanunun yahut parti tüzüğünün gösterdiği sair hususları karara bağlamak; partinin feshine veya başka bir parti ile birleşmesine ve böylece hukuki varlığı sona erecek partinin mallarını tasfiye suretine dair kararlar vermek genel kongrenin yetkilerindedir.

Genel kongre iki veya üç yılda bir normal toplantısını yapar. Olağanüstü toplantılar başkanın veya merkez karar organının yahut genel kongre delegelerinden en az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılır.

Partinin kurucuları ilk genel kongrenin tabii delegeleridir. Parti kurucuları, ilk genel kongreyi, partinin tüzel kişilik kazanmasından başlayarak iki yıl içinde toplamak zorundadırlar. Ancak, bu hüküm tüzüğe göre seçilecek genel kongre delegelerinin kurucular sayısından az olduğu hallerde uygulanmaz.

Genel kongre ilk toplantısını yapıncaya kadar genel kongre yetkilerini kurucular kurulu kullanır. Partinin genel başkanı, merkez karar ve disiplin organları üyeleriyle varsa partiye mensup Bakanlar Kurulu üyeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri bu kurulun tabii üyeleridir.

Genel kongrenin toplantı oranı delege tamsayısının salt çoğunluğudur. Genel kongrenin karar organı, parti tüzüğünde daha büyük bir oran gösterilmeyen hallerde, hazır bulunan üye-

Organlarda görev almak

MADDE 10. — Siyasi partilerin merkezinde 15 ve 16 ncı maddelerde söz konusu temsil veya denetleme yetkisine sahip makamlara seçilebilmek yahut merkez karar, yönetim ve disiplin organlarında görev alabilmek için, milletvekilliğine seçilme yeterliğine sahip olmak şarttır.

Siyasi partinin yukardaki fıkrada sayılanlardan gayri yönetim ve disiplin organlarında görev alabilmek için, yaş kaydı haric olmak üzere, milletvekilliğine seçilme yeterliğine sahip olmak gereklidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Merkez Teşkilâtı

Genel Kongre

MADDE 11. — Siyasi partinin en yüksek karar organı genel kongredir. Genel Kongre, parti tüzüğünde başka türlü de adlandırılabilir.

Genel kongre, parti genel başkanı, merkezdeki karar, yönetim ve disiplin organları üyeleri; partinin üyesi olan Bakanlar Kurulu üyeleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden ve Millet Meclisi üye tamsayısından az ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin genel oyla seçilen üye tamsayısından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerden kuruludur.

Tasdıkları sıfat dolayısıyla genel kongre delegesi olan kimselerin, ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilmeleri caiz değildir.

Parti tüzüğünde parti genel başkanının genel kongrece seçilmesi ön görülmüş ise parti genel başkanını, partinin merkez karar organı ve merkez disiplin organı üyelerini gizli oyla seçmek; partinin tüzük ve programında değişiklik yapmak; partinin kesinhesabını kabul ve merkez karar organını ibra etmek yahut kesinhesabı reddetmek; toplumu ve devleti ilgilendiren konularla kamu faaliyetleri ve parti politikası hakkında genel nişelikte olmak şartıyla temenni kararları veya bağlayıcı kararlar almak; kanunun yahut parti tüzüğünün gösterdiği sair hususları karara bağlamak; partinin feshine veya başka bir parti ile birleşmesine ve böylece hukukî varlığı sona erecek partinin mallarının tasfiye suretine dair kararlar vermek genel kongrenin yetkilerindedir.

Genel kongre iki veya üç yılda bir olağan toplantısını yapar. Olağanüstü toplantılar, genel başkanın veya merkez karar organının yahut genel kongre delegelerinden en az beşte birinin yazılı istemi üzerine yapılır.

Partinin kurucuları, ilk genel kongrenin tabii delegeleridir. Parti kurucuları ilk genel kongreyi, partinin tüzel kişilik kazanmasından başlayarak iki yıl içinde toplamak zorundadırlar. Ancak, bu hüküm, parti tüzüğüne göre seçilecek genel kongre delegelerinin kurucuların sayısından az olduğu hallerde uygulanmaz.

Genel kongre ilk toplantısını yapmaya kadar, genel kongre yetkilerini kurucular kurulu kullanır. Partinin genel başkanı merkez karar ve disiplin organları üyeleri ile - varsa - partiye mensup Bakanlar Kurulu üyeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, bu kurulun tabii üyesidirlen.

Genel kongrenin toplantı yeter sayısı, delege tamsayısının salt çoğunluğudur. Genel kongrenin karar yeter sayısı, kanunda veya parti tüzüğünde daha büyük bir oran gösterilmeyen hal-

Hükümetin teklifi

lerin salt çoğunluğudur. Ancak, gizli oyun gerektiği kanunda yahut parti tüzüğünde belirtilen seçimlerde ve kararların alınmasında oylamaya katılanların sayısının delege tamsayısının salt çoğunluğundan az olmaması şarttır.

Partinin tüzük ve programında değişiklik yapılmasına dair teklifleri veya toplum ve Devleti ve kamu faaliyetlerini yahut parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına dair teklifleri karara bağlamak için bunların genel başkan yahut merkez karar organı veya kongre delegelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olmaları lâzımdır. Bu teklifler, genel kongrece seçilecek bir komisyonda görüşüldükten sonra genel kurul komisyon raporunu inceler. Komisyonların üye sayısı yirmibeşten çok olmak.

Merkez karar organı

MADDE 12. — Siyasî partilerin merkez karar organları, genel kongrece seçilecek üyelerle varsa partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grupı yönetim kurulu üyelerinden ve partiye mensup Bakanlar Kurulu üyelerinden tüzükte gösterilen şekilde kurulur. Genel başkan, merkez karar organının tabii üyesidir. Merkez karar organında partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grupı yönetim kurulu üyelerinin sayısı genel kongrece seçilen üyelerin sayısından çok olamaz.

Merkez karar organı üyeliğinde boşalma halinde, bu boşalma Türkiye Büyük Millet Meclisi grupı yönetim kurulundan gelen bir üyeden ileri gelmiyorsa, merkez karar organı bir parti üyesini gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğuğu ile kendi üyeliğine seçer.

Parti tüzüğünde aksine hüküm yoksa, bir parti üyesinin hem Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim kurulu üyesi olması hem de genel kongrece merkez karar organı üyeliğine seçilmesi mümkündür. Bu takdirde boşalmaya dair hükümler uygulanmaz. Ancak, bir kimsenin yalnız bir tek oyu vardır.

Merkez karar organı iki genel kongre arasında programa ve genel kongre kararlarına uymak şartıyla partiyi ilgilendiren hususlarda karar almak yetkisine sahiptir. Parti işlerini düzenleyen yönetmelikler de bu organ tarafından yapılır.

Merkez karar organı zorlayıcı sebepler dolayısıyla genel kongrenin toplanmadığı hallerde partinin hukukî varlığına son verilmesi, tüzük ve programın değiştirilmesi müstesna olmak üzere diğer bütün kararları alabilir.

Parti tüzüğü, merkez karar organını, aynı zamanda merkez yönetim organı olarak görevlendirebilir.

Merkez karar organının, parti tüzüğü ile merkez yönetim organı olarak görevlendirilmediği hallerde, en az iki ayda bir toplanması şarttır. Olağanüstü toplantılar için çağrı, genel başkan tarafından yapılır.

Merkez yönetim organı

MADDE 13. — Parti tüzüğü merkez karar organını aynı zamanda merkez yönetim organı olarak görevlendirilmemişse, merkez karar organı üyeleri arasından bir merkez yönetim organının kurulması gereklidir. Parti genel başkanı merkez yönetim organının tabii başkanıdır.

Merkez yönetim organı partiyi genel kongrenin ve merkez karar organının kararları, çerçevesinde yönetmekle görevlidir. Partinin disiplin işleri dışındaki faaliyetini düzenleyen yönetmelikler merkez yönetim organı tarafından merkez karar organına teklif edilir.

Geçici Komisyonun Değiştirisi

lerde hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğudur. Ancak, gizli oyun gerektiği kanunda veya parti tüzüğünde belirtilen seçimlerde ve kararların alınmasında oylamaya katılanların sayısının delege tamsayısının salt çoğunluğundan az olmaması şarttır.

Partinin tüzük ve programında değişiklik yapılmasına dair teklifleri veya toplum ve Devlet düzenini veya kamu faaliyetlerini yahut parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına dair teklifleri karara bağlamak için, bunların, genel başkan yahut merkez karar organı veya kongre delegelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olması gerekir. Bu teklifler, genel kongrece seçilecek bir komisyonda görüşüldükten sonra, genel kurul, komisyon raporunu inceler.

Genel kongre komisyonlarının üye sayısı 25 ten çok olamaz.

Merkez karar organı

MADDE 12. — Siyasi partilerin merkez karar organları, genel kongrece seçilecek üyelerle varsa - partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu yönetim organı üyelerinden ve partiye mensup Bakanlar Kurulu üyelerinden parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulur. Genel başkan merkez karar organının tabii üyesidir. Merkez karar organında partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu yönetim organı üyelerinin sayısı genel kongrece seçilen üyelerin sayısından çok olamaz.

Merkez karar organı üyelerinde boşalma halinde, bu boşalma Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu yönetim organından gelen bir üyeden ile gelmiyorsa merkez karar organı bir parti üyesini üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyu ile kendi üyeliğine seçer.

Parti tüzüğünde aksine hüküm yoksa, bir parti üyesinin hem Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu yönetim organı üyesi olması, hemde genel kongrece merkez karar organı üyeliğine seçilmesi mümkündür. Bu üyenin yalnız bir tek oyu vardır. Bu takdirde, boşalmaya dair 2 nci fıkra hükmü uygulanmaz.

Merkez karar organı, iki genel kongre arasında programa ve genel kongre kararlarına uymak şartıyla, partiyi ilgilendiren hususlarda karar almak yetkisine sahiptir. Parti işlerini düzenleyen yönetmelikler de bu organ tarafından yapılır.

Merkez karar organı, zorlayıcı sebepler dolayısıyla genel kongrenin toplanamadığı hallerde, partinin hukukî varlığına son verilmesi tüzük ve programın değiştirilmesi hariç olmak üzere, bütün kararları alabilir.

Parti tüzüğü, merkez karar organını, aynı zamanda, merkez yönetim organı olarak görevlendirebilir.

Merkez karar organının, parti tüzüğü ile merkez yönetim organı olarak görevlendirilmediği hallerde, en az iki ayda bir toplanması şarttır. Olağanüstü toplantılar için çağrı, genel başkan tarafından yapılır.

MADDE 13. — Tasarının 13 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Merkez disiplin organı

MADDE 14. — Siyasi partilerin merkez disiplin organları, genel kongrece seçilecek üyelerle varsa Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu disiplin organı üyelerinden tüzükte gösterilen şekilde kurulur. Merkez disiplin organında partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu disiplin organı üyelerinin sayısı genel kongrece seçilen üyelerinin sayısından çok olamaz.

Merkez disiplin organı, merkez karar ve yönetim organları üleriyle partiye mensup Bakanlar Kurulu üyeleri hakkındaki disiplin şikâyetlerini; partiye mensup Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve parti grupları dışındaki fiillerinden dolayı yapılan disiplin şikâyetlerini; il disiplin organlarının yetkisi dışında kalan disiplin işleri ile ilgili şikâyetleri; merkez karar organı veya merkez yönetim organı tarafından her hangi bir parti üyesi hakkında yapılan şikâyetleri keşin olarak ve il disiplin organlarının kararlarına karşı yapılan itirazları da üst merci olarak karara bağlamaya yetkilidir. Partinin disiplin işlerini ilgilendiren yönetmelik teklifleri merkez disiplin organı tarafından merkez karar organına yapılır.

Genel kongrece seçilen merkez disiplin organı üyeleri iki genel kongre arasındaki devrede ve yerlerine yenileri seçilinceye kadar görevde kalırlar.

Merkez disiplin organı üyeliği, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup üyeliği ve genel kongre delegeleri dışında başka her hangi bir parti göreviyle ve Bakanlar Kurulu üyeliğiyle bağdaşamaz.

Genel başkan

MADDE 15. — Parti genel başkanı, parti tüzüğüne göre ya genel kongrece veya merkez karar organınca seçilir.

Genel başkan, partinin yönetiminde, kendisini seçen organa karşı sorumludur. Parti tüzüğüne göre merkez karar organı aynı zamanda merkez yönetim organı olarak gösterilmişse, genel başkan bu sorumluluğu genel kongreye karşı kendisini seçmiş olması halinde merkez karar organı ile birlikte taşır.

Partiyi temsil yetkisi genel başkana aittir. Parti genel başkanı merkez karar ve yönetim organlarının başkanı olduğu gibi Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyesi olması halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi grubunun ve üyesi bulunduğu yasama meclisindeki parti grubunun da başkanıdır. Genel başkan, merkez karar ve yönetim organları ile Türkiye Büyük Millet Meclisindeki gruplar ve onların yönetim organları arasındaki ahengi ve iş birliğini sağlar ve merkez ve grup organlarının birleşik toplantılarına da başkanlık eder.

Genel başkan, iki genel kongre arasında seçim yenileninceye kadar görev ifa eder. Parti tüzüğü, genel başkana görevinin ifasında ve yetkilerinin kullanılmasında yardımcılık yahut vekillik etmek üzere genel başkanvekili veya genel sekreter gibi adlarla yardımcı merciler ihdasını ön görebilir. Bunların merkez karar organı üyeleri arasından ne suretle seçileceğini parti tüzüğü gösterir.

Merkezdeki diğer organlar

MADDE 16. — Parti tüzüğü, merkez denetçiliği gibi başkaca merkez organları ve mercileri kurabilir.

Geçici Komisyonun değiştiriliği

Merkez disiplin organı

MADDE 14. — Siyasi partilerin merkez disiplin organları, genel kongrece seçilecek üyelerle -varsa- Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu disiplin organı üyelerinden parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulur. Merkez disiplin organında partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu disiplin organı üyelerinin sayısı genel kongrece seçilen üyelerin sayısından çok olamaz.

Merkez disiplin organı, genel başkan ve merkez karar ve yönetim organları üyeleriyle partiye mensup Bakanlar Kurulu üyeleri hakkındaki disiplin şikâyetlerini; partiye mensup Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve partinin grupları dışındaki fiillerden dolayı yapılan disiplin şikâyetlerini; il disiplin organlarının yetkisi dışında kalan disiplin işleri ile ilgili şikâyetleri; merkez karar organı veya merkez yönetim organı tarafından her hangi bir parti üyesi hakkında yapılan şikâyetleri kesin olarak ve il disiplin organlarının kararlarına karşı yapılan itirazlarında üst merci olarak karara bağlamaya yetkilidir. Partinin disiplin işlerini ilgilendiren yönetmelik teklifleri merkez disiplin organı tarafından merkez karar organına yapılır.

Genel kongrece seçilen merkez disiplin organı üyeleri, iki genel kongre arasındaki devrede ve yerlerine yenileri seçilinceye kadar görevde kalırlar.

Merkez disiplin organı üyeliği, - Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu üyeliği ve genel kongre delegeliği dışında - başka her hangi bir parti göreviyle ve Bakanlar Kurulu üyeliğiyle bağdaşmaz.

Genel Başkan

MADDE 15. — Parti genel başkanı, parti tüzüğüne göre, ya genel kongre veya merkez karar organınca seçilir.

Genel başkan, partinin yönetiminden, kendisini seçen organa karşı sorumludur. Parti tüzüğüne göre merkez karar organı aynı zamanda merkez yönetim organı olarak gösterilmişse, genel başkan, bu sorumluluğu genel kongreye karşı, kendisini seçmiş olması halinde, merkez karar organı ile birlikte taşır.

Partiyi temsil yetkisi genel başkana aittir. Parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim organlarının tabii başkanı olduğu gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyesi olması halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi grubunun ve üyesi bulunduğu yasama meclisindeki parti grubunun da tabii başkanıdır. Genel başkan, merkez karar ve yönetim organları ile Türkiye Büyük Millet Meclisindeki gruplar ve onların yönetim organları arasındaki âhengi ve iş birliğini sağlar ve merkez ve grup organlarının birleşik toplantılarına da başkanlık eder.

Genel başkan, iki genel kongre arasında seçim yenileninceye kadar görev yapar. Parti tüzüğü, genel başkana görevinin yerine getirilmesinde ve yetkilerinin kullanılmasında yardımcılık yahut vekillik üzere genel başkanvekili veya genel sekreter gibi adlarla yardımcı mercileri ön görebilir. Bunların merkez karar organı üyeleri arasından ne suretle seçileceğini parti tüzüğü gösterir.

Merkezdeki diğer organlar

MADDE 16. — Parti tüzüğü, merkez denetçiliği gibi başka merkez organları ve mercileri kurabilir.

Hükümetin teklifi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İl teşkilâtı

İl kongresi

MADDE 17. — İl kongresi, sayısı dörtyüzden fazla olmamak üzere parti tüzüğüne göre ilçe kongrelerince gizli oyla seçilen delegelerden kurulur.

Her ilçe kongresince ne kadar delege seçileceği, partinin katıldığı son milletvekili genel seçiminde ilçenin bağlı olduğu il çevresinde alınmış olan oylarla ilçe çevresinde alınmış olan oylar arasındaki yüzde oranına göre önceden hesap ve tesbit edilir. Bu delege sayıları ilçe kongreleri gündemiyle ilân olunur.

Bir siyasi parti bir ilde henüz milletvekilliği genel seçimine katılmamış bulunuyorsa, ilçe kongrelerince seçilecek il kongresi delegelerinin sayıları il ve ilçede kayıtlı üye sayıları arasındaki yüzde oranına göre hesaplanır.

İl başkanı ile il yönetim organı üyeleri il kongresinin tabii delegeleridir.

İl kongreleri, genel kongrenin toplanma aralıklarına göre toplanır.

İl yönetim organı

MADDE 18. — İl yönetim organı, il başkanının başkanlığında olmak üzere parti tüzüğünün göstereceği sayıda beş ilâ onbeş üyeden kurulur.

İl yönetim organının il kongresince nasıl seçileceği, merkez yönetim organınca ne gibi hallerde ve nasıl işten el çektirileceği ve geçici yönetim organının nasıl kurulacağı parti tüzüğünde gösterilir.

İl yönetim organı üyeliklerinin salt çoğunluğu boşalma ile kaybolursa bu organ ortadan kalkmış olur ve yerine geçici organ kurulur.

İl disiplin organı

MADDE 19. — İl disiplin organı, il çevresinde kayıtlı parti üyelerine ait disiplin işlerinde, merkez disiplin organına ait disiplin işleri haric olmak üzere ilk kademe disiplin organı olarak görevlidir. Bu organ, il kongresince ve tüzüğün gösterdiği şekilde gizli oyla seçilen üyelere kurulur.

İl disiplin organına dâhil olan üyeler kongre delegelikleri dışında başka parti görevi alamazlar.

İl başkanı

MADDE 20. — İl başkanı, parti tüzüğüne göre ya doğrudan doğruya il kongresince veya il yönetim organınca seçilir.

İl başkanı, il çevresinde parti işlerinin yürütülmesinde il kongresine karşı yönetim organı ile birarada ortak sorumluluğa sahiptir.

İl başkanı, il yönetim organına başkanlık eder.

Geçici Komisyonun değiştirisi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İl teşkilâtı

İl kongresi

MADDE 17. — İl kongresi, sayısı dörtyüzden fazla olmamak üzere parti tüzüğüne göre ilçe kongrelerince gizli oyla seçilen delegelerden kurulur.

Her ilçe kongresince ne kadar delege seçileceği, partinin katıldığı son milletvekili genel seçiminde ilçenin bağlı olduğu il çevresi de alınmış olan oylarla ilçe çevresinde alınmış olan oylar arasındaki yüzde oranına göre önceden hesap ve tesbit edilir. Bu delege sayıları ilçe öğreleri gündemiyle ilân olunur.

Bir siyasi parti bir ilde henüz milletvekilliği genel seçimine katılmamış bulunuyorsa, ilçe kongrelerince secilecek il kongresi delegelerinin sayıları, il ve ilçede kayıtlı üye sayıları arasındaki yüzde oranına göre hesaplanır.

İl başkanıyla il yönetim ve disiplin organları üyeleri, il kongresinin tabii delegeleridir.

İl kongreleri, genel kongrenin toplanma aralıklarına göre toplanır.

MADDE 18. — Tasarının 18 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

İl disiplin organı

MADDE 19. — İl disiplin organı, il çevresinde kayıtlı parti üyelerine ait disiplin işlerinde, merkez disiplin organına ait disiplin işleri haric olmak üzere - ilk kademe disiplin organı olarak görevlidir. Bu organ, il kongresince ve parti tüzüğüne göre gösterdiği şekilde gizli oyla seçilen üyelere kurulur.

İl yönetim organı üyeliklerinin salt çoğunluğu boşalma ile kaybolursa, bu organ ortadan kalkmış olur ve yerine geçici organ kurulur.

İl disiplin organı üyeleri, kongre delegelikleri dışında, başka parti görevi alamazlar.

İl başkanı

MADDE 20. — İl başkanı, parti tüzüğüne göre ya doğrudan doğruya il kongresince veya il yönetim organınca seçilir.

İl başkanı, il çevresinde parti işlerinin yürütülmesinden merkez yönetim organına ve il kongresine karşı yönetim organı ile bir arada ortak sorumluluğa sahiptir.

Hükümetin teklifi

BEŞİNCİ BÖLÜM

İlçe teşkilâtı

İlçe kongresi

MADDE 21. — İlçe kongresi, ilçe çevresindeki muhtarlık bölgelerinde partiye kayıtlı üyelerin parti tüzüğü ile düzenlenen şekilde seçtikleri sayısı ikiyüz elliyi aşmıyan delegelerden kurulur. İlçe başkanı ile il yönetim organı üyeleri ilçe kongresinin tabii delegeleridir. İlçe kongreleri, genel kongrenin toplanma aralıklarına göre toplanır.

İlçe yönetim organı

MADDE 22. — İlçe yönetim organı, ilçe başkanının başkanlığında olmak üzere parti tüzüğü-nün göstereceği sayıda beş ilâ dokuz üyeden kurulur.

İlçe yönetim organının ilçe kongresince nasıl seçileceği, il yönetim organınca veya merkez yönetim organınca ne gibi hallerde ve nasıl işten el çektirileceği ve geçici yönetim organının nasıl kurulacağı parti tüzüğünde gösterilir.

İlçe yönetim organı üyeliklerinin salt çoğunluğu boşalma ile kaybolursa bu organ ortadan kalkmış olur ve yerine geçici organ kurulur.

İlçe başkanı

MADDE 23. — İlçe başkanı, parti tüzüğüne göre ya doğrudan doğruya ilçe kongresince veya ilçe yönetim organınca seçilir.

İlçe başkanı, ilçe çevresinde parti işlerinin yürütülmesinde il yönetim organına ve ilçe kongre-sine karşı ilçe yönetim organı ile bir arada ortak sorumluluğa sahiptir.

İlçe başkanı, ilçe yönetim organına başkanlık eder.

Merkez ilçe teşkilâtı

MADDE 24. — Siyasi partiler, illerin varsa merkez ilçelerinde de ilçe teşkilâtı kurabilirler.

Muhtarlık bölgesinde parti işleri

MADDE 25. — İlçe yönetim organları veya daha üst kademedeki yönetim organları, parti tü-züğüne göre, muhtarlık bölgesindeki parti işlerinin yürütülmesi için birer parti görevlisi göstere-bilirler.

Siyasi partiler yukarıki fıkrada öngörülen parti görevlisinden başka bucaklarda ve muhtarlık bölgelerinde her hangi bir ad altında teşkilât kuramazlar.

ALTINCI BÖLÜM

Meclis grupları

Grup kurma hakkı

MADDE 26. — Türkiye Büyük Millet Meclisinde en az on üyeye sahibolan siyasi partiler Türkiye Büyük Millet Meclisi birleşik toplantısında;

En az on Cumhuriyet Senatosu üyesine sahibolan siyasi partiler Cumhuriyet Senatosunda;

En az on milletvekiline sahibolan siyasi partiler Millet Meclisinde siyasi parti grubu kurma hakkına sahiptirler.

BADDE 21. — Tasarının 21 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 22. — Tasarının 22 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

İlçe başkanı

MADDE 23. — İlçe başkanı, parti tüzüğüne göre ya doğrudan doğruya ilçe kongresince veya ilçe yönetim organınca seçilir.

İlçe başkanı, ilçe çevresinde parti işlerinin yürütülmesinden il yönetim organına ve ilçe kongresine karşı, ilçe yönetim organı ile bir arada ortak sorumluluğa sahiptir.

MADDE 24. — Tasarının 24 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 25. — Tasarının 25 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

Meclis grupları

Grup kurma hakkı

MADDE 26. — Türkiye Büyük Millet Meclisinde en az on üyeye sahibolan siyasi partiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısında;

En az on Cumhuriyet Senatosu üyesine sahibolan siyasi partiler, Cumhuriyet Senatosunda;

En az on milletvekiline sahibolan siyasi partiler, Millet Meclisinde siyasi parti grubu kurma hakkına sahiptirler.

Hükümetin teklifi

Bir siyasi partinin grup kurduğu, o partinin genel başkanı tarafından ilgili yasama meclisinin başkanlığına yazı ile bildirilir. Bu yazıya parti grubunun iç yönetmeliğinin eklenmesi lâzımdır.

Grup iç yönetmeliği

MADDE 27. — Bir partinin grup iç yönetmeliği, grubun ilk kuruluşunda partinin merkez karar organı tarafından yapılır. İç yönetmelik, ancak daha sonra partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu tarafından değiştirilebilir.

İç yönetmelikte, partinin yasama meclislerindeki gruplarının aynı partinin organları olarak ahenk ve iş birliği içinde çalışmasını sağlayıcı tedbirler hükme bağlanır.

Bir partinin grup iç yönetmeliğinin parti tüzük veya programına aykırı olduğu merkez karar organınca ileri sürülür ve bu iddia grupça dikkate alınmazsa genel kongre delege tam sayısının salt çoğunluğunun oyu ile tüzük veya programa aykırı hükümleri iptal eder.

Grup genel kurulu

MADDE 28. — Bir siyasi partinin bir yasama meclisindeki grubunun genel kurulu, o mecliste ki üyelerinden kuruludur.

Yasama meclisleri başkanı ve başkan vekilleri, üyesi buldukları siyasi parti gruplarının toplantılarına katılamazlar.

Grup yönetim organı

MADDE 29. — Grup yönetim organı, parti tüzüğünde veya gurup iç yönetmeliğinde gösterilen sayıda üyeden kuruludur. Bu organın görev ve yetkileri parti tüzüğünde ve grup iç yönetmeliğinde belirtilir.

Grup disiplin organları

MADDE 30. — Millet Meclisi ve Cumhuriyet senatosunda grubu olan partilerin bu gruplar için ayrı birer disiplin organı bulunur. Grup disiplin organları, grup genel kurulunca kendi üyeleri arasından seçilir. Genel başkan ile grup yönetim organları üyeleri ve bakanlar, grup disiplin organına seçilemezler.

Grup disiplin organlarının görev ve yetkileri parti tüzüğünde ve grup iç yönetmeliğinde belirtilir.

Grup başkanı

MADDE 31. — Parti Genel Başkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi değilse, partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu genel kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile bir başkan seçer.

Geçici Komisyonun değiştirilmesi

Bir siyasi partinin grup kurduğu, o partinin genel başkanlığı tarafından ilgili yasama meclisinin başkanlığına yazıyla bildirilir. Bu yazıya parti grubunun iyönetmeliğinin eklenmesi gerekir.

Grup içyönetmeliği

MADDE 27. — Bir partinin grup içyönetmeliği, grubun ilk kuruluşunda partinin merkez karar organı tarafından yapılır. İyönetmelik, daha sonra, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu tarafından değiştirilebilir.

İyönetmelikte, partinin yasama meclislerindeki gruplarının aynı partinin organları olarak ahenk ve iş birliği içinde çalışmasını sağlayıcı tedbirler hükme bağlanır.

Bir partinin grup iyönetmeliğinin parti tüzük veya programına aykırı olduğu merkez karar organınca ileri sürülür ve bu iddia grupça dikkate alınmazsa genel kongre, delege tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile parti tüzüğü veya programına aykırı hükümleri iptal eder.

Grup genel kurulu

MADDE 28. — Bir siyasi partinin bir yasama meclisindeki grubunun genel kurulu, o mecliste ki üyelerinden kuruludur.

Bir siyasi partinin mensubu olan Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri o partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu genel kurulunu teşkil ederler.

Yasama meclisleri başkan ve başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasi parti gruplarının toplantılarına katılamazlar.

Grup yönetim organı

MADDE 29. — Bir siyasi partinin Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi grupları yönetim organları, parti tüzüğünde veya grup iyönetmeliğinde gösterilen sayıda üyeden kuruludur. Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetim organı, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi grupları yönetim organları üyelerinden kurulur; partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısındaki grup faaliyetlerinde yetkili yönetim organı da bu organdır. Grupların yönetim organlarının görev ve yetkileri parti tüzüğünde veya grup iyönetmeliğinde belirtilir.

Grup disiplin organları

MADDE 30. — Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde grubu olan siyasi partilerin bu gruplar için ayrı birer disiplin organı bulunur. Grup disiplin organları, grup genel kurulunca kendi üyeleri arasından seçilir. Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu disiplin organı, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi gruplarının disiplin organları üyelerinden kuruludur. Genel Başkan ile grupların yönetim organlarının ve partinin merkez yönetim organlarının üyeleri ve Bakanlar Kurulu üyeleri, grup disiplin organlarına seçilemezler.

Grupların disiplin organlarının görev ve yetkileri parti tüzüğünde veya grup iyönetmeliğinde belirtilir.

Grup başkanı

MADDE 31. — Parti genel başkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi değilse, partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu genel kurulu, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile bir başkan seçer.

Hükümetin teklifi

Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu başkanı, aynı zamanda, üyesi bulunduğu yasama meclisi grubunun da başkanıdır; üyesi olmadığı yasama meclisi parti grubu ise başkanvekili veya vekilleri seçmekle yetinir.

Diğer grup organları

MADDE 32. — Parti tüzüğü veya grup iç yönetmeliği, grup denetçilikleri gibi organlar kurulmasını da öngörebilir.

Seçimlerde gizli oy

MADDE 33. — Grup genel kurullarında yapılacak seçimler gizli oyla olur.

Grup ve hükümet münasebeti

MADDE 34. — Parti tüzüğü veya grup iç yönetmeliklerinde Bakanlar Kuruluna yahut bir bakana güven veya güvensizlik oyu verilmesi konusunda karar alma yetkisini Millet Meclisi Grubu Genel Kurulundan gayri bir organa bırakan hüküm bulunamaz.

Hükümete katılacak bakanların parti gruplarında seçim yoluyla tesbiti mümkün değildir.

Gruplara tanınan haklar

MADDE 35. — Yasama meclisleri içtüzüklerinde siyasi parti gruplarına tanınan hakların ve yetkilerin bir kısmının veya tamamının grup kurma yetkisine sahibolmayan siyasi parti mensuplarına ve bağımsızlara tanınması caiz değildir. Bu hüküm, siyasi parti grubu mensubu olmayanların, meclislerdeki boş üyelikler haric olmak üzere siyasi parti gruplarının buldukları meclisler üye tamsayısı yüzde oranlarına göre haiz oldukları rüçhan haklarına dokunulmaksızın, başkanlık divanlarında, komisyonlarda ve seçilen heyetlerde Anayasaya ve içtüzüğe göre yer almalarını önlemez.

Grup kuramıyan partilerin disiplini

MADDE 36. — Yasama meclislerinde grup kurma hakkına sahip olmıyan siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisindeki parti disiplinini nasıl sağlayacakları tüzüklerine göre tesbit edilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Adayların tesbiti

İl yoklamaları

MADDE 37. — Siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği için yapılacak seçimlerde gösterecekleri adaylar, her seçim çevresinde parti seçmen kütüğüne kayıtlı bütün parti üyelerinin katılabilecekleri bir ön seçimle tesbit edilir.

Merkez yoklaması

MADDE 38. — Siyasi partilerin milletvekilliği genel seçimleri için kanun gereğince gösterecekleri adayların en az yüzde onu ve en çok yüzde onbeşi merkez yoklama kurulunca tesbit edilir.

Geçici Komisyonun değiştirişi

Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grupu başkanı, aynı zamanda, üyesi bulunduğu yasama meclisi grubunun da başkanıdır; üyesi olmadığı yasama meclisindeki parti grubu ise, başkanvekilini veya vekillerini seçmekle yetinir.

Diğer grup organları

MADDE 32. — Parti tüzüğü veya grup içyönetmeliği, grup denetçilikleri gibi organlar ve merciler kurulmasını da öngerebilir.

MADDE 33. —Tasarının 33 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Grup ve Hükümet münasebeti

MADDE 34. — Parti tüzüğünde veya grup içyönetmeliğinde Bakanlar Kuruluna yahut bir bakana güven veya güvensizlik oyu verilmesi konusunda karar alma yetkisini Millet Meclisi Grubu Genel Kurulundan gayrı bir parti organına bırakan hüküm bulunamaz.

Hükümete katılacak Bakanlar Kurulu üyelerinin parti gruplarında ve diğer parti organlarında seçim yoluyla tesbiti mümkün değildir.

Gruplara tanınan haklar

MADDE 35. — Yasama meclisleri içtüzüklerinde siyasi parti gruplarına tanınan hakların ve yetkilerin bir kısmının veya tamamının grup kurma yetkisine sahibolmayan siyasi parti mensuplarına ve bağımsızlara tanınması mümkün değildir. Bu hüküm, siyasi parti grubu mensubu olmayanların, buldukları Meclisin -boş üyelikler hariç- üye tamsayısı içindeki yüzde oranlarına göre ve o Meclisteki siyasi parti gruplarının kendi yüzde oranlarına uygun olarak sahiboldukları öncelik haklarına dokunmaksızın, başkanlık divanlarında, komisyonlarda ve seçilen heyetlerde Anayasa, kanun ve içtüzüğe göre yer almalarını önlemez.

Grup kuramıyan partilerin disiplini

MADDE 36. — Grup kurma hakkına sahibolmayan siyasi partilerin yasama meclislerinde parti disiplinini nasıl sağlayacakları, partinin merkez karar organınca düzenlenir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Adayların tesbiti

MADDE 37. — Tasarının 37 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Merkez yoklaması

MADDE 38. — Siyasi partilerin milletvekilliği genel seçimleri için kanun gereğince gösterecekleri adayların en az yüzde beşi ve en çok yüzde onbeşi, merkez yoklama kurulunca tesbit edilir. Bu organlar arasında yüzde beşi aşan hangisinin uygulanacağı parti tüzüğünde veya genel

Hükümetin teklifi

Merkez yoklama kurulu, partinin teşkilâtı olan her ilden parti tüzüğü gereğince seçilecek birer delege ile merkez karar organı üyelerinden kuruludur.

Merkez yoklama kurulu, kendisi tarafından gösterilecek adayların (parti tüzüğünde veya parti genel kongresince alınan kararda belirtilen esaslara göre, hangi illere ait aday listelerinde yer alacaklarını ve bu listelerde kaçınıcı sırada bulunacaklarını serbestçe tesbit eder.

Bir siyasi partinin bir ildeki partiye kayıtlı üye sayısı binden daha az ise, o ile ait adayların merkez yoklama kurulu tarafından tesbiti mümkündür.

Genel kongre, ara seçimlerde aday gösterme yetkisini, tesbit edeceği esaslar içinde merkez yoklama kuruluna bırakabilir.

Bir seçim çevresinde partinin göstermesi gereken aday sayısından daha az istekli bulunması halinde, adaylar merkez yoklama kurulunca tesbit edilir.

Ön seçimde uygulanacak kurallar

MADDE 39. — 37 nci maddede söz konusu edilen ön seçimlerde, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanunun 2 ilâ 4, 7 ilâ 10, 14 ilâ 20, 22, 24 ilâ 28, 31 ve 32 nci maddeleri, 33 ncü maddenin A, B ve D bendleri, 35 ilâ 46, 63, 67 ilâ 71, 74 ilâ 77, 79 ilâ 86, 88 ilâ 90, 92 ilâ 99, 101, 102, 104, 106, 107, 109, 111 ilâ 148, 152 ilâ 154, 156 ilâ 185 nci maddeleri ve geçici 9 ncu maddesi hükümleri ile 24 Mayıs 1961 tarihli ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanununun 11 ve 16 nci maddeleri ve 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 22 ve 37 nci maddeleri uygulanır.

Ön seçim ve yoklama adaylığı

MADDE 40. — Bir ön seçim veya merkezi yoklama ile aday olabilmek için; ilgili siyasi partinin üyesi olmak ve adaylığı kazandığı takdirde katılacağı seçimde seçilebilme ve aday olma yeterliğine sahip bulunmak gereklidir.

Aynı kimse, ön seçim veya merkez yoklamasında muhtelif siyasi partilerde aday olamaz. Aksi halde, bütün siyasi partilerle ilgili olarak adaylığı ve parti üyeliği ortadan kalkar.

Siyasi partilerin genel başkanlıkları, bir ön seçimde kendi partilerinden aday olanların listesini, seçim çevreleriyle birlikte Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına bildirirler. Bu bildirin, kanuna göre ön seçimin yapılacağı günden en az beş gün önce verilmesi şarttır.

Bildiriden sonra adaylıktan çekilme, ön seçim sonuna kadar dikkate alınmaz. Ancak, bu gibiler ön seçim sonunda aday seçilmiş iseler, çekilmeleri hüküm ifade eder ve onların yerlerine sırada daha sonra gelenler aday seçilmiş sayılırlar. Ölüm halinde de aynı hüküm uygulanır.

Her hangi bir sebeple ön seçimlerde tamamlanmayan aday sayısı kadar aday, merkez yoklama kurulunca gösterilir. Ancak, merkez yoklama kurulu, bu yetkisini salt çoğunlukla alacağı bir kararla merkez karar veya yönetim organına devredebilir.

Geçici Komisyonun değiştirilişi

kongre kararında belirir.

Merkez yoklama kurulu, partinin teşkilâtı olan her ilden parti tüzüğü gereğince seçilecek birer delege ile merkez karar organı üyelerinden kuruludur.

Merkez yoklama kurulu tarafından gösterilecek adayların hangi illere ait aday listelerinde yer alacakları, parti tüzüğünde veya parti genel kongresince alınan kararda belirtilen esaslara göre tesbit edilir. Merkez yoklama kurulu, kendisi tarafından gösterilecek adayların bu listelerde kaçınıcı sırada bulunacaklarını serbestçe tâyin eder.

Bir siyasi partinin bir ildeki partiye kayıtlı üye sayısı binden az ise, o ile ait adayların merkez yoklama kurulu tarafından tesbiti mümkündür. Merkez yoklama kurulu, bu yetkisini, merkez karar veya yönetim organına devredebilir.

Genel kongre, ara seçimlerde aday gösterme yetkisini, tesbit edeceği esaslar içinde merkez yoklama kuruluna bırakabilir.

Bir seçim çevresinde partinin göstermesi gereken aday sayısından daha az istekli bulunması halinde, adaylar merkez yoklama kurulunca tesbit edilir. Merkez yoklama kurulu, bu yetkisini merkez karar veya yönetim organına devredebilir.

Cumhuriyet Senatosu üyeleği seçimlerinde bu madde hükümlerinin uygulanıp uygulanmıyacağı, parti tüzüğü veya genel kongre kararıyla tesbit edilir.

Ön seçimde uygulanacak kurallar

MADDE 39. — 37 nci maddede söz konusu edilen bütün önseçimlerde, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanununun 2 ilâ 4, 7 ilâ 10, 14 ilâ 20, 22, 24, ilâ 28, 31 ve 32 nci maddeleri, 33 ncü maddenin (A), (B) ve (D) bendleri, 35 ilâ 46, 63, 67 ilâ 71, 74 ilâ 77, 79 ilâ 86, 88 ilâ 90, 92 ilâ 99, 101,102, 104, 106, 107, 109, 111 ilâ 148, 152 ilâ 154, 156 ilâ 185 nci maddeleri ve 9 ncu geçici maddesi hükümleri ile 24 Mayıs 1961 tarihli ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu üyelerinin Seçim Kanununun 11 ve 16 ncı maddeleri ve 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 22 ve 37 nci maddeleri uygulanır.

Ön seçim ve merkez yoklama adaylığı

MADDE 40. — Bir ön seçim veya merkezi yoklama suretiyle aday olabilmek için, adaylığı kazandığı takdirde katılacağı seçimde seçilebilme ve aday olma yeterliğine sahip bulunmak gereklidir.

Aynı kimse, ön seçim veya merkez yoklamasında değişik siyasi partilerde aday olamaz. Aksi halde, bütün siyasi partilerle ilgili olarak adaylığı ve parti üyeliği ortadan kalkar.

Siyasi partilerin genel başkanlıkları, bir ön seçimde kendi partilerinde aday olanların listesini, seçim çevreleriyle birlikte Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına bildirirler. Bu bildirin, kanuna göre ön seçimin yapılacağı günden en az beş gün önce verilmesi şarttır.

Bildiriden sonra adaylıktan çekilme, ön seçim sonuna kadar dikkate alınmaz. Ancak, bu gibiler ön seçim sonunda aday seçilmiş iseler, çekilmeleri hüküm ifade eder ve onların yerlerine sırada daha sonra gelenler aday seçilmiş sayılırlar. Ölüm halinde de aynı hüküm uygulanır.

Her hangi bir sebeple ön seçimlerde tamamlanmıyan aday sayısı kadar aday, merkez yoklama kurulunca gösterilir. Ancak, merkez yoklama kurulu, bu yetkisini merkez karar veya yönetim organına devredebilir.

Hükümetin teklifi

Adaylık şartları

MADDE 41. — Belli bir seçimle ilgili ön seçim veya yoklamada aday olmak, başka bir seçim için yapılacak ön seçim veya yoklamada aday olmayı ve belli bir seçim çevresinde veya merkez yoklama kurulunda yapılacak seçim için aday olmak, diğer bir seçim çevresindeki ön seçimde aday olmayı engellemez.

Sandık bölgeleri

MADDE 42. — 37 nci madde gereğince yapılacak önseçimlerde sandık bölgeleri, bu önseçimleri takibedecek olan seçimler için tesbit edilen sandık bölgeleridir.

Sandık kurulu

MADDE 43. — 37 nci madde gereğince yapılacak önseçimlerde sandık kurulu, siyasi partilere ait ayrı sandıkların hepsi için bir kurul başkanı ile her bir siyasi partinin sandığı için o siyasi partinin bir temsilcisinden kuruludur. Bu temsilciler partilerin ilçe başkanlıklarınca tesbit edilerek ilçe seçim kurulu başkanlığına bildirilir.

Bu madde hükmünün uygulanmasında 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanunun değişik 23 ncü maddesinin 1, 2 ve 3 ncü fıkralarına göre hareket edilir.

Bir seçim çevresinde seçime katılacağı Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilân edilen her siyasi parti için ayrı sandık bulundurulur.

Parti seçmen kütüğü

MADDE 44. — Bir siyasi partiye mensubolan seçmen vatandaş, ikametgâhının veya en az üç aydan beri oturmakta bulunduğu muhtarlığın parti seçmen kütüğüne yazılır.

Bu kütüklerin düzenlenmesi için, seçmen kütükleri yazımının başladığı tarihten itibaren onbeş gün içinde partilerin ilçe başkanlıkları, ilçe seçim kurulu başkanlığına kendi üyelerinin listelerini verirler. Bu listelerde, parti seçmen kütüğünün düzenlenmesi için gerekli bütün bilgiler bulunur.

Parti seçmen kütüğü düzenlenirken, kütüğün düzenlenmesi sırasında o mahalde ikametgâh sahibi olmayanlar birinci fıkra gereğince işlem görürler.

Her siyasi parti için ayrı bir seçmen kütüğü hazırlanır. Parti seçmen kütükleri, seçmen kütükleriyle birlikte yapılır.

Yabancı memleketlerde bulunan parti üyesi vatandaşlar, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanunun 29 ncü maddesinin son fıkrası gereğince kaydoldukları muhtarlığa ait parti seçmen kütüğüne kaydolunurlar.

Seçmen kütüğüne yazılma

MADDE 45. — Ön seçimde seçmenlik sıfatının tâyininde esas, parti seçmen kütüğüdür.

Her seçmenin, kütüğünde yazılı bulunduğu seçim bölgesinde ve oturduğu yere en yakın sandığa ait seçmen listesine yazılması ve o sandıkta oy kullanması esastır.

Bir seçmen, birden çok seçmen kütüğüne ve sandık seçmen listesine yazılamaz ve birden çok oy kullanamaz.

Geçici Komisyonun değiştirilmesi

MADDE 41. — Tasarının 41 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 42. — Tasarının 42 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 43. — Tasarının 43 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 44. — Tasarının 44 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Parti seçmen kütüğüne yazılma

MADDE 45. — Ön seçimde seçmenlik sıfatının tâyininde esas parti seçmen kütüğüdür.

Her seçmenin, kütüğünde yazılı bulunduğu seçim bölgesinde ve oturduğu yere en yakın sandığa ait seçmen listesine yazılması ve o sandıkta oy kullanması esastır.

Bir seçmen, birden çok seçmen kütüğüne ve sandık seçmen listesine yazılamaz ve birden fazla oy kullanamaz.

Hükümetin teklifi

Parti seçmenliği yeterliği

MADDE 46. — Parti seçmen kütüğüne yazılmakta esas, ilgili siyasi parti tarafından resmen verilmiş bilgilerdir. Ancak, parti kütüğüne yazılmak için bizzat müracaat eden vatandaşların gösterecekleri parti üyeliği hüviyet cüzdanları ile partiye ait diğer resmî belgeler de dikkate alınır.

Kütüğü düzenlemekle görevli olan resmî makamlar, ilgili vatandaşın kanun ve parti tüzüğü gereğince parti üyesi olup olmadığını incelemek yetkisine sahiptirler.

Birden çok siyasi partiye kaydı olduğu anlaşılanlar, hiçbir partinin seçmen kütüğüne kaydedilmezler. Bunların durumu, kütüğü düzenliyen resmî makamlarca derhal ilgili siyasi partilere bildirilir.

Ön seçimde propaganda kayıtlanması

MADDE 47. — Ön seçimlere katılan adaylar için propaganda yapmak amacıyla açık hava ve kapalı salon toplantıları tertiplenemez; duvar ilanı, el ilanı ve diğer nevi matbualarla propaganda yapılamaz. Ancak, siyasi partiler, adayların meslek veya sanat hayatlarındaki derece, başarı ve eserlerini ve memlekete ve partiye hizmetlerini gösterir ve vesikalık fotoğraflarını taşıyan matbualar dağıtabilirler. Bu matbualar, adayların soyadı alfabe sırasına göre düzenlenir.

Adaylar, mensub oldukları partinin programı, genel kongresinin ve yetkili merkez organlarının kararları ile partinin seçim bildirisi dışında millî, mahallî yahut meslekî çapta her hangi bir vaadde bulunamazlar.

Müşahitler

MADDE 48. — Siyasi partilerin müşahitleri, sandık başı işlemlerini takibetmek üzere hazır bulunabilirler.

Kurulda Çoğunluk Sağlanması

MADDE 49. — Sandık başında oy verme başlamazdan önce veya oy verme sırasında, sandık kuruluna dâhil siyasi parti temsilcisi görevini yapmazsa, ceza hükümleri saklı kalmak üzere, yerine siyasi partinin sıradaki yedek temsilcisi getirilir. Bu da mümkün olmazsa, bu cihet tutanağa geçirilir ve eksikler o sandık alanında parti seçmeni yeterliğine sahip ve okur yazar olanlar arasından sandık başkanının seçeceği kimselerle tamamlanır.

Oy puslası

MADDE 50. — Her sandık başında Yüksek Seçim Kurulunca bastırılmış özel filigranlı oy puslaları bulundurulur.

Partili seçmenlerin aday adlarını bu puslalar üzerine yazması şarttır. Aksi halde, oy puslası muteber sayılmaz.

Seçmenin okuma yazma bilmediğini Kurul Başkanına ifade etmesi takdirinde başkan, ilgili siyasi partinin kuruldaki temsilcisini veya temsilci yoksa müşahitlerden birini haberdar ettikten

Geçici Komisyonun değiştirilmesi

Parti seçmenliği yeterliği

MADDE 46. — Parti seçmen kütüğüne yazılmakta esas, ilgili siyasi parti tarafından resmen verilmiş bilgilerdir. Ancak, parti kütüğüne yazılmak için kendisi başvuran vatandaşların gösterecekleri parti üyeliği hüviyet cüzdanları ile partiye ait diğer resmî belgeler de dikkate alınır. Bu bilgilere göre, ön seçimden üç ay öncesine kadar partiye üye kaydolmuş olanlar, parti seçmenliği yeterliğine sahiptirler. Bu fıkrada söz konusu bilgiler, ön seçimden üç ay önce verilir. Ancak, milletvekilliği seçimlerinin yenilenmesine karar verilmesi halinde, bu bilgiler, yenileme kararından başlayarak onbeş gün içinde verilir.

Kütüğü düzenlemekle görevli resmî makamlar, ilgili vatandaşın kanun veya parti tüzüğü gereğince parti üyesi olup olmadığını incelemek yetkisine sahiptirler.

Birden çok siyasi partiye kayıtlı olduğu anlaşılanlar, hiçbir partinin seçmen kütüğüne kaydedilmezler. Bunların durumu, kütüğü düzenliyen resmî makamlarca derhal ilgili siyasi partilere bildirilir.

Ön seçimde propaganda kayıtlaması

MADDE 47. — Ön seçimlere katılan adaylar için propaganda yapmak amacıyla açık hava toplantıları ve - örf ve âdete göre sohbet toplantısı sayılanlar hariç - kapalı salon toplantıları ter-tiplenemez; duvar ilânı, el ilânı ve diğer nevi matbualarla propaganda yapılamaz.

İl seçim kurulu, her bir siyasi parti için, adayların veya partilerin vereceği yazılı bilgileri esas alarak, adayların meslek veya sanat hayatlarındaki derece, başarı ve eserlerini ve memle-kete ve partiye hizmetlerini gösterir ve vesikalık fotoğraflarını taşıyan matbualar bastırır. Adayların soyadı alfabe sırasına göre düzenlenecek olan bu matbualar adaylara eşit sayıda dağıtılır ve sandık başlarına asılır.

Adaylar, mensuboldukları partinin programı, genel kongresinin ve yetkili merkez organları-nın kararları ile partinin seçim bildirisi dışında millî, mahallî yahut meslekî çapta her hangi bir vaitte bulunmazlar.

Müşahitler

MADDE 48. — Ön seçim sırasında siyasi partilerin müşahitleri kendi partilerine ait sandık başı işlemlerini takibetmek üzere hazır bulunabilirler.

Kuruldaki parti temsilcisinin görevini yerine getirmemesi

MADDE 49. — Sandık başında oy verme başlamazdan önce veya oy verme sırasında, sandık kuruluna dâhil siyasi parti temsilcisi görevini yapmazsa, ceza hükümleri saklı kalmak üzere, yerine siyasi partinin sıradaki yedek temsilcisi getirilir. Bu da mümkün olmazsa, bu cihet tutana-ğa geçirilir ve eksikler o sandık alanında parti seçmeni yeterliğine sahip ve okur - yazar olanlar arasından sandık başkanının seçeceği kimselerle tamamlanır.

Oy Puslası:

MADDE 50. — Her sandık başında Yüksek Seçim Kurulunca bastırılmış özel fligranlı oy pus-laları bulundurulur.

Partili seçmenlerin aday adlarını bu puslaların üzerine yazmaları şarttır.

Seçmenin okuma - yazma bilmediğinin kurul başkanınca tesbit edilmesi takdirinde, başkan, ilgili siyasi partinin kuruldaki temsilcisini veya temsilci yoksa müşahitlerinden birini haberdar ettikten sonra, seçmen, kurul başkanı, parti temsilcisi veya müşahidiyle birlikte hücreye girerler; kurul

Hükümetin teklifi

sonra seçmen, parti temsilcisi veya müşahitle birlikte hücreye girerek o seçmenin bildireceği adayların adlarını oy puslasına kaydeder ve altını imzalar. Okuma yazma bilmeyen seçmen aday adlarını başkana ancak sözlü olarak bildirebilir. Seçmenin yazılı bir kâğıdı başkana vermek suretiyle orada yazılı olan adları oy puslasına geçirmesini istemesi takdirinde bu istem reddedilir.

Bir siyasi partinin merkez karar veya yönetim organı, o seçim çevresinde gösterilecek aday sayısından az sayıda aday adı yazılan oy puslalarının muteber addedilmesini Yüksek Seçim Kuruluna önceden bildirebilir. Bu husus, Yüksek Seçim Kurulunca ilân ettirilir. Fazla ad yazılı oy puslalarında alttan itibaren fazla olan adlar dikkate alınmaz.

Kurulca okunamayan adlar hesaba katılmaz. Bu takdirde, oy puslası gerektiğinden daha az sayıda ad yazılmış pusla gibi işlem görmez. Bir puslaya aynı ad birkaç defa yazılmış ise, tek bir oy sayılır.

Kimliğin tesbiti

MADDE 51. — Oy vermek parti hüviyet cüzdanının gösterilmesiyle mümkündür. Parti hüviyet cüzdanını gösteremiyenlerden yahut cüzdanın sahibi olduğu hususunda tereddüde düşülenlerden nüfus hüviyet cüzdanı istenebilir. Bununla beraber, sandık başkanı ile ilgili siyasi parti temsilcisi seçmenin kimliğinde ittifak ettikleri yahut kendilerince tanınan o partiye mensup iki seçmen marifetiyle kimliği tesbit ettikleri takdirde parti seçmen kütüğünde adı bulunan seçmen oy kullanabilir. Bu suretle oy veren seçmenin imzasının yanına tanıklık yapanların adları ve kimlikleri yazılır ve kendilerine imzalatılır.

Oy vermeden önceki işler

MADDE 52. — Sandık kurulu önüne gelen seçmen, parti hüviyeti cüzdanını başkana verir veya seçmen sıra numarasını başkana söyleyerek kimliğini ispat eder. Daha sonra, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanunun 91 nci maddesinin 2, 3 ve 4 nci fıkraları hükümleri uygulanır.

Zarfların açılması

MADDE 53. — Sandık kurulu başkanı, sayım ve döküm işine başlanmazdan önce, sayım ve döküm cetvellerinin boş ve yazısız olduğunu hazır bulunanlara gösterir.

Kuruladaki her siyasi parti temsilcisinin iki yedeği, sayım ve döküm işlerinde kendi partileriyle ilgili olarak kurula yardımcı olurlar. Bir partinin kuruldaki asıl veya yedek temsilcisi, diğer bir partinin sayım ve döküm işiyle görevlendirilemez.

Görevli üye sandıktaki oy zarflarını teker teker alarak başkana verir. Zarfı başkan açar ve içinden çıkan oy puslasını herkesin görebileceği ve işitebileceği şekilde okur.

Oy pusulalarının muteber olup olmaması vehesaba katılıp katılmaması hususunda tereddüt edilirse, bunlar cetvele döküm yapılmadan ayrılır.

Bütün zarfların açılıp okunması bittikten sonra, ayrılmış olan oy puslalarının muteber olup olmadıkları, hesaba katılıp katılmıyacakları hususu, her siyasi parti için, o siyasi partinin kuruldaki temsilcisi ile başkan tarafından karara bağlanır. Oylarda eşitlik halinde başkanın oyu esastır. Bu karar tutanağa geçirilir ve müteber sayılan oylarla hesaba katılmasına karar verilen oylar da cetvele işlenir.

Muteber sayılmıyan ve hesaba katılmıyan oy puslaları ayrıca paketlenerek saklanır.

Oy puslası okundukça, cetvel kayıtçısı olan temsilei önündeki cetvele gerekli işareti koyar. Bu işaret konduktan sonra oy puslası torbaya atılır.

Geçici Komisyonun değistirişi

başkanı, aday listesini seçmene okur ve seçmenin bildireceği adayların adlarını oy puslasına kaydederek altını imzalar. Seçmen, aday adlarını başkana ancak sözlü olarak bildirebilir. Seçmenin yazılı bir kâğıdı başkana vermek suretiyle orada yazılı olan adları oy puslasına geçirmesini istemesi takdirinde, bu istem reddedilir.

Bir siyasi partinin merkez karar veya yönetim organı, o seçim çevresinde gösterilecek aday sayısından veya belli bir sayıdan az sayıda aday adı yazılan oy puslalarının muteber sayılmamasını Yüksek Seçim Kuruluna önceden bildirebilir. Bu husus, Yüksek Seçim Kurulunca ilân ettirilir. Fazla ad yazılı oy puslalarında alttan itibaren fazla olan adlar dikkate alınmaz.

Kurulca okunamıyan adlar hesaba katılmaz. Bu takdirde, oy puslası, gerektiğinden daha az sayıda ad yazılmış pusla gibi işlem görmez. Bir puslaya aynı ad birkaç defa yazılmışsa, tek bir oy sayılır.

MADDE 51. — Tasarının 51 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 52. — Tasarının 52 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 53. — Tasarının 53 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Oy puslalarını ilgili siyasi partinin müşahitleri ile adaylar görebilirler. Bunlara sayım masası başında yer verilir. Ancak, masa başında aynı parti için birden fazla müşahit bulundurulmaz.

Müteber olmayan zarf ve puslalar

MADDE 54. — Aşağıda yazılı oy puslaları müteber değildir :

1. Sandık Kurulunca verilen tek biçim ve renkteki çift mühürlü zarftan başka bir zarfa konulmuş bulunan oy puslaları;
2. Hangi seçmen tarafından atıldığı belli olacak şekilde imza, mühür veya işaret taşıyan zarfa konulmuş oy puslaları;
3. İmzalı veya mühürlü veya seçmenin kim olduğunu belirten her hangi bir işareti taşıyan oy puslaları;
4. Bir zarftan değişik partilere ait veya değişik şekilde tertiplenmiş olarak birden fazla çıkan oy puslaları.

Aynı partiye aid olup tamamıyla aynı adları taşıyan bir puslanın aynı zarftan birden fazlası çıkarsa, tek bir pusla sayılır.

Sayımın ilânı ve sonucu

MADDE 55. — Oyların sayımı ve sonuçları sayım cetvellerine geçirilmesi biter bitmez, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanununun 105 nci maddesi hükümleri, mezkûr maddenin 9 ncu bendi ile son fıkrası haric olmak üzere, uygulanır.

Her siyasi parti için ayrı ayrı düzenlenecek basılı tutanak kâğıdında, o partiden aday olmak üzere önseçimde aday olmuş bulunanların aldıkları oyların toplamları rakam ve yazı ile belirtilir. Bu tutanak, ilgili siyasi partinin temsilcisi ve başkan tarafından imzalanır.

Sonuçların birleştirilmesi

MADDE 56. — İlçe Seçim Kurulunun yapacağı sayım, döküm ve birleştirme işlemleri sırasında ilgili siyasi partinin adayları ve müşahitleri hazır bulunabilirler. Bu işlemlerde hazır bulunanlara, işlemleri yakından takibedecekleri yer ayrılır.

İl Seçim Kurulu, sandık kurullarından gelen evrakı geldikçe teslim almakla beraber aralıksız çalışır ve sandık tutanaklarını birleştirmeye devam eder.

En son sandığın tutanağı geldikten sonra ilçe dâhilindeki bütün sandık tutanaklarının birleştirilmesi tamamlanır ve sonuç bir tutanağa geçirilir.

Adayların aldıkları oylardan itiraza uğramaksızın müteber olan ve hesaba katılan oy puslaları ile itiraz edilmişken müteber sayılan ve hesaba katılan oy puslalarının sayısı toplanarak o ilçe dâhilinde müteber oy puslaları toplamı elde edilir ve tutanağa geçirilir.

İlçe Seçim Kurulunda hazırlanan tutanaklardan birer nüshası İlçe Seçim Kurulu Başkanı ve en az iki üye tarafından İl Seçim Kuruluna götürülür.

Müfredatlı olarak her sandıkta adayların aldıkları oy miktarlarını ve müteber oy puslaları toplamını gösteren tutanağın birer sureti tasdikli olarak ilgili siyasi partiye derhal verilir. Bundan sonra, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanununun 108 nci maddesinin 7 ve 8 nci fıkraları uygulanır.

İlçe Seçim Kurulunda bir siyasi partiye ait tutanakların birleştirilmesinde o partiye mensup bulunmayanlar görevlendirilemez.

Geçici Komisyonun değiştirilişi

Muteber olmayan zarf ve puslalar:

MADDE 54. — Aşağıda yazılı oy puslaları muteber değildir:

1. Sandık kurulunca verilen tek biçim ve renkteki çift mühürlü zarftan başka bir zarfa konulmuş oy puslaları;
2. Özel filigran taşımayan oy puslaları;
3. Hangi seçmen tarafından atıldığı belli olacak şekilde imza, mühür veya işaret taşıyan zarfa konulmuş oy puslaları;
4. İmzalı veya mühürlü veya seçmenin kim olduğunu belirten her hangi bir işaret taşıyan oy puslaları;
5. Bir zarftan değişik partilere ait veya değişik şekilde tertiplenmiş olarak birden fazla çıkan oy puslaları.

Aynı partiye aıdolup tamamıyla aynı adları taşıyan puslalar, aynı zarftan birden fazlası çıkarsa, tek bir pusla sayılır.

Sayımın ilânı ve sonucu

MADDE 55. — Oyların sayımı ve sonuçlarının sayım cetvellerine geçirilmesi biter bitmez, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanunun 105 nci maddesi hükümleri, zikri geçen maddenin 9 ncu bendi ile son fıkrası hariç olmak üzere, uygulanır.

Her siyasi parti için ayrı ayrı düzenlenecek basılı tutanak kâğıdında, o partiden aday olmak üzere ön seçimde aday olmuş bulunanların aldıkları oyların toplamları rakam ve yazı ile belirtilir. Bu tutanak, ilgili siyasi partinin temsilcisi ve kurul başkanı tarafından imzalanır.

Sonuçların birleştirilmesi

MADDE 56. — İlçe seçim kurulunun yapacağı sayım, döküm ve birleştirme işlemleri sırasında ilgili siyasi partinin adayları ve müşahitleri hazır bulunabilirler. Bu işlemlerde hazır bulunanlara, işlemleri yakından takibedebilecekleri bir yer ayrılır.

İlçe seçim kurulu, sandık kurullarından gelen evrakı geldikçe teslim almakla beraber, aralıksız çalışır ve sandık tutanaklarını birleştirmeye devam eder.

En son sandığın tutanağı geldikten sonra ilçe dâhilindeki bütün sandık tutanaklarının birleştirilmesi tamamlanır ve sonuç bir tutanağa geçirilir.

Adayların aldıkları oylardan itiraza uğramaksızın muteber olan ve hesaba katılan oy puslaları ile itiraz edilmişken muteber sayılan ve hesaba katılan oy puslalarının sayısı toplanarak o ilçe dâhilinde muteber oy puslaları toplamı elde edilir ve tutanağa geçilir.

İlçe seçim kurulunda hazırlanan tutanaklardan birer nüshası ilçe seçim kurulu başkanı ve en az iki üye tarafından il seçim kuruluna götürülür.

Müfredatlı olarak her sandıkta adayların aldıkları oy miktarlarını ve muteber oy puslaları toplamını gösteren tutanağın birer sureti tasdikli olarak ilgili siyasi partiye derhal verilir. Bundan sonra, 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki Kanunun 108 nci maddesinin 7 ve 8 nci fıkraları uygulanır.

İlçe seçim kurulunda bir siyasi partiye ait tutanakların birleştirilmesinde o partiye mensup bulunmayanlar görevlendirilemez.

Hükümetin teklifi

İtiraz hakkı

MADDE 57. — Kurulların veya kurul başkanlarının kesin olmıyan kararlarına karşı ilgili siyasi parti, o siyasi partiden önseçimde aday olanlar yahut o siyasi partilerin teşkilât kademelerinin başkanları veya vekilleri ile parti müşahitleri itiraz edebilirler.

İl seçim kurulunda birleşme

MADDE 58. — İl seçim kurulu, ilçe seçim kurullarından gelen tutanakları her siyasi parti için ayrı ayrı olmak üzere birleştirir. Bu birleştirmede il seçim çevresindeki,

1. Parti seçmen sayısı;
2. Oy kullanan parti seçmenlerinin sayısı;
3. İtiraz edilmiş veya ihtilâflı görülmüş olup da muteber sayılarak hesaba katılan oy puslaları sayısı;
4. Muteber sayılmıyan ve hesaba katılmıyan oy puslaları sayısı;
5. Muteber sayılan ve hesaba katılan oy puslaları genel toplamı;
6. Soyadı alfabe sırasına göre adaylardan her birinin aldıkları oy sayısı rakam ve yazı ile bir tutanağı geçirilir ve alınan oyların çokluğuna göre seçilmiş olanlar belirtilir.

İl seçim kurulu, parti adaylığına seçildikleri anlaşılanlara tutanak verir. Bu tutanakta adayın hangi sırayı aldığı da belirtilir. Tutanaklardan ikişer örnek en süratli vasıta ile Yüksek Seçim Kuruluna gönderilir. Ayrıca, parti adaylığına seçilenler belli olur - olmaz adları ve soyadları ve mensub oldukları siyasi parti telgrafla ve varsa ayrıca telefon yahut telsizle Yüksek Seçim Kuruluna bildirilir.

Aynı miktarda oy almış olanlar arasındaki sırayı o siyasi partinin merkez yoklama kurulu tesbit eder. Merkez yoklama kurulu bu yetkisini merkez karar veya yönetim organına da devredebilir.

Evrak saklanması ve sonuçların ilân edilmesi

MADDE 59. — Hesaba katılan ve katılmıyan, itiraza uğramış olan oy puslaları; sayım ve döküm cetvelleri ve adaylığa seçilme tutanakları ile diğer her türlü evrak üç ay süre ile ilçelerde ilçe seçim kurulu başkanı ve illerde il seçim kurulu başkanı tarafından saklanır ve Yüksek Seçim Kurulunun istemi olmaksızın hiçbir yere gönderilmez.

Bir ilçe veya il çevresinde ve bütün memlekette her partiden kaç parti seçmeninin ön seçime katılmış bulunduğu, seçimlerin sonuçlanmasından önce her hangi bir şekilde açıklanamaz ve propaganda konusu yapılamaz.

Ön seçimin ve tutanağın iptali

MADDE 60. — Adaylık tutanağına yapılan itiraz, oyların dökümüne veya sayımına ilişkin olduğu ve yeniden yapılan döküm, sayım sonucunda tutanakların iptaline karar verildiği takdirde, yeniden yapılan döküm sayım sonucuna göre seçildikleri anlaşılanlara Yüksek Seçim Kurulu tarafından tutanakları verilir.

Bir seçim çevresindeki ön seçimin, ön seçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde ön seçim yenilenmez ve bu seçim çevresi için bütün adaylar merkez yoklama kurulunca tesbit edilir. Merkez yoklama kurulu, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile ön seçimi iptal edilmiş seçim çevresi adaylarının merkez karar veya yönetim organı tarafından gösterilmesine de karar verebilir.

Adaylardan yalnız birinin veya birkaçının tutanağın iptaline karar verildiği hallerde, tutanak-

MADDE 57. — Tasarının 57 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 58. — Tasarının 58 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Evrakın saklanması ve sonuçların ilân edilmesi

MADDE 59. — Hesaba katılan ve katılmıyan ve itiraza uğramış olan oy puslaları; sayım ve döküm cetvelleri ve adaylığa seçilme tutanakları ile diğer her türlü evrak üç ay süre ile ilçelerde ilçe seçim kurulu başkanı ve illerde il seçim kurulu başkanı tarafından saklanır ve yüksek seçim kurulunun istemi olmaksızın hiçbir yere gönderilmez.

Bir ilçe veya il çevresinde ve bütün memlekette her partiden kaç parti seçmeninin ön seçime katılmış bulunduğu, seçimlerin sonuçlanmasından önce her hangi bir şekilde açıklanamaz, yayın veya propaganda konusu yapılamaz.

Önseçim ve tutanağın iptali

MADDE 60. — Adaylık tutanağına yapılan itiraz, oyların dökümüne veya sayımına ilişkin olduğu ve yeniden yapılan döküm ve sayım sonucunda tutanakların iptaline karar verildiği takdirde, yeniden yapılan döküm ve sayım sonucuna göre seçildikleri anlaşılana yüksek seçim kurulu tarafından tutanakları verilir.

Bir seçim çevresindeki önseçimin, önseçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde, ön seçim yenilenmek ve bu seçim çevresi için bütün adaylar merkez yoklama kurulunca tesbit edilir. Merkez yoklama kurulu ön seçimi iptal edilmiş seçim çevresi adaylarının merkez karar veya yönetim organı tarafından gösterilmesine de karar verebilir.

Adaylardan yalnız birinin veya birkaçının tutanağının iptaline karar verildiği hallerde, tutanakları iptal olunan adayların yerine önseçimde aldıkları oy sayısına göre sırada başta gelenle-

Hükümetin teklifi

ları iptal olunan adayların yerine ön seçimde aldıkları oy sayısına göre sırada başta gelenlere tutanak verilir. Sırada olanlar yetmediği takdirde bu maddenin ikinci fıkrası hükmü uygulanır.

Belli bir seçim için parti adaylarının Yüksek Seçim Kuruluna bildirilmesinden sonra ön seçimle ilgili itiraz ve şikâyetler dikkate alınmaz; bu gibi itiraz ve şikâyetler üzerine başlamış olan işlemler durdurulur ve itiraz ve şikâyetler sonucunda bir karar alınsa bile uygulanmaz.

Mahallî seçimler yoklaması

MADDE 61. — Kanuna göre mahallî idareler seçimleri için aday gösterebilecekleri hallerde siyasi partilerin bu adayları nasıl seçecekleri ve yoklamaların nasıl yapılacağı parti tüzükleriyle düzenlenir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Disiplin işleri

Disiplin cezaları

MADDE 62. — Siyasi partilerin disiplin organlarıncaya verilebilecek cezalar, uyarma, kınama, geçici çıkarma ve partiden kesin olarak çıkarma cezalarıdır.

Bir partiye mensup Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesinin birleşik grup üyeliğinden çıkarılması partiden çıkarılmayı ve partiden çıkarılması da birleşik grup üyeliğinden çıkarılmayı gerektirir. Birleşik grup üyeliğinden çıkarılan parti üyesi, mensubolduğu yasama meclisindeki parti grubu üyeliğinden de çıkarılmış olur.

Geçici çıkarma cezaları belli bir süre için uygulanır ve bu sürenin sonunda ortadan kalkar. Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi birleşik grupundan veya bir yasama meclisindeki grupundan geçici olarak çıkarma hakkında verilen cezalar o üyenin ceza süresince gruplardan herhangi birisinin çalışmalarına katılmamasını gerektirir. Geçici çıkarma cezasına uğrıyan parti üyesi, faaliyetine katılamıyacağı parti organlarına hiçbir teklif yapamaz ve bu organlardan talepte bulunamaz. Ancak, bu hüküm geçici çıkarma cezasına uğrayan parti üyesinin parti tüzüğüne, programına, partinin diğer mevzuatına ve organların bağlayıcı kararlarına uyması zorunluğunu ortadan kaldırmaz. Geçici çıkarma cezasına uğrayan parti üyelerine hiçbir görev verilemez.

Ceza yetkisi

MADDE 63. — Hangi disiplin organlarının hangi disiplin cezalarını vermeye yetkili oldukları parti tüzüğünde gösterilir.

Disiplin istemi

MADDE 64. — Partinin hangi organ ve mercilerince kimler hakkında ve hangi disiplin organlarından istemde bulunacağı, kanunda belirtilmiyen hallerde, parti tüzüğüyle düzenlenir.

Disiplin organına sevk kararları, sevk yetkili organının üye tamsayısının salt çoğunluğu ile verilir.

Geçici Komisyonun değistirişi

re tutanak verilir. Sırada olanlar yetmediği takdirde, bu maddenin 2 nci fıkrası hükmü uygulanır.

Belli bir seçim için parti adaylarının yüksek seçim kuruluna bildirilmesinden sonra önseçimle ilgili itiraz ve şikâyetler dikkate alınmaz; bu gibi itiraz ve şikâyetler üzerine başlamış olan işlemler durdurulur ve itiraz ve şikâyetler sonu cunda bir karar alınsa bile uygulanmaz.

MADDE 61. — Tasarının 61 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Disiplin işleri

Disiplin cezaları

MADDE 62. — Siyasî partilerin organlarıncaya verilebilecek cezalar, uyarma, kınama, geçici çıkarma ve partiden kesin olarak çıkarma cezalarıdır.

Bir partiye mensup Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesinin o partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu üyelüğinden çıkarılması partiden çıkarılmayı ve partiden çıkarılması da Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu üyelüğinden çıkarılmayı gerektirir. Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu üyelüğinden çıkarılan parti üyesi, mensubolduğu yasama meclisindeki parti grubu üyelüğinden de çıkarılmış olur.

Geçici çıkarma cezaları belli bir süre için uygulanır ve bu sürenin sonunda ortadan kalır. Partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi grupundan veya bir yasama meclisindeki grupundan geçici olarak çıkarma hakkında verilen cezalar, o üyenin ceza süresince gruplarından her hangi birisinin çalışmalarına katılmamasını gerektirir. Geçici çıkarma cezasına uğrıyan parti üyesi, faaliyetine katılamıyacağı parti organlarına hiçbir teklif yapamaz ve bu organlardan istemde bulunamaz. Ancak, bu hüküm, geçici çıkarma cezasına uğrıyan parti tüzüğüne, programına, partinin diğer mevzuatına ve organların bağlayıcı kararlarına uyması zorunluğunu ortadan kaldırmaz. Geçici çıkarma cezasına uğrıyan parti üyelerine parti içinde hiçbir görev verilemez.

MADDE 63. — Tasarının 63 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Disiplin cezası istemi

MADDE 64. — Partinin hangi organ ve mercilerince kimler hakkında ve hangi disiplin organında disiplin cezası isteminde bulunacağı, kanunda belirtilmiyen hallerde, parti tüzüğüyle düzenlenir.

Disiplin organına sevk kararları, sevka yetkili organın üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile verilir.

Hükümetin teklifi

Disiplin organlarının çalışması

MADDE 65. — Disiplin organları üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve mevcudun salt çoğunluğu ile karar verir.

Disiplin kurulları, ceza istemine esas teşkil eden fiil ve davranışın gerçekten vuku bulup bulmadığı hususunda karar verirken iddia ve savunmayı ve delilleri değerlendirmede takdir hakkına sahiptir.

Disiplin organları, sevk evrakında istenilen cezadan daha ağırını veremezler; daha hafifini vermek yetkisine sahiptirler.

Savunma hakkı

MADDE 66. — Disiplin organlarına sevk edilen parti üyelerinin yazılı veya sözlü olarak savunma haklarını nasıl kullanacakları ve savunmalarını hazırlamak için yeter müddetin nasıl tanıncacağını parti tüzükleri düzenler.

Disiplin işlerinde yetkisizlik

MADDE 67. — Siyasi partilerin genel kongreleri de dâhil olmak üzere kongreler, disiplin organlarına sevk yetkisine sahip bulunan parti organ ve mercilerinin kararları ile disiplin organlarınca verilen disiplin cezaları hakkında görüşme yapamaz ve bu konularda karar alamazlar.

Disiplin cezalarına itiraz

MADDE 68. — Siyasi partilerin disiplin organlarınca kesin olarak verilen disiplin cezalarına karşı, cezaya çarptırılan parti üyesi, ancak disiplin organına sevk eden organın veya disiplin organının yetkisizliği yahut alınan kararların kanuna veya parti tüzüğüne veya yönetmeliğine şekil ve usul bakımından aykırı bulunduğu iddiasıyla itiraz edebilir. Bu itirazlar, kararın usulüne uygun olarak tebliğinden itibaren bir ay içinde, disiplin organının bulunduğu mahallin asliye hukuk mahkemesine yapılır. Mahkeme, bu esaslara aykırı olarak yapılan itirazları nazara almaz.

Disiplin itirazları hakkında asliye mahkemesince verilecek karar kesindir.

Disiplin konusunda tedbir kararı

MADDE 69. — Partiden çıkarmayı veya geçici çıkarmayı gerektirecek hallerde, disiplin cezası verilmesi için sevk kararı almağa yetkili olan parti organları, tedbir niteliğinde olmak üzere, suçlu görülen üyeyi parti içindeki görevlerinden derhal uzaklaştırabilir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Parti Defterleri

Tutulacak defterler ve kayıtlar

MADDE 70. — Her kademedeki parti organları ile varsa yardımcı kolları ve kurulları, karar defteri, gelen ve giden evrak kayıt defteri, gelir ve gider defteri, bilânço ve kesin hesap defteri tutmak zorundadır.

Karar defteri, ilgili organın ve kurulun kararlarını tarih ve numara sırasıyla ihtiva eder. Ka-

Geçici Komisyonun değiştirilişi

Disiplin organlarının alışması

MADDE 65. — Disiplin organları üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır. ve mevcudun salt çoğunluğu ile karar verirler.

Disiplin organları, disiplin cezası istemine esas teşkil eden fiil ve davranışın gerçekten vukubulup bulmadığı hususunda karar verirken, iddia ve savunmayı ve delilleri değerlendirmekte takdir hakkına sahiptirler.

Disiplin organları, sevk yazısında istenilen disiplin cezasından daha ağırını veremezler; daha hafifini vermek veya hiç ceza vermemek yetkisine sahiptirler.

MADDE 66. — Tasarının 66 ncı maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 67. — Tasarının 67 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Disiplin cezalarına itiraz

MADDE 68. — Siyasi partilerin disiplin organlarıncı kesin olarak verilen disiplin cezalarına karşı, cezaya çarptırılan parti üyesi, ancak, disiplin organına sevk eden organın veya disiplin organının yetkisizliği yahut alınan kararların kanuna veya parti tüzüğüne veya yönetmeliğine şekil ve usul bakımından aykırı bulunduğu iddiasıyla itiraz edebilir. Bu itirazlar, kararın usulüne uygun olarak tebliğinden itibaren bir ay içinde, disiplin organının bulunduğu mahallin asliye hukuk mahkemesine yapılır. Mahkeme, bu esaslara aykırı olarak yapılan itirazları dikkate almaz. Mahkeme, bu itirazları, diğer işlerden önce evrak üzerinde inceler ve karara bağlar.

Disiplin cezalarına karşı yapılan itirazlar hakkında asliye hukuk mahkemesince verilen karar kesindir.

Disiplin konusunda tedbir kararı

MADDE 69. — Partiden çıkarmayı veya geçici çıkarmayı gerektiren hâllerde, disiplin cezası verilmesi için sevk kararı almaya yetkili olan parti organları, tedbir niteliğinde olmak üzere, disiplin organına sevk edilen üyeyi, parti içindeki görevlerinden derhal uzaklaştırabilirler.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Parti defterleri

MADDE 70. — Tasarının 70 ncı maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

rar altları, ona iştirak edenler tarafından imzalanır. Kongre karar defterlerinin ihtiva ettiği kongre kararlarını başkanlık divanı üyeleri imzalar.

Gelen ve gönderilen evrak, tarih ve numara sırasıyla gelen ve giden evrak defterlerine kayıt edilir ve gelen evrakın asılları ile gönderilen evrakın örnekleri bu tarih ve numaralar altında dosyalarda saklanır.

Parti adına elde edilen gelirlerin alındıkları ve yapılan harcamaların da ne gibi işlere ve yerlere harcandığı bu defterlere sıra ile ve müsbit evrakını belirtecek şekilde geçirilir.

Karar defterleriyle gelir ve gider defterlerinin sayfeleri ve kaç sayfeden ibaret oldukları noterce tasdik olunur.

Partiye giriş işlemlerini gösteren üye beyannamelerinin birer sureti ilgili ilçe ve il kademesinde ayrı bir dosyada saklanır.

Diğer defterler

MADDE 71. — Parti organları ve kurullarınca tutulmasında fayda görülen diğer defterleri parti tüzüğü ve yönetmelikleri gösterir.

Parti evrakının saklanması

MADDE 72. — Parti evrakı, kanunda aksine hüküm olmayan hallerde, beş yıl süre ile saklanır. Bu müddetin hitamında siyasi partiler evrakı imha etmeden önce keyfiyeti Cumhuriyet Başsavcılığına bildirirler ve onun yazılı iznini aldıktan sonra lüzumsuz evrakı imha edebilirler.

ONUNCU BÖLÜM

Teskilâtla ilgili diğer hükümler

Azil yetkisizliği

MADDE 73. — Medeni Kanununun 58 nci maddesinin 3 ncü ve 4 ncü fıkraları, siyasi partilerin genel kongreleriyle diğer kademelerindeki ve yardımcı kollarının kademelerindeki kongreler için uygulanamaz.

Kongrelerle ilgili genel hükümler

MADDE 74. — 28 Haziran 1938 tarihli ve B512 sayılı Cemiyetler kanununun 18, 19, 20, 21, 23 ve 24 ncü maddeleri hükümleri, siyasi partilerin genel kongreleriyle her kademedeki kongreleri ve yardımcı kademelerindeki kongreleri için de uygulanır.

Organda görev alanlar

MADDE 75. — Her kademedeki parti organları ile varsa danışma kurullarına ve yardımcı kollar kurullarına seçilenler ile parti tüzüğünde belirtilen bir parti makamına getirilenlerin adları sayadları, doğum yerleri ve tarihleri, meslek veya sanatları, ve ikametgâhları o mahallin en büyük mülkiye âmirliğine yazı ile bildirilir.

Merkez organlarında görevlendirilenler ile merkezdeki parti makamlarına getirilenler için bu bildiri İçişleri Bakanlığına verilir.

Merkez ilçelerde bildirinin verileceği merci ilgili valiliktir.

MADDE 71. — Tasarının 71 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Parti evrakının saklanması

MADDE 72. — Parti evrakı, kanunda aksine hüküm olmıyan hallerde, en az beş yıl süre ile saklanır. Bu sürenin sonucunda, siyasi partilerin genel başkanlıkları, evrakı imha etmeden önce, durumu, Cumhuriyet Başsavcılığına bildirirler. Ve onun yazılı iznini aldıktan sonra lüzumsuz ve tarihi önemi kalmamış evrakı imha edebilirler.

ONUNCU BÖLÜM

Teşkilâtla ilgili diğer hükümler

MADDE 73. — Siyasi partilerin genel kongreleriyle diğer kademelerindeki ve yardımcı kollarnın kademelerindeki kongreler, Türk Medeni Kanununun 58 nci maddesinin 2 nci ve 3 ncü fıkralarında yazılı yetkiye sahip değildirler.

MADDE 74. — Tasarının 74 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Organlarda görev alanlar

MADDE 75. — Her kademedeki parti organları ile - varsa - danışma kurullarına ve yardımcı kollar kurullarına seçilenler ile parti tüzüğünde belirtilen bir parti makamına getirilenlerin adları, soyadları, doğum yerleri ve tarihleri, meslek veya sanatları ve ikametgâhları, o mahallin en büyük mülkiye âmirliğine yazı ile bildirilir.

Merkez organlarında görevlendirilenler ile merkezdeki parti makamlarına getirilenler için bu bildiri İçişleri Bakanlığına verilir.

Hükümetin teklifi

Üniforma yasağı

MADDE 76. — Siyasi partiler, üyeleri için üniforma ve hariçte takılacak kol bağı ihdas edemezler.

Siyasi partiler, askerliğe veya savunma hizmetlerine hazırlayıcı eğitim ve öğretim faaliyetlerine girişemezler.

Kamu yararına dernek sayılmayış

MADDE 77. — 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 37 nci maddesi hükmü siyasi partiler için uygulanamaz.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Mali hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Gelirler

Gelir kaynakları

MADDE 78. — Siyasi partilerin sağlayacakları gelirlerin çeşidi aşağıda gösterilmiştir :

Parti üyelerinden alınan aidat;

2. Partiyeye mensup Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden alınan aidat;

3. Adaylık için başvuranlardan ön seçime veya yoklamaya girmeden önce alınacak özel aidat;

4. Partinin katıldığı seçimlerde aday gösterilenlerin seçim giderlerine iştirak hisseleri;

5. Parti yayınlarının satış bedelleri;

6. Parti bayrağı, flâması, rozeti ve benzeri rumuzlarının satışından sağlanan gelirler;

7. Parti hüviyet cüzdanlarının ve parti makbuz, defter ve kâğıtlarının temini karşılığında alınan paralar;

8. Parti lokallerinin işletilmesinden elde edilen gelirler;

9. Partice tertiplenen balo, eğlence, müsamere, konser, spor müsabakası ve konferans gibi faaliyetle sağlanacak gelirler;

10. Partinin tertibedeceği piyango gelirleri;

11. Bağışlar;

12. Parti mamelekenden elde edilen gelirler;

13. Krediler;

14. Kanuna göre Devletçe sağlanan gelirler.

Üye aidatı

MADDE 79. — Her üye partiye girişinde bir aidat taahhüdetmek zorundadır. Bu aidatı yılda 12 liradan az ve 1 200 liradan fazla olamaz.

Parti üyesi, taahhüdettiği aidat miktarını kayıtlı bulunduğu kademe başkanlığına veya yardımcı kol başkanlığına yazı ile bildirerek artırabilir.

Aidatı alacak olan kademe yönetim organı, parti üyesinin taahhüdettiği miktarda aidat ödiyemeyecek durumda olduğunu tesbit ederse, aidat taahhüdünü asgari hadde kadar azaltabilir.

Bir parti üyesi borçlu olduğu aidatı tam olarak ödemedikçe partinin hiçbir organına veya makamına seçilemez ve atanamaz ve her hangi bir ön seçim veya yoklamada aday olamaz.

MADDE 76. — Tasarının 77 nci maddesi 76 ncı madde olarak kabul edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Mali hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Gelirler

Gelir kaynakları

MADDE 77. — Siyasi partilerin sağlayabilecekleri gelirlerin çeşitleri aşağıda gösterilmiştir:

1. Parti üyelerinden alınan aidat;
2. Partiye mensup Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden alınan aidat;
3. Adaylık için baş vuranlardan ön seçime veya yoklamaya girmeden önce alınan özel aidat;
4. Partinin katıldığı seçimlerde aday gösterilenlerin seçim giderlerine katılma payları;
5. Parti yayınlarının satış bedelleri;
6. Parti bayrağı, flâması, rozeti ve benzeri rumuzlarının satışından sağlanan gelirler;
7. Parti hüviyet cüzdanlarının ve parti makbuz, defter ve kâğıtlarının sağlanması karşılığında alınan paralar;
8. Parti lokallerinin işletilmesinden elde edilen gelirler;
9. Partice tertiplenen balo, eğlence, müsamere, konser, spor müsabakası ve konferans gibi faaliyetlerden sağlanan gelirler;
10. Partinin tertiplemediği piyango gelirleri;
11. Parti mâmelekenden elde edilen gelirler;
12. Bağışlar;
13. Krediler;
14. Kanuna veya yasama meclisleri içtüzüklerine göre Devletçe sağlanan yardımlar.

Üye aidatı

MADDE 78. — Her üye, partiye girişinde bir aidat yükümünü kabul etmek zorundadır. Bu aidat, yılda oniki liradan az ve bin ikiyüz liradan fazla olamaz.

Parti üyesi, vermeyi kabul ettiği aidat miktarını, kayıtlı bulunduğu kademe başkanlığına veya yardımcı kol başkanlığına yazı ile bildirerek arttırabilir.

Aidatı alacak olan kademe veya yardımcı kol yönetim organı, parti üyesinin vermeyi kabul ettiği miktarda aidat ödeyecek durumda olmadığını tesbit ederse, aidat yükümünü asgari hadde kadar azaltabilir.

Bir parti üyesi, borçlu olduğu aidatı tam olarak ödemedikçe, partinin hiçbir organına veya makamına seçilemez, atanamaz ve herhangi bir ön seçim veya yoklamada aday olamaz.

Hükümetin teklifi

T. B. M. M. üyelerinin aidatı

MADDE 80. — Bir siyasi partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ne miktar aidat ödiyeceği ve bu suretle toplanan paraların ne miktarının grup çalışmalarına ve ne miktarının parti merkezine ayrılacağı parti tüzüğünde ve grup idaremeliklerinde belli edilir.

Adaylıkla ilgili gelirler

MADDE 81. — 78 nci maddenin 3 ncü ve 4 ncü bendlerinde yazılı özel aidat ve seçim giderlerine iştirak hisseleri parti idaremelikleri ile belli edilir. Bu suretle alınacak özel aidatın ve iştirak hissesinin miktarı ayrı ayrı yıllık aidat miktarının âzami haddinin dört mislinden fazla olamaz.

Satış bedelleri

MADDE 82. — 78 nci maddenin 5, 6 ve 7 nci bendlerinde gösterilen satış bedelleri, partinin merkez idareme organının kararı ile tesbit edilir.

Lokal işletme gelirleri

MADDE 83. — Parti lokallerinin işletilmesinden, kitaplıklara girişten sağlanacak gelirler, benzeri yerlerdeki bedel ve ücretler dikkate alınarak ilgili organların yapacakları tarifelere bağlanır.

Bağışlar

MADDE 84. — Genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin yarısından fazlası Devlete veya adları geçen kurum, idare, teşebbüs veya bankalara ait müesseseler, kamu kurumu niteliği taşıyan meslek kuruluşları, işçi ve iş veren sendika, birlik, federasyon ve konfederasyonları, dernekler, siyasi partilere hiçbir suretle taşınır veya taşınmaz mallar veya nakit veya haklar bağışlayamaz ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında siyasi partilerle satış ve kiralama gibi tasarruflarda bulunamazlar.

Siyasi partiler yukarıki fıkrada yazılı daire, idare, banka, teşebbüs, kurum ve kurullara karşı her hangi bir suretle taahhüt ilgisini bulan şirketlerden ve şahıslardan her hangi bir suretle taşınır veya taşınmaz mallar veya nakit veya hak şeklinde bağış kabul edemezler.

Bağışta bulunanın bizzat imzalıyacağı yahut yetkili vekilinin imzalıyacağı bir belgeye istinadetsiz siyasi partilerce bağış kabul edilemez.

Krediler

MADDE 85. — Siyasi partiler, 84 ncü maddenin 1 nci ve 2 nci fıkralarında zikredilen daire, idare, teşebbüs, banka, kurum, kuruluş, sendika, birlik, federasyon, konfederasyon ve derneklerle şahıs ve şirketlerden hiçbir suretle kredi alamazlar.

Maksat dışı taşınmaz mallar

MADDE 86. — Siyasi partiler, amaçları dışında taşınmaz mal edinemezler. Amaçları içinde olmak şartıyla sahib oldukları taşınmaz mallarından gelir sağlayabilirler.

MADDE 79. — Tasarının 80 nci maddesi 79 ncu madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Adaylıkla ilgili gelirler

MADDE 80 — 77 nci maddenin 3 ncü bendinde yazılı özel aidat ve 4 ncü bendinde yazılı seçim giderlerine katılma payları parti yönetmelikleriyle belli edilir.

77 nci maddenin 3 ncü bendi gereğince alınacak özel aidatın miktarı, yıllık aidat miktarının âzami haddinin ikikatından; ve 77 nci maddenin 4 ncü bendinde yazılı katılma paylarının miktarı yıllık aidat miktarının azami haddinin dört katından fazla olamaz.

Satış bedelleri

MADDE 81 — 77 nci maddenin 5, 6 ve 7 nci bendlerinde gösterilen satış bedelleri, partinin merkez yönetim organının kararıyla tesbit edilir.

Lokal işletme gelirleri

MADDE 82. — Parti lokallerinin işletilmesinden ve parti kitaplıklarına girişten sağlanacak gelirler, benzeri yerlerdeki bedel ve ücretler dikkate alınarak, ilgili organların yapacakları tarifelere bağlanır.

Bağışlar

MADDE 83. — Genel ve katma bütçeli dairelerle mahallî idareler, -Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası dâhil- kamu iktisadi teşebbüsleri, kamu iktisadi teşebbüsü sayılmamakla beraber ödenmiş sermayesinin yarısı Devlete veya bu maddede zikri geçen kurum, idare, teşebbüs veya bankalara ait müesseseler, kamu kurulu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve iş veren sendika, birlik, federasyon ve konfederasyonları ile dernekler, siyasi partilere hiçbir suretle veya taşınmaz mallar veya nakit veya haklar bağışlayamaz ve bu gibi mal veya hakların kullanılmasını bedelsiz olarak bırakamazlar; bağlı oldukları kanun hükümleri dışında siyasi partilerle satış ve kiralama gibi tasarruflarda bulunamazlar.

Siyasi partiler, yukardaki fıkrada yazılı daire, idare, banka, teşebbüs kurum ve kuruluşlara karşı her hangi bir suretle taahhüt ilgisi bulunan şirketlerden ve şahıslardan her hangi bir suretle taşınır veya taşınmaz mallar veya nakit veya hak şeklinde bağış kabul edemezler.

Bağışta bulunanın kendisinin yahut yetkili vekilinin imzalıyacağı bir belgeye dayanmaksızın siyasi partilerce bağış kabul edilemez.

Krediler

MADDE 84. — Siyasi partiler, 83 ncü maddenin 1 ve 2 nci fıkralarında zikredilen daire, idare, teşebbüs, banka, kurum, müessese, kuruluş, sendika, birlik federasyon, konfederasyon ve derneklerle şirket ve şahıslardan hiçbir suretle kredi alamazlar.

Amaç dışı taşınmaz mallar

MADDE 85. — Siyasi partiler, amaçları dışında taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçları içinde olmak şartıyla sahiboldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler.

Hükümetin teklifi

28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 17 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü siyasi partiler için uygulanmaz.

Devletçe yardım

MADDE 87. — Siyasi partilerin katıldıkları seçim ve ön seçimlerdeki oy puslaları, Yüksek Seçim Kurulunun gözetimi altında Devletçe bastırılır ve sandık başlarında bulundurulur. Seçimlerde kullanılacak oy puslalarının siyasi partilerce talebedilen miktarı bu partilere verilebilir.

Devletçe bastırılacak oy puslaları, o seçimdeki seçmen sayısının üç mislinden az ve beş mislinden çok olamaz.

Gelir makbuzları

MADDE 88. — Siyasi partilerin gelirleri makbuz karşılığında alınır. Makbuzlar partinin merkez yönetim organınca bastırılır ve teşkilâta dağıtılır.

Parti teşkilâtı kademeleri, kullandıkları makbuzların dip koçanlarını merkez yönetim organına iade etmek zorundadır. İade edilmeyen makbuz dip koçanları dolayısıyla teşkilât kademeleri, merkez yönetim organına karşı malî sorumluluk taşır.

Makbuzların asıl kısımlarıyla dip koçanlarında aynı müsellel numara bulunur. Makbuz dip koçanlarının parti merkezinde saklanma süresi on yıldır.

Gelirin sağlandığı kimsenin adı, soyadı ve adresi makbuzla dip koçanında açıkça belirtilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Partilerin harcamaları

Harcama prensibi

MADDE 89. — Bir siyasi partinin bütün harcamaları, o siyasi parti tüzel kişiliği adına yapılır. Harcamalara ait müsbit evrak kademelerce on yıl süre ile saklanır.

Yüz liraya kadar (yüz lira dâhil) harcamaların müsbit evrak ile tevsiki zorunlu değildir. Ancak, miktarı ne olursa olsun bütün harcamaların yetkili yönetim organının veya merciin kararına dayanması şarttır.

Parti teşkilâtı, bağlı buldukları üst kademeye, gelir ve giderleri hakkında aylık hesap vermekle yükümlüdür.

Malî yükümlerinin müeyyideleri

MADDE 90. — 84 nci maddede bağışlar hakkında konan esaslara aykırı olarak gelir sağladığı Anayasa Mahkemesince tesbit edilen siyasi partilerin bu suretle elde ettikleri gelirler Hazineye gelir kaydedilir ve taşınmaz mallar Hazine adına tapuya tescil ettirilir.

85 nci madde hükmüne aykırı olarak siyasi partilere bağlanan kredi üzerine Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazinece el konulur ve krediyi verene karşı Hazine hiçbir yüküm altına girmez.

86 nci maddede belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin taşınmaz mallara sahibolduğu anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesinin kararıyla ve bu mahkemenin tâyin edeceği sürede bu malların paraya çevrilmesi yoluna gidilir.

88 nci maddede belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin tevsik edilmeyen kaynaklardan gelir sağladığı anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesi kararıyla bu gelirler Hazineye intikal ettirilir.

Geçici Komisyonun değiştirilişi

28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 17 nci maddesinin 2 nci fıkrası hükmü, siyasi partiler için uygulanmaz .

MADDE 86. — Tasarının 87 nci maddesi 86 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Gelir makbuzları

MADDE 87. — Siyasi partilerin gelirleri makbuz karşılığında alınır. Makbuzlar, partinin merkez yönetim organınca bastırılır. Ve teşkilâta dağıtılır.

Parti teşkilât kademeleri, kullandıkları makbuzların dip koçanlarını, merkez yönetim organına iade etmek zorundadırlar. İade edilmeyen makbuz dip koçanları dolayısıyla, teşkilât kademeleri, merkez yönetim organına karşı malî sorumluluk taşırlar.

Makbuzların asıl kısımlarıyla dip koçanlarında aynı müselsel numara bulunur. Makbuz dip koçanlarının parti genel merkezinde saklanma süresi on yıldır.

Gelir sağlandığı kimsenin adı, soyadı ve adresi makbuz ile dip koçanın da açıkça belirtilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Partilerin harcamaları

Harcamada usul

MADDE 88. — Bir siyasi partinin bütün harcamaları, o siyasi parti tüzel kişiliği adına yapılır.

Harcamalara ait müsbit evrak, kademelerce on yıl süreyle saklanır.

Yüz liraya kadar (yüz lira dâhil) harcamaların müsbit evrak ile tevsiki zorunlu değildir. Ancak, miktarı ne olursa olsun, bütün harcamaların yetkili yönetim organının veya merciin kararına dayanması şarttır.

Parti teşkilâtı, bağlı buldukları üst kademeye, gelir ve giderleri hakkında aylık hesap vermekle yükümlüdür.

Malî hükümlerin müeyyideleri

MADDE 89. — 83 nci maddede bağışlar hakkında konan esaslara aykırı olarak gelir sağladığı Anayasa Mahkemesince tesbit edilen siyasi partilerin bu suretle elde ettikleri gelirler, Hazineye gelir kaydedilir ve taşınmaz mallar Hazine adına tapuya tescil ettirilir.

84 nci madde hükmüne aykırı olarak siyasi partilere sağlanan krediler üzerine, Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazinece el konulur ve krediyi verene karşı Hazine hiçbir yüküm altına girmez.

85 nci maddede belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin taşınmaz mallara sahibolduğu anlaşırsa, Anayasa Mahkemesinin kararıyla ve bu mahkemenin göstereceği süre içinde bu malların paraya çevrilmesi yoluna gidilir.

87 nci maddede belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin tevsik edilmeyen kaynak-

Hükümetin teklifi

Müsbet evrak ile tevsiki gerektiği halde tevsik edilemeyen parti harcamaları miktarınca parti mamelekinin aktif unsurları Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazineye gelir kaydedilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Parti bütçesi ve kesinhesabı

Yetkili merci

MADDE 91. — Siyasi partinin bütçesi ve kesinhesabı, merkez karar organının teklifi üzerine Genel Kongrece karara bağlanır.

Bilânço

MADDE 92. — Siyasi partilerin merkez karar organları, ayrıca düzenleyecekleri bilânçoğu Genel Kongrenin onayına sunarlar.

Malî denetim

MADDE 93. — Siyasi partilerin malî bakımdan iç denetimlerinin nasıl sağlanacağı parti tüzüklerinde belirtilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Anayasa Mahkemesinin denetimi

Gelir ve giderleri bildirme

MADDE 94. — Siyasi partiler, her yılın Nisan ayı başında, gelir ve giderlerinin bellibaşlı kalemlerini toplam olarak ve iller itibariyle gösteren bir cetveli Cumhuriyet Başsavcılığı ile Anayasa Mahkemesi Başkanlığına vermek zorundadırlar.

Gelir kalemleri 178 nci maddeye ve gider kalemleri de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde belirtilecek esaslara göre gösterilir.

Başsavcılığın incelemesi

MADDE 95. — Cumhuriyet Başsavcılığı, kendisine verilen cetvelde yazılı bilgilerin tevsikini siyasi partiden her zaman isteyebilir ve gerekli görürse mahallinde de araştırma ve soruşturma yapabilir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, bu incelemeleri sonucunda, siyasi partinin gelirlerinin bir kısmının veya belli mamelek unsurlarının Hazineye irat kaydedilmesi gerektiği kanaatine varırsa bu hususu Anayasa Mahkemesinden talebeder.

Anayasa Mahkemesinin incelemesi

MADDE 96. — Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı görüşünü aldıktan sonra evrak üzerinde inceleme yapar. Gerekli görürse, kendisine verilen cetvelde yer almış bilgilerin tevsikini isteyebilir; siyasi partilerin merkezinde ve teşkilâtında doğrudan doğruya veya naip marifetiyle her türlü inceleme ve araştırma yapabilir ve bu maksatlarla tarafsız ve yeminli bilirkişi görevlendirebilir.

Geçici Komisyonun değitiriği

lardan gelir sağladığı anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesi kararıyle bu gelirler Hazineye gelir kaydedilir.

Müsbet evrak ile tevsiki gerektiği halde tevsik edilemeyen parti harcamaları miktarınca parti mâmelekinin aktif unsurları Anayasa Mahkemesi kararıyle Hazineye gelir kaydedilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Parti bütçesi ve kesinhesabı

MADDE 90. — Tasarının 91 nci maddesi 90 ncı madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 91. — Tasarının 92 nci maddesi 91 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 92. — Tasarının 93 ncü maddesi 92 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Anayasa Mahkemesinin denetimi

Gelir ve giderleri bildirme

MADDE 93. — Siyasi partiler her yılın Nisan ayı başında, gelir ve giderlerinin belli başlı kalemlerini toplam olarak ve iller itibariyle gösteren bir cetveli Cumhuriyet Başsavcılığı ile Anayasa Mahkemesi Başkanlığına vermek zorundadırlar.

Gelir kalemleri 77 nci maddeye ve gider kalemleri de Anayasa Mahkemesi İhtüzüğünde belirtilen esaslara göre gösterilir.

Cumhuriyet Başsavcılığının incelemesi

MADDE 94. — Cumhuriyet Başsavcılığı, kendisine verilen cetvelde yazılı bilgilerin tevsikini ilgili siyasi partiden her zaman isteyebilir ve gerekli görürse, mahallinde de araştırma ve soruşturma yapabilir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, bu incelemeleri sonucunda, o siyasi partinin gelirlerinin bir kısmının veya belli mâmelek unsurlarının Hazineye gelir kaydedilmesi gerektiği kanısına varırsa, bu hususu Anayasa Mahkemesinden ister.

Anayasa Mahkemesinin incelemesi

MADDE 95. — Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı görüşünü aldıktan sonra, evrak üzerinde inceleme yapar; gerekli görürse kendisine verilen cetvelde yer almış bilgilerin tevsikini isteyebilir; siyasi partilerin genel merkezinde ve teşkilâtında doğrudan doğruya veya naip eliyle her türlü inceleme ve araştırmaları yapabilir ve bu maksatlarla tarafsız ve yeminli bilirkişi görevlendirebilir.

Hükümetin teklifi

Anayasa Mahkemesi, lüzum görürse, ilgili siyasi parti temsilcisiyle Cumhuriyet Başsavcılığından yazılı mütalâa isteyebilir veya onları sözlü olarak da dinleyebilir.

Anayasa Mahkemesi, incelemeleri ve araştırmaları sonucunda, siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğu ve kanuna uygunluğu hakkında karar verir. Kanuna uygun olmayan gelirler ile harcamalar dolayısıyla Hazine adına intikale karar verir.

Kapatma müeyyidesi

MADDE 97. — 95 ve 96 ncı maddeler gereğince yapılan inceleme ve araştırmalar sırasında, siyasi partinin kapatılmasını gerektiren ağırlıkta hususlara raslanırsa, partilerin kapatılmasıyla ilgili hükümler uygulanır.

Suç teşkil eden fiillere raslanması

MADDE 98. — Cumhuriyet Savcılığı veya Anayasa Mahkemesi, yaptığı inceleme ve araştırma sırasında, suç teşkil eden fiillere rasladığı takdirde, gereken cezai takibata girişilmesi için ilgili mercileri haberdar eder.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Parti yasaklamaları

BİRİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyetin korunması

Devlet şeklinin korunması

MADDE 99. — Siyasi partiler, Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini değiştirmek amacıyla güdememez ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

Millet egemenliğinin korunması

MADDE 100. — Siyasi partiler, Türk Milletine aid olan egemenliğin, belli bir kişiye, zümreye veya aileye yahut sınıfa bırakılması amacını taşıyamazlar ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

Geçici Komisyonun değiştirilişi

Anayasa Mahkemesi, gerekli görürse, ilgili siyasi partinin temsilcisiyle Cumhuriyet Başsavcılığından yazılı mütalâa istiyebilir veya onları sözlü olarak da dinliyebilir.

Anayasa Mahkemesi, incelemeleri ve araştırmaları sonucunda, o siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğu ve kanuna uygunluğu hakkında karar verir; kanuna uygun olmayan gelirler ile harcamalar dolayısıyla de bunların Hazineye gelir kaydına karar verir.

Kapatma müeyyidesi

MADDE 96. — 94 ve 95 nci maddeler gereğince yapılan inceleme ve araştırmalar sırasında, ilgili siyasi partinin kapatılmasını gerektiren ağırıkta hususlara raslanırsa, partilerin kapatılması ilgili hükümler uygulanır.

Suç teşkil eden fiillere raslanması

MADDE 97. — Cumhuriyet Başsavcılığı veya Anayasa Mahkemesi, malî denetim amacıyla yaptıkları inceleme ve araştırmalar sırasında, suç teşkil eden fiillere rasladıkları takdirde, gereken ceza kovuşturmasına girişilmesi için ilgili mercilere haber verirler.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Parti yasaklamaları

BİRİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyetin korunması

MADDE 98. — Tasarının 99 ncu maddesi 98 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 99. — Tasarının 100 ncü maddesi 99 ncu madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Sultanlık nişan ve unvanlarının yasaklanması

MADDE 100. — Siyasi partiler, 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, bay, paşa gibi lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair Kanunun Sultanlığın kaldırılmış bulunan egegenlik haklarının ifadesi anlamına gelen lâkap, unvan, nişan ve madalya gibi görünüşlerini kaldırmak olan amacına aykırı amaçlar taşıyamazlar.

Hükümetin teklifi

İKİNCİ BÖLÜM

Millî Devlet niteliğinin korunması

Bağımsızlığın korunması

MADDE 101. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin milletlerarası hukuk alanında eşitlik ilkesine dayanan tüzelkişiliğini ortadan kaldırmak yahut milletlerarası hukuk gereğince munhasıran Türkiye Cumhuriyetinin yetkili olduğu hususlara diğer milletlerarası kuruluşların ve tüzel kişilerin karışmasını sağlamak amacını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltemezler.

Ülke bütünlüğünün korunması

MADDE 102. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin ülke bütünlüğünü bozmak amacını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

Tek Devlet ilkesinin korunması

MADDE 103. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin tek Devlet olduğu ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaca yöneltemezler.

Azınlık yaratılmasının önlenmesi

MADDE 104. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dinî kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

Siyasi partiler, Türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek ve yahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

3 Ağustos 1339 tarihli ve 340 sayılı Kanunla tasdik edilmiş olan ve 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanmış bulunan Sulh Muahednamesininin 39 ncu maddesinin birinci fıkrasında zikredilen azınlıkların hakkı saklıdır.

Bölgecilik yasağı

MADDE 105. — Bölge esasına veya adına dayanan siyasi parti kurulamaz.

Irkçılık yasağı

MADDE 106. — Bir ırkın diğerine üstünlüğü iddiasıyla siyasi parti kurulamaz.

Siyasi partiler, her hangi bir ırkın diğerlerine hâkim veya diğerlerinden imtiyazlı olması sonucunu doğuracak şekilde faaliyette bulunamazlar.

Eşitlik ilkesinin korunması

MADDE 107. — Siyasi partiler, Türk vatandaşları arasında, kanun önünde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep ayrımını gözetmek yahut belli kişi, aile veya zümrelere yahut sınıflara imtiyaz tanıma amaçlarını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltemezler.

Belli kişi, aile, zümre veya cemaat esasına veya adına dayanan siyasi partiler kurulamaz.

Geçici Komisyonun değiştirişi

İKİNCİ BÖLÜM

Milli Devlet niteliğinin korunması

MADDE 101. — Tasarının 101 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 102. — Tasarının 102 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Devlet tekliği ilkesinin korunması

MADDE 103. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı Devlet tekliği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaca yöneltemezler.

Azınlık yaratılmasının önlenmesi

MADDE 104. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

Siyasi partiler, Türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek ve yahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

3 Ağustos 1339 tarihli ve 340 sayılı Kanunla onaylanmış olan ve 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanmış bulunan Sulh Muahedemesininin 39 ncu maddesininin 1 nci fıkrasında zikredilen azınlıkların hakkı saklıdır.

MADDE 105. — Tasarının 105 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 106. — Tasarının 106 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 107. — Tasarının 107 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Lâik Devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması

Lâiklik ilkesinin korunması

MADDE 108. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini değiştirmek amacını güdemez ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

Halifeliğin istenemeyeceği

MADDE 109. — Siyasi partiler, halifeliğin yeniden kurulması amacını güdemez ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun böyle bir amaca yöneltemezler.

Lâik Devlet düzeninin korunması

MADDE 110. — Siyasi partiler, Devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi yahut şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacına güdemez ve her hangi bir suretle dini veya din duygularını yahut dinc ekutsal sayılan şeyleri istismar edici ve kötüye kullanıcı faaliyette bulunamazlar.

Din farklılığına dayanma yasağı

MADDE 111. — Din veya mezhep veya tarikat esasına veya adına dayanan siyasi partiler kurulamaz.

Partilerin dinî gösteri yapamayacağı

MADDE 112. — Siyasi partiler, her hangi bir şekilde dinî tören tertipliyemez ve parti sıfatlarıyla bu gibi törenlere katılamazlar.

Atatürk devrimciliğinin korunması

MADDE 113. — Siyasi partiler, Atatürk devrimlerinin Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine erdirmek ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini korumak olan temel amacına aykırı amaçlar güdemezler ve faaliyetlerini her hangi bir suretle bu temel amaca aykırı amaçlara yöneltemezler.

Eğitim devriminin korunması

MADDE 114. — Siyasi partiler, 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu hükümlerine aykırı amaçlar güdemez ve faaliyetlerini her hangi bir suretle bu amaçlara yöneltemezler.

Şapka devriminin korunması

MADDE 115. — Siyasi partiler, 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisası hakkındaki Kanunun hükümlerine aykırı amaçlar güdemez ve faaliyetlerini her hangi bir suretle bu amaçlara yöneltemezler.

Geçici Komisyonun değistiriği

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Lâik Devlet niteliğinin ve Atatürk Devrimciğinin korunması

MADDE 108. — Tasarının 108 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 109. — Tasarının 109 ncu maddesi aynen kabul edilmiştir.

Lâik Devlet düzeninin korunması

MADDE 110. — Siyasi partiler, Devletin sosyal, iktisadi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi yahut şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edici ve kötüye kullanıcı faaliyetlerde bulunmazlar.

MADDE 111. — Tasarının 111 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 112. — Tasarının 112 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 113. — Tasarının 113 ncu maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 114. — Tasarının 114 ncu maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 115. — Tasarının 115 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Tekke yasağının korunması

MADDE 116. — Siyasi partiler, 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklar ile birtakım unvanların men ve ilgasına dair Kanunun hükümlerine aykırı amaçlar güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltmezler.

Medeni nikâh ve bir evlilik ilkesinin korunması

MADDE 117. — Siyasi partiler, Türk Medeni Kanunu ile kabul edilen evlenme akdinin evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair medeni nikâh esasına ve aynı kanunun 110 ncu maddesi hükmüne aykırı amaçlar güdemez ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltmezler.

Harf Devriminin korunması

MADDE 118. — Siyasi partiler, 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki Kanunun hükümlerine aykırı amaçlar güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltmezler.

Sultanlık nişan ve unvanlarının yasaklanması

MADDE 119. — Siyasi partiler, 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, bey, paşa gibi lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair Kanunun sultanlığın kaldırılmış bulunan egemenlik haklarının ifadesini tazammun eden lâkap, unvan, nişan ve madalya gibi tezahürlerini tasfiye olan amacına aykırı amaçlar güdemezler.

Kıyafet Devriminin korunması

MADDE 120. — Siyasi partiler, 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bâzi kisvelerin giyilemeyeceğine dair Kanunun hükümlerine aykırı amaçlar güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltmezler.

Diyanet İşleri yerinin korunması

MADDE 121. — Siyasi partiler, Diyanet İşleri Başkanlığının genel idare içinde yer almasına dair olup, Anayasanın 153 ncu maddesinde ifadesini bulan Atatürk Devrimlerinin temel amacını korumak için konulmuş bulunan Anayasanın 154 ncu maddesindeki prensip hükmüne aykırı amaçlar güdemezler ve faaliyetlerini her hangi bir suretle bu hükme aykırı amaçlara yöneltmezler.

Cumhuriyetin Büyük Kurucusuna saygı

MADDE 122. — Siyasi partiler, Türk Milletinin kurtarıcısı ve Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Atatürk'ün şahsiyet ve faaliyetlerini veya hâtırasını kötölemek veya küçük düşürmek amacını güdemez ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltmezler.

Geçici Komisyonun değiştirii

MADDE 116. — Tasarının 116 ncı maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 117. — Tasarının 117 ncı maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 118. — Tasarının 118 ncı maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 119. — Tasarının 120 ncı maddesi 119 ncü madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunması

MADDE 120. — Siyasi partiler, Diyanet İşleri Başkanlığının genel idare içinde yer almasına dair olup Anayasanın 153 ncü maddesinde ifadesini bulan Atatürk devrimlerinin temel amacını korumak için konulmuş bulunan Anayasanın 154 ncü maddesindeki prensip hükmüne aykırı amaçlar güdemezler ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaca yöneltmezler.

MADDE 121. — Tasarının 122 ncı maddesi 121 ncı madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Demokratik düzenin ve meşruluk temelinin korunması

Demokratik düzenin korunması

MADDE 123. — Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin insan hak ve hürriyetlerine dayanan hukuk devleti niteliğini ve tek dereceli genel oy ilkesine bağlı çok partili demokratik düzenini tanımayan amaçlar güdemez ve faaliyetlerini bu düzeni zedeleyici veya tehlikeye düşürücü amaçlara hiçbir suretle yöneltmezler.

Siyasi partiler, demokratik düzenin Türkiye'de yürütülemeyeceği tarzında hiçbir suretle propaganda yapamazlar ve bu gibi propogandalara hiçbir suretle katılamazlar.

Temel hak ve ödevlerin korunması

MADDE 124. — Siyasi partiler, Anayasanın ikinci kısmında yazılı temel hak ve ödevlerin özünü tanımayan amaçlar güdemezler ve bu hak ve ödevlerin özünü yok etmek amacıyla her ne suretle olursa olsun faaliyette bulunamazlar.

Anayasanın meşruluk temelinin korunması

MADDE 125. — Siyasi partiler, Anayasanın başlangıç kısmının ikinci fıkrasında yazılı saikle ve Anayasanın 4 ncü geçici maddesinin üçüncü fıkrasında yazılı amaçla gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 Devrimini, yersiz veya haksız veya gayrimeşru göstermek amacını güdemez ve faaliyetlerini her ne suretle olursa olsun bu amaçlara yöneltmezler.

27 Mayıs Devriminin anlamının korunması:

MADDE 126. — Siyasi partiler, 27 Mayıs 1960 Devriminin Anayasanın başlangıç kısmının ikinci fıkrasında yazılı saikten ve Anayasanın 4 ncü geçici maddesinin üçüncü fıkrasında yazılı amaçtan gayri saik ve amaçları da olduğunu yahut 27 Mayıs 1960 Devriminin amacına ulaşmadığını hiçbir suretle ileri süremez; bu yolda hiçbir suretle propaganda yapamaz ve yapılacak propogandalara hiçbir suretle katılamazlar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Genel yasaklamalar

Ahlâk ve âdabın korunması

MADDE 127. — Genel ahlâk ve âdaba aykırı amaçlar güden siyasi partiler kurulamaz.

Suç işleme yasağı:

MADDE 128. — Suç işlemek veya suça teşvik etmek amacını güden siyasi partiler kurulamaz.

Geçici Komisyonun değiştirii

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Demokratik düzenin ve meşruluk temelain korunması

MADDE 122. — Tasarının 123 ncü maddesi 122 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 123. — Tasarının 124 ncü maddesi 123 ncü madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 124. — Tasarının 125 nci maddesi 124 ncü madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 125. — Tasarının 126 nci maddesi 125 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Genel yasaklamalar

MADDE 126. — Tasarının 127 nci maddesi 126 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Kamu hizmeti ve sosyal yardımlarda bulunma yasağı

MADDE 127. — Siyasi partiler, kamu tüzel kişilerinin, kamu iktisadi teşebbüslerinin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve kamu yararına çalışan derneklerin hizmet alanına giren faaliyetlerde ve sosyal hizmetlerde bulunmak suretiyle propoganda yapamazlar.

MADDE 128. — Tasarının 128 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Kullanılması yasak parti adları

MADDE 129. — Komünist, Faşist, Anarşist, nasyonal sosyalist adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla siyasi partiler kurulamaz.

Kapatılmış veya kapanmış partileri devam ettirme yasağı

MADDE 130. — Yargı organlarınca kapatılmış veya kendi kendisine kapanmış partilerin adını taşıyan yahut böyle bir partinin devamı olduğunu gösterecek bir ad alan siyasi parti kurulamaz.

Siyasi partiler, yargı organlarınca kapatılmış olan veya kendi kendisini kapatan siyasi partilere ait her nevi işaret, rumuz ve alâmetleri veya bunlara açıkça benzediği anlaşılan işaret, rumuz ve alâmetleri kullanamazlar.

Siyasi partiler, yargı organlarınca kapatılmış veya kendi kendisini kapatmış olan partilerin devamı olduklarını hiçbir suretle ileri süremezler, bu yolda propaganda yapamazlar veya bu gibi propagandalara her ne suretle olursa olsun katılamazlar.

BEŞİNCİ KISIM

Siyasi partilerin kapatılması

Görevli savcılık ve yetkili mahkeme

MADDE 131. — Siyasi partiler aleyhine kapatma dâvaları Anayasa Mahkemesinde görülür.

Bu dâvalarda savcılık görevi, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yerine getirilir. 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki Kanunun 35 nci maddesi bu halde de uygulanır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, iddianamesine esas teşkil edecek olay ve fiillerin araştırılması ve soruşturulmasında ve dâvanın açılması ve yürütülmesinde, Cumhuriyet savcılarında ve sorgu hâkimlerine tanınan bütün yetkilere sahiptir. Ancak, Anayasa ve kanunların sadece hâkimler tarafından kullanılabilceğini belirttiği yetkiler bunun dışındadır.

Dâva, Anayasa Mahkemesinde duruşmalı olarak görülür. Bu konuda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun son tahkikatla ilgili hükümleri uygulanır.

Anayasa Mahkemesince verilen kapatma kararı kesindir.

Dâva açılması

MADDE 132. — Bir siyasi partinin Anayasanın 57 nci maddesine ve bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelere aykırı olarak amaçlar gütmesi veya faaliyette bulunması sebebiyle kapatılması için Anayasa Mahkemesine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından dâva açılması,

1. Re'sen veya;
2. Bakanlar Kurulunda görüşüldükten sonra Adalet Bakanlığının yazılı emri üzerine veyahut
3. Son milletvekili genel seçimlerine katılmış olup da Millet Meclisinde grup kurma yetkisine sahip olan siyasi partilerin en yüksek merkez karar organlarının üye tamsayısının salt çoğunlu-

Geçici Komisyonun değiştirisi

MADDE 129. — Tasarının 129 ncu maddesi aynen kabul edilmiştir.

Üniforma yasağı

MADDE 130. — Siyasi partiler, üyeleri için üniforma ve hariçte takılacak kol bağı ihdas edemezler.

Siyasi partiler, askerliğe, savunma veya sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı eğitim ve öğretim faaliyetlerine girişemezler.

Kapatılmış partileri devam ettirme yasağı

MADDE 131. — 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra yargı organlarınca kapatılan siyasi partilerin adını taşıyan yahut böyle bir partinin devamı olduğunu gösterecek bir ad olan siyasi partiler yastaktır.

Siyasi partiler, 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra yargı organlarınca kapatılan partilere ait her çeşit işaret, rümuз ve alâmetleri veya bunlara açıkça benzediği anlaşılan işaret, rümuз ve alâmetleri kullanamazlar.

Siyasi partiler, 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra yargı organlarınca kapatılan partilerin devamı olduklarını hiçbir suretle ileri süremezler, bu yolda propaganda yapamazlar veya bu gibi propagandalara her ne suretle olursa olsun katılamazlar.

BEŞİNCİ KISIM

Siyasi partilerin kapatılması

MADDE 132. — Tasarının 131 nci maddesi 132 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Dâva açılması

MADDE 133. — Bir siyasi partinin bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı amaçlar gütmesi veya faaliyette bulunması sebebiyle kapatılması için Anayasa Mahkemesine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından dâva açılması :

1. Re'sen ; veya
2. Bakanlar Kurulunda görüşüldükten sonra Adalet Bakanlığının yazılı istemi üzerine ; veyahut
3. Son milletvekili genel seçimlerine katılmış olup da Millet Meclisinde grup kurma yetkisine sahibolan bir siyasi partinin merkez karar organının üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile

Hükümetin teklifi

ğunun oyu ile alınan kararına dayanarak parti genel başkanının yahut partiyi genel başkana izafeten veya vekâleten mahkemelerde temsil yetkisine sahip parti merciinin yazılı isteminin Cumhuriyet Bassavcılığınca ciddî görülmesi üzerine olur.

Kanunsuz siyasi faaliyet dolayısıyla kapatma

MADDE 133. — Siyasi partiler hakkında kapatma kararı,

1. Parti tüzüğünün veya programının yahut partinin iç faaliyetlerini düzenliyen ve yetkili parti organları veya mercilerince yürürlüğe konulmuş olan diğer parti mevzuatının Anayasanın 57 nci maddesine ve bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeleri hükümlerine aykırı olduğunun tesbit edilmesi veya,

2. Parti genel kongresince yahut merkez karar organı veya merkez yönetim organı yahut merkez disiplin organlarınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grupların genel kurulları veya bu grupların yönetim ve disiplin organlarınca Anayasanın 57 nci ve bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerinin hükümlerine aykırı karar alındığının yahut genelge veya bildiri-ler vavınlandığının veya bu organların kararları sonucunda bu yolda faaliyette bulunulduğunun tesbit edilmesi veya,

3. Yukarıki 2 nci bendde sayılanlar dışında kalan parti organı, mercii, kurulu, yardımcı kol organı veya bir parti üyesi tarafından bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiiller işlenip de bunu işliyen organ, merci, kurul veya yardımcı kol organına işten el cektirilmesine veya bu fiili işliyen parti üyesinin partiden kesin olarak çıkarılması lüzumuna dair yazılı isteminin tebliğ tarihinden başlayarak onbeş gün içinde yazı ile Cumhuriyet Bassavcılığına itirazda bulunulmamış ise bu sürenin sona ermesinden yahut bu yolda itirazda bulunulmuş olup da Cumhuriyet Bassavcılığının itirazı reddettiğine dair yazısının tebliğinden itibaren iki ay içerisinde isten el cektirme veya kesin çıkarma kararının alınmaması halinde Cumhuriyet Bassavcılığınca iddia edilen fiillerin bu bendde belirtilen nitelikte fiiller olduğunun tesbit edilmesi yahut,

4. Bir siyasi partinin bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin bu partinin faaliyetleri veya üyelerinin tutum ve davranışları sonucunda tesbit edilmesi takdirinde verilir.

Diğer sebeplerle dâva açılması

MADDE 134. — Bir siyasi partinin bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerine aykırı amaçlar tasıtmaktan veya faaliyette bulunmaktan gayri sebeplerle, özellikle, parti tüzüğünde veya yönetmeliklerinde veya gruplar iç yönetmeliklerinde yahut yetkili parti organları veya mercilerince yürürlüğe konulmuş parti mevzuatında kanunların emredici hükümlerine aykırı hükümlerin bulunması veya genel kongrenin kanunun gerektirdiği zamanda toplanmaması yahut merkez karar, yönetim veya disiplin organlarının kurulmaması sebepleriyle kapatılması için, o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine Cumhuriyet Bassavcısı tarafından dâva,

1. Re'sen veya,

2. Bakanlar Kurulunda görüşüldükten sonra Adalet Bakanlığının yazılı istemi üzerine açılır.

İdari mercilerin, savcılarının ve mahkemelerin görevi

MADDE 135. — 133 ve 134 ncü maddelerde söz konusu edilen fiil veya hallere bilgi edinmiş idari merciler, hiyerarsik yollardan İçişleri Bakanlığına ve mahallî Cumhuriyet Savcılığına derhal ve yazılı olarak bilgi verirler. Mahkemeler dahi, bu gibi fiil veya hallere bilgi edindikleri zaman durumu mahallin Cumhuriyet Savcılığına bir tezkere ile intikal ettirirler.

Geçici Komisyonun değiştirilişi

alınan kararına dayanarak parti genel başkanının yahut partiyi genel başkana izafeten veya vekâleten mahkemelerde temsil yetkisine sahip parti merciinin yazılı isteminin Cumhuriyet Başsavcılığınca ciddi görülmesi üzerine olur.

Kanunsuz siyasi faaliyet dolayısıyla kapatma

MADDE 134. — Siyasi partiler hakkında kapatma kararı:

1. Parti tüzüğüne veya programının yahut partinin faaliyetlerini düzenleyen ve yetkili parti organları veya mercilerince yürürlüğe konulmuş olan diğer parti mevzuatının bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeleri hükümlerine aykırı olduğunun tesbit edilmesi; veya

2. Parti genel kongresince yahut merkez karar organı veya merkez yönetim organı yahut merkez disiplin organınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grupların genel kurulları veya bu grupların yönetim yahut disiplin organlarınca bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerin hükümlerine aykırı karar alındığının yahut genelge veya bildirimler yayınlandığının veya bu organların kararları sonucunda bu yolda faaliyette bulunulduğunun tesbit edilmesi; veya

3. Yukardaki 2 nci bendde sayılanlar dışında kalan parti organı, mercii, kurulu, yardımcı kol organı veya bir parti üyesi tarafından bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiiller işlenip de bunu işleyen organ, merci, kurul veya yardımcı kol organına işten el çektilmesi veya bu fiilî işleyen parti üyesinin partiden kesin olarak çıkarılması gereğine dair yazılı isteminin tebliği tarihinden başlayarak onbeş gün içinde yazıyla Cumhuriyet Başsavcılığına itirazda bulunulmamış ise bu sürenin sona ermesinden yahut bu yolda itirazda bulunulmuş olup da Cumhuriyet Başsavcılığının itirazı reddettiğine dair yazısının tebliğinden itibaren altmış gün içersinde işten el çektilme veya kesin çıkarma kararının alınmaması halinde, Cumhuriyet Başsavcılığınca ileri sürülen fiillerin bu bendde belirtilen nitelikte fiiller olduğunun tesbit edilmesi; yahut

4. Bir siyasi partinin bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin bu partinin faaliyetleri veya üyelerinin tutum ve davranışları sonucunda tesbit edilmesi takdirinde verilir.

MADDE 135. — Tasarının 134 nci maddesi 135 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

İdari mercilerin, savcaların ve mahkemelerin görevi

MADDE 136. — 134 ve 135 nci maddelerde söz konusu edilen fiil veya hallere bilgi edinmiş idari merciler, hiyerarşik yollardan İçişleri Bakanlığına ve mahallî Cumhuriyet Savcılığına derhal ve yazılı olarak bilgi verirler. Mahkemeler dahi, bu gibi fiil veya hallere bilgi edindikleri zaman, durumu, derhal mahallî Cumhuriyet Savcılığına bir tezkere ile bildirirler.

Hükümetin teklifi

Cumhuriyet savcılıkları yukarıki fıkrada söz konusu fiil ve hallere dair edindikleri bilgileri ve kendilerine ulaştırılan bilgileri dikkate alarak gerekli soruşturmayı yaptıktan sonra durumu derhal Adalet Bakanlığına ve Cumhuriyet Başsavcılığına yazı ile bildirirler.

Kapatılan partinin malları

MADDE 136. — Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan siyasi partinin bütün malları Hazineye geçer.

Kapatma kararı Hükümet eliyle uygulanır.

ALTINCI KISIM

Siyasi partilerin kapanması

Kapanma kararı

MADDE 137. — Siyasi partiler, genel kongrelerinin delege tamsayısının üçte ikisinin gizli oyu ile alacağı bir kararla kapanabilir.

Bu maksatla yapılacak genel kongrenin toplantı yeter sayısı delege tam sayısının dörtte üçüdür.

Siyasi partinin kapandığı, merkez karar organı tarafından genel kongrenin kapanma kararı alışından başlayarak beş gün içinde İçişleri Bakanlığına genel başkanlık yazısıyla bildirilir.

Kapanan siyasi partinin malları

MADDE 138. — 137 nci madde uyarınca kapanan bir siyasi partinin malları, genel kongrenin delege tam sayısının salt çoğunluğunun oyu ile alacağı bir karar üzerine, ancak bir diğer siyasi partiye veya kamu yararına çalışan bir derneye devredilebilir. Aksi halde, kapanan siyasi partinin malları Hazineye geçer.

Kapanma kararlarının uygulanması, genel kongrenin görevlendirdiği bir tasfiye kurulu eliyle ve Hükümetin gözetim ve denetimi altında olur.

Kapanma kararını veren genel kongre, parti mallarının tasfiye kurulunca, kapanmanın İçişleri Bakanlığına bildirilmesinden başlayarak üç ay içinde kurulacak bir siyasi partiye devredileceğine dair kararı birinci fıkra uyarınca alabilir. Kararda öngörülen siyasi parti bu süre içinde kurulmazsa kapanan partinin bütün malları için birinci fıkra hükümleri uygulanır.

YEDİNCİ KISIM

Ceza hükümleri

Oylamada gayrimeşru fiiller

MADDE 139. — Siyasi parti kongrelerinin seçimleri ve kararları için yapılan oylamalara ve oyların sayım ve dökümüne hile karıştıranlar altı aydan bir yıla kadar hapis cezasına mahkûm edilirler.

37 nci madde gereğince yapılacak ön seçimlerle ilgili olmak üzere kanunda yer alan ceza hükümleri saklıdır.

Geçici Komisyonun değiştirişi

Cumhuriyet savcılıkları yukardaki fıkrada söz konusu fiil ve hallere dair edindikleri veya kendilerine ulaştırılan bilgileri dikkate alarak gerekli soruşturmayı yaptıktan sonra, durumu derhal Adalet Bakanlığına ve Cumhuriyet Başsavcılığına yazı ile bildirirler.

MADDE 137. — Tasarının 136 ncı maddesi 137 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

ALTINCI KISIM

Siyasi partilerin kapanması

MADDE 138. — Tasarının 137 nci maddesi 138 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Kapanan siyasi partinin malları

MADDE 139. — 138 nci madde uyarınca kapanan bir siyasi partinin malları, genel kongresinin delege tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile alacağı bir karar üzerine, ancak bir diğer siyasi partiye veya kamu yararına çalışan bir derneğe devredilebilir. Aksi halde, kapanan siyasi partinin malları Hazineye geçer.

Kapanma kararlarının uygulanması, genel kongrenin görevlendirdiği bir tasfiye kurul eliyle ve Hükümetin gözetim ve denetimi altında olur.

Kapanma kararını veren genel kongre, parti mallarının tasfiye kurulunca, kapanmanın İçişleri Bakanlığına bildirilmesinden başlıyarak üç ay içinde kurulacak bir siyasi partiye devredileceğine dair kararı 1 nci fıkra uyarınca alabilir. Kararda öngörülen siyasi parti bu süre içinde kurulmazsa, kapanan partinin bütün malları için 1 nci fıkra hükümleri uygulanır.

YEDİNCİ KISIM

Ceza hükümleri

MADDE 140. — Tasarının 139 ncü maddesi 140 ncı madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Ön seçimlerde propaganda suçu

MADDE 140. — Ön seçimlerde 47 nci maddeye aykırı olarak propaganda yapanlarla 59 ncu maddenin ikinci fıkrasına aykırı hareket edenler hakkında bir aydan üç aya kadar hapis ve yüz liradan beşyüz liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

Gayrimesru bağış ve krediler

MADDE 141. — 84 ncü madde hükümlerine aykırı olarak bağışta bulunan ve kabul edenler üç aydan bir yıla kadar hapis cezasına mahkûm edilirler.

85 nci maddeye aykırı olarak kredi veren ve alanlar hakkında da yukarki fıkra hükmü uygulanır.

Malî bilgilerin verilmemesi

MADDE 142. 94 ncü madde hükümlerine kasden aykırı hareket eden siyasi parti sorumluları hakkında bin liradan yirmibeş bin liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

Tekerrür halinde ayrıca altı aya kadar hapis cezasına da hükmedilir.

İncelemede bilgi verilmemesi

MADDE 143. — 95 nci madde gereğince yapılan inceleme ve araştırmaları engelliyenler ile aynı madde veya 96 ncü madde gereğince istenilen bilgileri kasden vermeyenler hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Parti yasaklarına uymayanlar

MADDE 144. — Bu kanunun 99 ilâ 130 ncu maddelerinde gösterilen olay ve fiiller dolayısıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan siyasi partilerin kapatmaya sebep teşkil eden olay ve fiillere katılmış bulunan organlarının üyeleri, diğer kanunlarda mevcut hükümler daha ağır cezaları gerektirmiyorsa, altı aydan bir yıla kadar hapis cezasına mahkûm edilirler.

SEKİZİNCİ KISIM

Değiştirilen, Uygunlanmayan ve Kaldırılan Hükümler

Siyasi partilerin kâğıt ihtiyacı

MADDE 145. — 26 Nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanunun 186 ncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

«Siyasi partilerin kâğıt ihtiyacı

Madde 186. — Siyasi partiler propaganda faaliyeti için ihtiyaç duydukları kâğıdı Devlet fabrikalarından veya Devlet sermayesinin iştiraki olan fabrikalardan sağlamak isterlerse, bedeli kendileri tarafından ödenmek şartıyla, Yüksek Seçim Kurulu, partilerin bu isteklerini yerine getirir.

Yüksek Seçim Kurulunun bu konuda resmî makamlar ve işletmeler nezdinde yapacağı müracaat süratle ve her şeye tercihli olarak yerine getirilir.»

Geçici Komisyonun değiştirisi

MADDE 141. — Tasarının 140 ncı maddesi 141 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Gayrimeşru bağış ve krediler

MADDE 142. — 83 ncü madde hükümlerine aykırı olarak bağışta bulunan ve kabul edenler, üç aydan bir yıla kadar hapis cezasına mahkûm edilirler.

84 ncü maddeye aykırı olarak kredi veren ve alanlar hakkında da yukarıdaki fıkraya hüküm uygulanır.

Malî bilgilerin verilmemesi

MADDE 143. — 93 ncü madde hükümlerine kasden aykırı hareket eden siyasi parti sorumluları hakkında bin liradan yirmibeş bin liraya kadar ağır para cezasına hükümlenir.

Tekerrür halinde, ayrıca altı aya kadar hapis cezası da verilir.

Malî incelemede bilgi verilmemesi

MADDE 144. — 94 ncü madde gereğince yapılan inceleme ve araştırmaları engelliyenler ile aynı madde veya 95 ncü madde gereğince istenilen bilgileri kasden vermiyenler hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükümlenir.

Parti yasaklamalarına uymıyanlar

MADDE 145. — Bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerde gösterilen olay ve fiiller dolayısıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan siyasi partilerin, kapatmaya sebep teşkil eden olay ve fiillere katılmış bulunan organlarının üyeleri, diğer kanunlarda mevcut hükümler daha ağır cezaları gerektirmiyorsa, altı aydan bir yıla kadar hapis cezasına mahkûm edilirler.

SEKİZİNCİ KISIM

Değiştirilen, uygulanmıyan ve kaldırılan hükümler

MADDE 146. — Tasarının 145 ncü maddesi 146 ncü madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Hükümetin teklifi

Siyasi partilerin adaylarını tesbit etmeleri

MADDE 146. — 25 Mayıs 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanununun 15 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

«Siyasi partilerin adaylarını tespit etmeleri

Madde 15. — Siyasi partiler, aday listelerini ve adaylarının listedeki sıralarını, Siyasi Partiler Kanunu ve kendi tüzükleri hükümleri dairesinde yapılacak ön seçimlerle oy verme gününden önceki kırkıncı gün tesbit ederler.

Siyasi partilerin merkez yoklama kurullarının ve merkez karar ve yönetim organlarının aday gösterme ve adayların sırasını tesbit etme konusunda Siyasi Partiler Kanunu ile parti tüzüklerinde yer alan hükümler saklıdır.»

Seçim bildirisini yayınlama zorunluğu

MADDE 147. — 25 Ekim 1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa aşağıdaki madde eklenmiştir :

«Seçim bildirisini yayınlama zorunluğu

EK MADDE 1. — Milletvekili genel seçimlerinde siyasi partiler, Siyasi Partiler Kanunu ve seçim kanunları gereğince ön seçime ve yoklamalara başlamadan önce, merkez karar organlarının veya genel kongrelerin kararı ile bir seçim bildirisini yayınlamak zorundadırlar. Bu seçim bildirisinde siyasi parti, seçim sonuçlarına göre elde edeceği imkânlar ölçüsünde gerçekleştirmeyi düşündüğü ve va'dettiği hususları programına uygun olarak açıklar.

Seçim bildirisini yayınlamayan partiler seçime katılamazlar.»

Anayasa Mahkemesi ile ilgili hükümler

MADDE 148. — 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki Kanunun 43 ncu maddesine aşağıdaki bendler eklenmiştir :

«6. Malî denetimi yapılan veya kapatılması istenen siyasi parti ile Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmeden önceki beş yıl içerisinde üyelik ilişkisi bulunuyorsa bu dâva ve işlere :

7. Bir siyasi parti aleyhine Siyasi Partiler Kanununun 130 ncu maddesi gereğince kapatma davası açılmış olduğu takdirde yargı organlarıncı kapatılmış veya kendi kendisine kapanmış olan siyasi parti ile her hangi bir zamanda üyelik ilişkisi bulunmuş ise bu dâvaya bakamazlar.»

Cemiyetler Kanununda değişiklik

MADDE 149. — 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 9 ncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

«Madde 9. — Siyasi partiler Kanununun 99 ilâ 130 ncu maddelerinde yasaklanan amaçları güden veya bu maddeler hükümlerine aykırı faaliyette bulunan dernekler ile gizli tutulan veya gaye sini saklıyan dernekler kurulamaz.»

Sendikalar Kanununda değişiklik

MADDE 150. — 15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun 30 ncu maddesinin 4 ncu bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«4. Siyasi Partiler Kanununun 99 ilâ 130 ncu maddelerinde yasaklanan amaçları güden veya bu maddeler hükümlerine aykırı faaliyette bulunan meslekî teşekkül, iş dâvalarına bakmakla görevli mahallî mahkeme kararıyla kapatılır.»

Geçici Komisyonun değiştirişi

MADDE 147. — Tasarrın 146 ncı maddesi 147 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 148. — Tasarrın 147 nci maddesi 148 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesiyle ilgili hükümler

MADDE 149. — 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkındaki Kanunun 43 nc  maddesine aşağıdaki bendler eklenmiştir.

«6. Malî denetimi yapılan veya kapatılması istenen siyasi parti ile Anayasa Mahkemesi  yeliğine seçilmeden önceki beş yıl içerisinde üyelik ilişiği bulunuyorsa, bu dâva ve işlere;

«7. Bir siyasi parti aleyhine Siyasi partiler Kanununun 131 nci maddesi gereğince kapatma d vası açılmış olduğu takdirde, yargı organlarınca kapatılmış olan siyasi parti ile her hangi bir zamanda üyelik ilişiği bulunmuş ise, bu dâvaya bakamazlar.»

Cemiyetler Kanununda değişiklik

MADDE 150. — 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun değişik 9 ncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«Madde 9. — Siyasi partiler Kanununun 98 il  126, 128, 129 ve 131 nci maddelerinde yer alan yasaklamalara uymıyan dernekler ile gizli tutulan veya gayesini saklıyan dernekler kurulamaz.»

Sendikalar Kanununda değişiklik

MADDE 151. — 15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun 30 ncu maddesinin 4 nc  bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«4. Siyasi partiler Kanununun 98 il  126 ve 128 il  131 nci maddelerinde yer alan yasaklamalara uymıyan meslekî teşekkül, iş dâvalarına bakmakla görevli mahallî mahkeme karariyle kapatılır.»

Hükümetin teklifi

Cemiyetler Kanununun 28 nci maddesinin uygulanmayacağı

MADDE 151. — 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 28 nci maddesi siyasi partiler hakkında uygulanmaz.

Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin korunması hakkındaki Kanunun uygulanmayacak hükümleri

MADDE 152. — 24 Temmuz 1953 tarihli ve 6187 sayılı Kanunun 2 nci ve 3 ncü maddeleri hükümleri siyasi partiler hakkında uygulanmaz.

Kaldırılan kanun hükümleri

MADDE 153. — 8 Ağustos 1951 tarihli ve 5830 sayılı Kanunun 1 nci ve 2 nci maddeleri hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Cemiyetler Kanununa ek kanunun kaldırılması

MADDE 154. — 4 Temmuz 1960 tarihli ve 8 sayılı Kanun ve bu kanunu değiştiren 30 Nisan 1963 tarihli ve 228 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

DOKUZUNCU KISIM

Son hükümler

Genel hükümler

MADDE 155. — Medeni Kanun ile Cemiyetler Kanununun ve dernekler hakkında uygulanan diğer kanunların bu kanuna aykırı olmıyan hükümleri siyasi partiler hakkında da uygulanır.

15 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun 1 nci maddesinin üçüncü bendi, 16 ncı maddesi, 30 ncü maddesinin ikinci bendi ve 31 nci maddesinin onuncu bendi hükümleri saklıdır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğüne eklenecek hükümler

MADDE 156. — Bu kanunun 94 ncü maddesinin ikinci fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi İçtüzüğüne eklenecek hükümler ile yine bu kanun gereğince Anayasa Mahkemesinin kendi İçtüzüğüne eklemeyi uygun görebileceği diğer hükümler, bu kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak altı ay içinde hazırlanır ve Resmî Gazetede yayınlanır.

Eski aidat borçları

MADDE 157. — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte siyasi parti üyelerinin mensuboldukları partilere ödenmemiş aidat borçlar, 79 ncü maddenin son fıkrasının uygulanmasında dikkate alınmaz.

Partilerin kanuna intibak süresi

MADDE 158. — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut siyasi partiler, kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak altı ay içerisinde tüzük ve programları ile yönetmeliklerini ve parti mevzuatını, merkez karar organlarının kararı ile ve gruplar iç yönetmeliklerini de Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu Genel Kurulu kararı ile bu kanun hükümlerine uydurmak zorundadırlar.

Geçici Komisyonun değistiriği

MADDE 152. — Tasarının 151 nci maddesi 152 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 153. — Tasarının 152 nci maddesi 153 ncü madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 154. — Tasarının 153 ncü maddesi 154 ncü madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 155. — Tasarının 154 ncü maddesi 155 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

DOKUZUNCU KISIM

Son hükümler

MADDE 156. — Tasarının 155 nci maddesi 156 ncı madde olarak aynen kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi İctüzüğüne eklenecek hükümler

MADDE 157. — Bu kanunun 93 ncü maddesinin 2 nci fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi İctüzüğüne eklenecek hükümler ile yine bu kanun gereğince Anayasa Mahkemesinin kendi İctüzüğüne eklemegi uygun görebileceği diğer hükümler, bu kanunun yürürlüğe girmesinden başlıyarak altı ay içinde hazırlanıp Resmî Gazetede yayınlanır.

Eski aidat borçları

MADDE 158. — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte siyasi parti üyelerinin mensub oldukları partilere ait ödenmemiş aidat borçları, 78 nci maddenin 4 ncü fıkrasının uygulanmasında dikkate alınmaz.

Partilerin kanuna uyma süresi

MADDE 159. — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut siyasi partiler bu kanunun yürürlüğe girmesinden başlıyarak altı ay içerisinde tüzük ve programları ile yönetmeliklerini ve diğer parti mevzuatını merkez karar organlarının kararı ile ve gruplar İçyönetmeliklerini de Türkiye Büyük Millet Meclisi grupu genel kurulu kararı ile bu kanun hükümlerine uydurmak zorundadırlar.

Hükümetin teklifi

Mevcut siyasi partilerin tüzük, program, gruplar iç yönetmeliği, yönetmelik ve diğer mevzuatının bu kanunun 99 ilâ 130 ncu maddelerine aykırı olan hükümleri müstesna olmak üzere diğer hükümleri bu madde gereğince değiştirilinceye kadar yürürlükte kalır.

2 nci maddenin birinci fıkrası kapsamına giren siyasi parti niteliğindeki dernekler, bu kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak altı ay içersinde tüzüklerini bu kanun hükümlerine uygun hale getirmeye ve siyasi parti halinde kurulmaya mecburdurlar.

Yürürlüğe giriş

MADDE 159. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 160. — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

2 . 10 . 1963

Başbakan <i>I. İnönü</i>	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı Y. <i>Y. Azizoglu</i>	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı <i>H. Dinçer</i>	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı <i>T. Feyzioğlu</i>
Devlet Bakanı <i>V. Pirinçcioğlu</i>	Devlet Bakanı <i>R. Aybar</i>	Devlet Bakanı Y. <i>V. Pirinçcioğlu</i>	Adalet Bakanı <i>A. K. Yörük</i>
Millî Savunma Bakanı <i>İ. Sançar</i>	İçişleri Bakanı <i>H. O. Bekata</i>	Dışişleri Bakanı Y. <i>T. Feyzioğlu</i>	Maliye Bakanı Y. <i>İ. Seçkin</i>
Millî Eğitim Bakanı Y. <i>B. Ecevit</i>	Bayındırlık Bakanı <i>İ. Seçkin</i>	Ticaret Bakanı <i>A. Oğuz</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Y. Azizoglu</i>
Çim. ve Tekel Bakanı <i>O. Öztrak</i>	Tarım Bakanı <i>M. İzmen</i>	Ulaştırma Bakanı <i>İ. Ş. Dura</i>	Çalışma Bakanı <i>B. Ecevit</i>
Sanayi Bakanı Y. <i>O. Öztrak</i>	Turizm ve Tanıtma Bakanı Y. <i>H. Dinçer</i>	İmar ve İskân Bakanı Y. <i>R. Aybar</i>	

Geçici Komisyonun değiştirisi

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut siyasi partilerin tüzük, program, gruplar içyönetmeliği, yönetmelik ve diğer mevzuatının bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerin hükümlerine aykırı olan hükümleri müstesna olmak üzere, diğer hükümleri, bu madde gereğince değiştirilinceye kadar yürürlükte kalır.

2 nci maddenin 1 nci fıkrasının (a) ve (b) alt bendleri kapsamına giren siyasi parti niteliğindeki dernekler, bu kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak altı ay içerisinde tüzüklerini bu kanun hükümlerine uygun hale getirmek ve siyasi parti kurmak zorundadırlar.

MADDE 160. — Tasarının 159 ncu maddesi 160 ncı madde olarak aynen kabul edilmiştir.

MADDE 161. — Tasarının 160 ncı maddesi 161 nci madde olarak aynen kabul edilmiştir.

TASHIH

S. Sayısı : 527 nin evveliyatı 39, 40, 41, 44, 46 ve 48 nci Birleşim tutanaklarındadır.